

MAAN ETU VAI PUHDASTA FASISMIA?

**Vuoden 1973 poikkeuslakikeskustelun retoriset ulottuvuudet
eduskunnassa**

Tero Karjalainen

Suomen historian pro gradu – tutkielma

Toukokuu 2004

Jyväskylän yliopisto

122 sivua + liitteet

Sisältö

JOHDANTO

1 AINEISTON LUOKITTELU JA KIRJALLISUUS	5
1.1 Puheet aineistona	5
1.2 Sanomalehdet	7
1.3 Keskeinen poikkeuslakia käsittelevä kirjallisuus	8
1.4 Aikalaiskeskustelut ja muistelmat	12
2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ	17
2.1 Kielen puolueellisuus - asymmetriset vastakäsitteet	21
2.2 Välihuutojen retoriikkaa	24
2.3 Yleisön tarkasteleminen osana puheanalyysia	26
3 TIE POIKKEUSLAKIIN	27
4 RETORINEN JAKAUTUMINEN PUOLESTA JA VASTAAN	30
4.1. Lakiehdotuksen epäkansanvaltaiseksi leimaaminen	33
4.2 'Historialla' ja 'poikkeuksella' politikointi	36
4.3 Vuoden 1949 poikkeuslain käyttö argumenttina	40
4.4. Suhtautuminen Kekkoeseen	43
5 TUURE JUNNILA - TALOUSMIES JA KEKKOSEN VASTUSTAJA	48
5.1 Junnilan "fasisimin" vastainen hyökkäys	50
5.2 Junnilan kommunismin vastainen taistelu	55
5.3 Junnilan ja Häikiön moralismi	58
6 VEIKKO VENNAMO- MAALAI SLIITOSTA PROTESTIJOHTAJAKSI	61
6.1 Veikko Vennamo "laillisuuden" asialla	65
6.2 Vennamon hyökkäys lakia ajavia kohtaan	68
6.3 Poikkeuslain vieritys Vennamon syyksi	73

7 JARRUTUS KIISTELYN KOHTEENA	75
7.1 Poikkeuslakia vastustavan rintaman hajoaminen	77
7.2 Kansanvallasta kiistelyn jatkuminen	83
7.3 Vastustuksen työntäminen poliittiseen marginaaliin	85
8 LAKIEHDOTUKSEN LEGITIMOINTI YÖISTUNNOSSA	92
9 RETORISTEN LINJOJEN MUOTOUTUMINEN	94
9.1 Messuhallin tilaisuuden aiheuttama retorinen repeämä	97
10 YHTEENVETOA JA KESKUSTELUA	106
10.1 Retoriikan ja käsitteiden tarkastelu debatissa– keskeiset käsitteet	107
10.2 Vastustuksen retorinen kahtiajakautuminen	109
10.3 Junnila ja Vennamo lain vastustajina	112
LÄHTEET	

JOHDANTO

Julkisessa keskustelussa puhutaan paljon ulkopoliittikan historiasta ja suometumisesta, mutta poikkeuslaki Urho Kekkosen valitsemiseksi tasavallan presidentiksi vuonna 1973 on ollut unohduksissa; ehkäpä sen vuoksi, että sitä ei ole luettu pelkästään Urho Kekkosen ”synniksi”, vaan koko poliittisen eliitin. Poikkeuslain ajamiseen osallistuneista melkein kaikki kuvaavat sitä kaikki virheeksi, jonka olisi voinut jättää tekemättä.¹

Tämän huomion myötä kiinnostukseni aiheeseen heräsi. Mitä poikkeuslakikeskustelussa tapahtui? Mitä keskustelu kertoo ajan poliittisesta ilmapiiristä? Nämä kysymykset ajoivat minut valtiopäiväpöytäkirjojen äärelle ja niitä lukiessa selvisi, että käytetty kieli oli herkullista ja siten otollista tarkemmalle tutkimiselle. Poikkeuslain eduskuntakeskustelua on kuvailtu värikkääksi ja sitä se olikin. Poikkeuslain eli Kekkosen vastustajat ryöpyttävät lakia säälimättömästi ja samalla koko poliittista järjestelmää. Keskustelu tarjosi kiinnostavan ikkunan 1970-luvun päivänpolitiikkaan.

Poikkeuslain eduskuntakäsittelyä ei oltu aikaisemmin tutkittu omana ongelmanaan, vaan sitä oli tarkasteltu ainoastaan osana muuta tutkimusta. Tämä oli erikoista, koska eduskunnan pöytäkirjat olivat erinomainen tutkimusaineisto poliittisesta historiasta kiinnostuneelle. Eduskuntakäsittelystä oli olemassa hyvin pintapuolista ja ristiriitaista tietoa², joten kiinnostukseni paneutua aiheeseen lähemmin heräsi.

Erityisesti vaihtelevaa tietoa oli kahdesta näkyvästä poikkeuslain vastustajasta, Kokoomuksen Tuure Junnilasta ja Suomen maaseudun puolueen Veikko Vennamosta. Juhani Suomi on kuvannut poikkeuslain vastustusta hysteeriseksi³. Martti Häikiön tutkimus poikkeuslaista (1993) nojaa monessa asiassa Junnilan omiin näkemyksiin. Tutkimus antaa kuvan maltillisesta Junnilasta. Veikko Vennamo puhui keskustelussa paljon ja värikkäästi, joten hän oli otollinen tutkittava retoriikan näkökulmasta. Tämän lisäksi hänestä on tuskin lainkaan kirjoitettu poikkeuslain yhteydessä. Kahden erilaisen

---

¹ Ks. esim. Rainio 2003, Virolainen, 1986, 370-385 ja Tuomioja 1993, 168-172. Kalevi Sorsa muistelmissaan sanoo, että poikkeuslakiratkaisu oli Suomen edun mukainen (Sorsa 2003, 39-45).

² Vrt. Häikiö 1993, 326-338 ja Suomi 1998, 141-143 (ks. kappale 1.1).

³ Suomi 1998

poikkeuslakia vastustavan, poliitikon puheita vertaamalla päästiin tarkastelemaan lähemmin lain vastustuksen retoriikkaa.

Tarkoitukseni oli kirjoittaa eduskunnan poikkeuslakikeskustelun historia ´politologisin´ menetelmin. Eduskunnassa pidetyt puheet muodostivat tutkimukseni lähteaineiston. Valtio-opin ja Suomen historian yhteisgradussa oli tarkoitus tutkia, minkälainen debatti eduskunnassa käytiin poikkeuslakikäsittelyn päivinä 9. – 17.1. 1973. Puheita pidettiin puolesta ja ennen kaikkea vastaan. *Puheita verrattiin menneisiin ja samanaikaisiin tapahtumiin. Puheet suhteutettiin eduskunnan sisäisen ilmapiirin ja aikakauden poliittiseen kulttuurin viitekehykseen. Junnilan ja Vennamon puheita peilattiin heidän poliittiseen ajatteluunsa.*

1 AINEISTON LUOKITTELU JA KIRJALLISUUS

Lakia käsiteltiin eduskunnassa kaikkiaan yli 50 tuntia, josta 26 tuntia perustuslakivaliokunnassa⁴. Kertynyt puheaineisto on massiivinen. Puheenvuoroja käytettiin kolmen käsittelyn aikana yhteensä 185 kappaletta. Poikkeuslain vastustajat käyttivät 130 puheenvuoroa ja puolustajat olivat äänessä 54 kertaa.⁵ Poikkeuslain puolustajat olivat äänessä vieläkin enemmän verrattuna vastustajiin, kuin mitä pidettyjen puheenvuorojen määrä kuvastaa. Poikkeuslain vastustajien puheenvuorot olivat ylipitkiä, puhuttiin jopa jarrutuksesta täysistunnossa⁶.

1.1 Puheet aineistona

Edustajan puheoikeus on työjärjestyksen mukaan rajoittamaton. Ainoa vaatimus on asiassa pysyminen, mitä keskustelun aikana ei kaikilta osin noudatettu. Paikaltaan esitettävät vastauspuheenvuorot saivat kestää enintään kaksi minuuttia.⁷ Istuntosalissa pidetyt puheet on kirjoitettu sanatarkasti eduskunnan täysistunnosta pidettävään pöytäkirjaan⁸. Tämän tutkimuksen viitteissä jaotellaan *puheet, vastauspuheenvuorot sekä ryhmäpuheenvuorot* toisistaan. Näistä puheista vastauspuheenvuorot olivat spontaaneja ja valmistelemattomia.

---

⁴ Häikiö 1993, 337

⁵ Ks. Taulukko 1.

⁶ Helsingin Sanomat 14.1. 1973 ja Kansan Uutiset 14.1 1973.

⁷ Oinikki (toim) 1972, 40-41

Pöytäkirjoihin on tallennettu edustajien välihuutoja, jotka ovat useimmissa tapauksissa kirjattu huutajan lausumiksi, mutta joissain tapauksissa ei huutajaa ole pystytty toteamaan, joten on merkitty huudon kuuluneen ”eduskunnasta”. Pöytäkirjaan on kirjoitettu myös tunnelmia istuntosalista, esim. naurua tai lehtereillä istuvan yleisön reagointia⁹.

Näiden eduskunnan keskustelukulttuuriin kuuluvien asioiden arviointia vaikeuttaa se, että ei pöytäkirjoihin ei ole kirjattu kuka tai ketkä välihuudoille tai puheelle nauroivat. Puhemiehistön repliikit istunnon kulusta tai ohjaamisesta on kirjattu. Perustuslaki- ja suuren valiokunnan kokouksista ei ole tehty keskustelupöytäkirjoja.

Puheiden odotushorisontti oli se, että poikkeuslaki hyväksyttäisiin, mutta siitä huolimatta keskustelijat halusivat lausua lakiehdotuksesta mielipiteensä ja kenties taivutella poliittisia vastustajia oman mielipiteensä taakse. Poikkeuslakikeskustelussa on nähtävissä poliittista tarkoituksenmukaisuutta. Vastustajat halusivat ulosmitata kiusallisesta lakiehdotuksesta mahdollisimman paljon poliittista hyötyä¹⁰. Poikkeuslain puolustajat käyttivät puheenvuoroja erityisesti toisessa ja kolmannessa käsittelyssä, jolloin keskustelu oli leimallisesti eniten historiankirjoille puhumista. Poikkeuslain puolustajat halusivat, että heidän näkemyksensä erityisesti jarrutuksesta jäisi eduskunnan pöytäkirjoihin¹¹.

Poikkeuslakikeskustelu edetessään muuttui yhä voimakkaammin `politikoinniksi`, jolloin toimijoiden keskinäinen kamppailu nousi tulosten yläpuolelle¹². Tämä näkyi keskustelun temaattisena muutoksena: Kunkin istunnon alussa pitäydettiin tiukasti lakiehdotuksen keskeisessä käsitteistössä, *maan edussa, poikkeus*-käsitteessä ja *perustuslaissa*¹³. Keskustelu edetessään alkoi rönsyillä ja mukaan nousivat voimakkaammin *kansanvalta, ulkopoliitiikka ja Urho Kekkonen* (persoonaa). Toisessa ja kolmannessa käsittelyssä toistettiin aikaisempia teemoja ja sen lisäksi kiisteltiin perustuslakivaliokunnassa tapahtuneesta *jarrutuksesta sekä Messuhallin tilaisuudesta*.

⁸ Ks. pöytäkirjan pidosta; Ibid., 41-42

⁹ Pieni lakisarja n:o 13, 118; Mielenilmaukset yleisöparvella on eduskunnan työjärjestyksen mukaan kielletty.

¹⁰ Ks. esim. Suomi 1998, 141-143

¹¹ Helsingin Sanomat 14.1. 1973

¹² Vrt. Palonen & Summa 1996, 12-13.

¹³ Ks. Häikiö 1993, 229-330

1.2 Sanomalehdet

Sanomalehtien avulla päästään lähelle keskustelutilanteen tunnelmaa, mikä on tärkeää arvioitaessa retoriikan eri merkityskenttiä. Lehtien uutisoinnista voidaan lukea tunnelmia eduskunnasta ja tapahtumia silminnäkiäjien kautta. Autenttisuudessaan ne ovat tärkeää aineistoa. Lakia käsiteltiin 9.1. – 17.1. 1973. Tutkimusaineistoksi otetaan 8. - 21.1. 1973 ilmestyneet sanomalehdet, *Helsingin Sanomat*, *Kansan Uutiset*, *Liitto*, *Suomen Sosialidemokraatti* ja *Uusi Suomi*. Vuoden 1972 valtiopäivät päättyivät 18.1. 1973 ja valtiopäiviä analysoitiin vielä muutaman päivän ajan lehtien pääkirjoitusivuilla.

Helsingin Sanomat oli tuolloin sitoutumaton sanomalehti, jota Moskova ja kotikommunistit pitivät neuvostovastaisena¹⁴. *Helsingin Sanomat* oli ottanut poikkeuslakiin kielteisen kannan¹⁵. Vasemmistopuolueiden näkökulma tulee esille *Suomen Sosialidemokraatti*-lehdestä sekä SKDL:n *Kansan Uutisista*. *Kansan Uutiset* oli kansandemokraattien pää-äänenkannattaja¹⁶, joka etäännytti emopuolueistaan 1970-luvulla¹⁷. Molemmat lehdet asettuivat Kekkosen poikkeuslakihankkeen taakse, olihan eduskunnan suorittama presidentin valinta osa emopuolueiden poliittista tavoitetta. Lehdet kytkivät yhteen Kekkosen jatkokauden ja hänen harjoittamansa ulkopolitiikan.¹⁸

Keskustapuolueen *Liitto* tuo poikkeuslakiasiansa esiin keskustalaisen näkökulman. Lehti luonnollisesti kannatti poikkeuslakia *Liiton* eduskuntatoimittaja oli kerännyt runsaasti havaintoja ja tunnelmia eduskunnasta, mikä nostaa lehden verrattomaksi alkuperäislähteeksi.¹⁹ Poikkeuslain vastustajien näkökulma tulee esiin kokoomuslaisesta, konservatiivisesta *Uudesta Suomesta*, joka ei missään vaiheessa hyväksynyt sitä, että puolet puoluejohdosta asettui Kekkosen poikkeuslakivalinnan taakse.²⁰ Valitut lehdet (pois lukien *HS*) olivat puoluelehdistöä, mutta erkaantuneita varsinaisesta puolueesta, jolloin ne vetivät itsenäisempää linjaa²¹.

---

¹⁴ Salminen 1996, 267

¹⁵ Suomi 1998, 108

¹⁶ Tommila & Salokangas 1998, 251

¹⁷ Salminen 1988, 238

¹⁸ Mäkinen 2003, 164-165

¹⁹ Kaikki poikkeuslakia sivuavat kirjoitukset olivat kiistatta myönteisiä ajalla 6. – 21.1. 1973

²⁰ Mäkinen 2003, 161-162

Koska tarkoituksena ei ole tutkia lehtien suhtautumista poikkeuslakiin, vaan aistia niistä keskustelutilanteen tunnelmia eduskunnasta, täyttävät ne hyvin tehtävänsä. Valikoimalla lehdet eri ”ryhmittymistä” varmistetaan, että mukaan tulee erilaisten lehtien ja useiden eri toimittajien näkökulmia. Tämä on tärkeää myöskin sen vuoksi, että toimittajan näkemys tapahtumista oli subjektiivinen, kykenihän hän keräämään tietoa kirjoituksiinsa vain rajalliselta määrältä lähteitä ja suppealta alueelta.

Lukemalla lehtiä riittävän laajalla otannalla, varmistetaan eri poliittisten toimijoiden äänen kuuluviin saattaminen. Kunkin lehden eduskuntatoimittajan aktiivisuudesta riippui, miten hyvin taustoituksessa oli onnistuttu eli kuinka laajasti tietoa juttuun oli kerätty. Useiden eri lehtien käyttäminen mahdollistaa lähdekritiikin, koska samaa tietoa voidaan verrata ja sen ansiosta arvioida kirjoituksen todistusvoimaa.²²

Sanomalehtiaineistoa hyväksi käyttämällä voidaan sujahtaa sisään keskustelun. Tutkijan on mahdollista eläytyä tilanteeseen. Sanomalehtiaineistosta saadaan muutakin tietoa kuin mitä puheaineistosta selviää. Sanomalehdistä löytyy tietoa, jolla on merkitystä keskustelutilanteen arvioinnissa. Kun lehdet kirjoittavat, että tunnelma eduskunnassa työpaineen vuoksi oli ”kireä”²³, voidaan tällä tiedolla katsoa olevan merkitystä miten puheenvuoroja kulloinkin on arvioitava.

Sanomalehtiaineistosta on myös mahdollista kerätä taustatietoa edustajista. Poliittisen historian tutkimus 1970-luvun tapahtumien osalta on vielä kovin ohutta, joten oheistiedoilla on tutkimuksellista merkitystä. Niistä löytyykin yksityiskohtaista tietoa, jota 1970-luvusta kertova historiantutkimus ei ollut vielä kansien väliin saattanut.

1.3 Keskeinen poikkeuslakia käsittelevä kirjallisuus

Kappaleessa esitellään keskeiset teokset, jotka sivuavat poikkeuslakia, poikkeuslain aikaista politiikkaa tai poliittista kulttuuria. Teokset on jaoteltu niiden pääasiallisen

---

²¹ Tommila & Salokangas 1998, 247.

²² Lähteiden todistusvoiman arvioinnista ks. Kalela 2000, 168 – 170: Kalela haluaa erottaa tutkimustulosten kestävyuden arvioimisessa lähteen käytön ja lähteen todistusvoiman. Kalelan mielestä on edelleen tärkeää, että lähde puhuu ”totta”, mutta myöskin tärkeää on se, minkälaisia kysymyksiä tutkija on lähteelle asettanut.

²³ Ks. esim. Helsingin Sanomat 12.1. 1973, Kansan Uutiset 13.1. 1973 ja Uusi Suomi 14.1. 1973

lajityypin mukaan. Tutkimuksiksi on luokiteltu historia- tai yhteiskuntatieteellisin menetelmin laadittu kirjallisuus.

Raja tutkimuksien ja muistelmien välillä on kuitenkin kuin veteen piirretty viiva. Aikalaiskirjallisuuden tai muistelmien laatimiseen on voitu käyttää akateemisia menetelmiä, ja useassa tapauksessa kirjoittajana on henkilö, jolla on akateemista kompetenssia. Joudutaan nimeämisiongelman eteen. Mikä on tutkimusta, mikä taas on pikemminkin muistelmia tai poliittista pamflettia? Tällöin joudutaan päättämään, kumpaan lajityyppiin teos *pääasiallisesti* kuuluu ja tekemään luokitus sen perusteella.

Poikkeuslaista perusteellisimman tutkimuksen on kirjoittanut Martti Häikiö. Kirjassa *Presidentin valinta* (1993) Häikiö sijoittaa Kekkonen valinnan presidentinvaalien pitkään linjaan ja osoittaa, että poikkeus presidentin valinnassa on ollut pikemminkin normaalia. Kynnys poikkeuslain ehdottamiseen ja sen käyttämiseen on perinteisesti ollut matala. Häikiö analysoi myös Kekkonen vallankäyttöä ja näkee poikkeuslain keskeisen syyn olleen Kekkonen voimakkaassa ja vallanhimoisessa persoonassa. Poikkeuslain eduskuntakäsittelyä hän on tarkastellut erittäin pintapuolisesti, mutta käytettyihin puheenvuoroihin suhteutettuna jokseenkin tasapuolisesti. Puolustajat ja vastustajat ovat saaneet ääntänsä kuuluviin. Teos oli tutkimukseni ”käsikirja”, koska Häikiö on selvittänyt poikkeuslakiin johtaneen poliittisen prosessin varsin kattavasti.

Martti Häikiö on kokoomuslaisen poikkeuslain vastustajan Juuso Häikiön poika, mikä näkyy siinä, että kirjoittajan sympatiat kallistuvat poikkeuslain vastustajien puolelle. Häikiö käyttää kirjassaan paljon alkuperäislähteitä, mutta nojaa varsin voimakkaasti Tuure Junnilan muistelmateokseen, *Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla* (1974), erityisesti selostaessaan eduskuntakeskustelua. Kirja on pikemminkin jo olemassa olevaa tietoa kokoava kuin uutta tietoa tarjoava teos.

Poliittisen historian tutkimukset Urho Kekkosesta ovat olleet poliittisesti värittyneitä. Tutkijoiden tarjoama kuva Kekkosesta muodostuu lukijalle kovin vaihtelevaksi. Juhani Suomi on tehnyt valtavan työn kirjoittaessaan kahdeksanosaisen *elämäkertasarjan Urho Kekkosesta*. Teossarja tunnustetaan yleisesti vakuuttaviin lähteisiin nojautuvaksi poliittisen historian perustutkimukseksi, mutta se on herättänyt myös runsaasti keskustelua. Henkilökeskeisen elämäkerran rasiitteena on Kekkonen toimien

järjestelmällinen parhain päin katsominen. Kekkonen toimintaa ja motiiveja selittää jalompaan suuntaan kuin mitä ne ehkä todellisuudessa olivat.

Suomea on kritisoitu myös ns. lähdefetisismistä, joka jättää vajaaksi tapahtumien sitomisen poliittiseen kulttuuriin.²⁴ Juhani Suomen piirtämä kuva poikkeuslain eduskuntakäsittelystä on kovin toisenlainen kuin Häikiön. Suomi kertoo, miten poikkeuslain vastustajat ”silmittömässä Kekkos-vihassaan” hyökkäsivät ”alatyylisesti” Kekkonen henkilöä vastaan²⁵. Maltillisemman suunnan vastustajat eivät saa Suomen esityksessä sijaa. Hänen tarjoamansa kuva on yksipuolinen, eikä missään tapauksessa tee oikeutta tutkimuskohteelle. Suomen tekemä perustutkimus on kuitenkin perusteellista ja sitä voidaan käyttää tutkimuksen käsikirjana.

Timo J. Tuikka on valtio-opin ja Suomen historian pro gradu-työssään *Kekkonen konstit* (2002) tutkinut Urho Kekkonen puheista Kekkonen politiikkakäsitystä kolmena eri aikana, 1930-, 1940 ja 1970-luvuilla. Tuikan mukaan Kekkonen politiikkakäsitys oli luonteeltaan tilanteeseen sidottu, jolloin poliittisen toiminnan tulokset kohosivat ´periaatteiden´ yläpuolelle. Kuitenkin Kekkonen poliittisessa toiminnassa on nähtävissä pitkä linja, kansallinen eheyttäminen. Kekkonen halusi kansan olevan ulospäin yhtenäinen, jotta sen asema olisi vahvempi. Hänen vastustajiensa joukko oli huvennut ja kannatuksensa kasvanut mikä mahdollisti sen, että poikkeuslakia ylipäätään pystyttiin ehdottamaan.

Hannu Rautkallio kerännyt aineistoa entisen Neuvostoliiton arkistoista, jonka nojalla hän on kyseenalaistanut Juhani Suomen tulkintoja Kekkosesta. Rautkalliolla on yksi perusväittäminen ylitse muiden: Urho Kekkonen oli Neuvostoliiton vasalli, joka omaa valta-asemaansa pönkittääkseen antoi vieraan vallan puuttua Suomen asioihin²⁶. Tätä samaa näkemystä Kekkosesta on uusintanut Lasse Lehtinen kirjassaan *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä* (2002). Lehtisen kuvaus poikkeuslain tapahtumista on luettavissa vastakohtana Juhani Suomen näkemysten kanssa, samaan tapaan kuin koko muukin kirja ja sen tutkimustulokset. Hän laittaa Tuure Junnilan puhumaan sivuillaan poikkeuslaista. Junnila kuvaa poikkeuslain vastustamisen parlamentarismien ja demokratian puolustamiseksi.

---

²⁴ Ks. Hentilä 1999, 83

²⁵ Suomi 1998, 141-143

²⁶ Ks. esim. Rautkallio 1992

Lehtinen sanoo poikkeuslain läpivurkoneen Kalevi Sorsan tehneen ”likaisen työn”, mikä kuvaa hyvin sitä ilmapiiriä, joka poikkeuslain puolustajien joukoissa esiintyi.

Näkemyks siitä, että poikkeuslain syynä oli Kekkonen liian vahvaksi paisunut mahtiasema ja poliittisen eliitin – kansanedustajien - heikkous painostuksen edessä, noudattaa muustakin kirjallisuudesta nousevaa näkemystä. Kirjan onnistunein osuus on kuvaus siitä, miten ”perinteisesti” Kekkonesta ja kommunismia vastustanut SDP hiihti tuli presidentin ulkopoliittiselle linjalle ja sitä tietä valtakunnanpoliittiseen keskiöön. Tämän kehityksen huipentumana voidaan nähdä sosialidemokraattisen pääministerin Kalevi Sorsan runnomman poikkeuslain.²⁷

Timo Vihavainen on teoksessaan *Kansakunta rähmällään* (1991) ruotinnut Kekkonen kautta varsin kärkevästi. Hän sanoo poliittisen kentän käyneen kesyksi presidenttiin nähden. Haastajia ei ollut ja seuraajiksi mielivät kilpailivat lojaalisuuden osoittamisessa. Tämä näkyy hyvin selvästi myös tämän tutkimuksen puheaineistossa. Vihavaisen kirjan keskeinen anti tutkimukselle on, että hän on käsitellyt aikakauden puhekulttuuria, erityisesti ulkopoliittista retoriikkaa. Tutkimuksen avulla keskustelua voidaan verrata aikakaudelle tyypilliseen puhetapaan. Suomelle, Rautkalliolle, Vihavaiselle ja Lehtiselle on yhteistä, että Kekkonen toiminnan moraaliset aspektit ovat tutkimuksissa ylikorostuneessa asemassa.

Suomalaisen lehdistön neuvostoliittomielisyyttä, ”suomettuneisuutta”, on tutkinut Esko Salminen (1996) kirjassaan *Vaikeneva valtiomahti?* Hän käyttää lehtien lisäksi lähdeaineistona haastatteluja ja arkistomateriaalia. Suomen lehdistöä verrataan kirjassa myös eräiden johtavien länsimaisten lehtien kirjoitteluun. Tutkimuksesta käy ilmi, että vuosina 1971 – 1973 lehdistöön kohdistuva painostus ja itsesensuuri olivat voimakkaimmillaan. Kirja kuvaa sanomalehdistön kautta suomalaista keskusteluilmapiiriä; arat idänsuhteet ulotettiin koskemaan kotimaista kommunismia tai kommunisteja yleensä. Presidentti Kekkonen tai ammattiyhdistysliikkeen arvostelu saatettiin tulkita hyökkäykseksi ”virallista ulkopoliittikkaa” vastaan.²⁸ Tämä heijastui myös eduskunnassa käytyyn keskusteluun.

---

²⁷ Lehtinen 2002, 540-541

²⁸ Salminen 1996, 58

Martti Noposen toimittama *Suomen kansanedustusjärjestelmä* (1988) on oiva käsikirja, kun puheita suhteutetaan eduskunnan tapakulttuuriin, toimintatapoihin sekä kansanedustajien oikeuksiin. Noponen on paneutunut myös kansanedustajien rooliin poliitikkoina. Puheita suhteutetaan Noposen tutkimaan kansanedustajien käsitykseen edustajan toimen normeista ja hyvästä käytöksestä, mikä auttaa analysoimaan puheita ja edustajien reagoitua niihin.

Henrik Meinanderin itsenäisyyden ajan historian yleisesitys *Tasavallan tiellä* (1999) analysoi kiihottomasti Kekkonen kautta. Meinander ymmärtää Suomen ja Kekkonen hankalaa asemaa Moskovan paineessa, muuta kritisoi Kekkonen idänkortin käytöstä. Meinander muistuttaa, ettei Kekkonen valta-asema ollut suinkaan kiistaton, sillä Kekkonen vastaisen SMP:n ehdokas Veikko Vennamo keräsi suuren kannatuksen vuoden 1968 vaaleissa, samoin kuin Kokoomuksen Matti Virkkunen. Yhteensä he saivat 99 valitsijamiestä²⁹ 301:stä. Jouko Vahtola yleisesityksessään *Suomen historia* (2003) mukaillee Juhani Suomen näkemystä siitä, että Kekkonen jatkoaika oli ennen kaikkea ulkopoliittinen ratkaisu. Vahtola korostaa, että poikkeuslakia ajanut SDP pääsi lopullisesti Kekkonen suosioon ja valtapuolueeksi. Maalaisliitto sen sijaan menetti asemiaan.³⁰

1.4 Aikalaiskeskustelut ja muistelmat

1970-luvun politiikka näyttää kovin toisenlaiselta verrattuna kylmän sodan jälkeisen aikaan. Monet asiat, kuten eri ideologioita edustavien henkilöiden taistelu kommunismin ja kapitalismin välillä tuntuvat nykylukijan silmiin hieman hassulta.. Tutkimusta tehdessä ei kuitenkaan ole tärkeää, että nyt tiedämme kapitalismin voittaneen. Pikemminkin tietoisuus maailman menon myöhemmästä kehityksestä on syytä unohtaa. Poikkeuslakikeskustelua on lähestyttävä kuin se olisi 'vierasta' kulttuuria³¹.

Eläytymällä menneeseen pyritään lähemmäksi edustajien ajattelua ja tilannetta, jossa he politiikkaa tekivät, joskaan sitä ei voida täysin palauttaa.³² Aikalaiskirjoitukset toimivat ikkunana menneeseen maailmaan ja ne osaltaan valottivat poikkeuslakikeskustelun aikaista poliittista kulttuuria. Keskustelua tulkittaessa aikalaiskäsityksiä käytetään

---

²⁹ Meinander 1999, 353

³⁰ Vahtola 2003, 404-405

³¹ Vieraasta kulttuurista ks. Kalela 2000, 98-101

tulkintaresursseina. Puhujien aikaisemmin kirjoittamista teksteistä voidaan tarkastella heidän aatemaailmaansa. Kirjojen avulla tutustutaan heidän poliittiseen linjaansa. Puheita suhteutetaan puhujan aikaisempiin mielipiteisiin. Muistelmateoksista ja puheista etsitään yhtymäkohtia. Jos niitä löytyy, voidaan päätellä, että puhuja käsitteli hänelle tyypillisiä asioita. Aikalaistekstit valottavat erityisesti ns. äärioikeiston³³ näkemyksiä sekä poikkeuslain puolustajien suhtautumista puheiden keskeiseen käsitteistöön. Tällöin voidaan arvioida puheita 'retorisen siirron'³⁴ näkökulmasta, vaikkakin näitä suhteita haetaan ensisijaisesti aineiston sisältä.

Muistelmien käytössä lähteinä on oltava varovainen. Muistelmien kirjoittajien helmasynti on omien toimien selittäminen parhain päin tai kiusallisista asioista vaikeneminen. Tällöin niitä ei pääsääntöisesti käytetä muistelijan omista toimista saatavan tiedon lähteenä. Kuitenkin niistä luetaan "kintaat kädessä" henkilöreferenssejä³⁵, mikä on puheita arvioitaessa hedelmällistä tietoa. Muistelmien rustaajat tuovat näkemyksensä toisista poliitikoista, mikä on tärkeää, kun arvioidaan pidettyjen argumentoinnin 'painavuutta'³⁶ eli puheen vaikuttavuutta. Muistelmien käyttöä voidaan tämän tutkimuksen yhteydessä puolustaa myös vajavaisella tutkimustilanteella. Merkittävin kysymys on, että "mitä voidaan päätellä siitä että kertoja muistaa siten kuin muistaa?"³⁷

Poikkeuslain vastustajien kirjallisen tuotannon parhaimmista on Tuure Junnilan *Vallankaappaus lain ja oikeuden varjossa* (1973), jossa hän kuvaa – omista lähtökohdistaan – poikkeuslakiprosessia. Kirjaa voi lukea rinnan Häikiön kirjan kanssa, niin paljon tapahtumakuvaus kulkee yksiin. Tutkijat hänen jälkeensä ovat korkeintaan täydentäneet Junnilan luomaa kuvaa. Kirjasta *Suomen itsenäisyydestä on kysymys* (1971) selvisi että Junnila vastusti Kekkosta, kommunismia ja Neuvostoliiton valtapyrkimyksiä sekä korosti länsisuhteiden merkitystä, mikä ollut lienee lähellä 1970-luvun äärioikeiston poliittista ajatusmaailmaa. Eduskuntavaaleissa Junnila keräsi paljon ääniä Kekkosen

³² Kalela 2000, 98-101

³³ Äärioikeiston käsitteestä ks. Vihavainen 1991, 170-185. Äärioikeistolaisiksi leimattiin "neuvostovastaiset" ja "antikommunistit". Nämä käsitteet olivat kuitenkin Vihavaisen mukaan läpätulkinnanvaraisia ja niiden tulkitseminen riippui kohteesta itsestään.

³⁴ Ks. luku 4.

³⁵ Henkilöreferensseillä tarkoitetaan sitä, ketä vastustetaan, kenen kanssa liittoudutaan (Palonen 1988b, 30) Voidaan puhua myös yksinkertaisesti henkilösuhteista..

³⁶ Perelmann, 1996, 155-163

³⁷ Kalela 2000,90-93

vastustajana³⁸ ja poikkeuslain vastustaminen palvelikin siten hänen poliittisia tarkoituksperiänsä.

Kekkosen kaudelle leimallista poliittista kirjallisuutta olivat pamfletinomaiset poliittiset kommentaarikirjat, joissa käsiteltiin suomalaista demokratiaa poliittisen opposition näkökulmasta. 1970-luvun alussa ideologioiden välillä käytiin jatkuvaa kamppailua. Oikeistolaisten julkaisema poliittinen kirjallisuus suomi ajan poliittisia ilmiöitä ja keskittyi erityisesti sosialismin etenemisen vastustamiseen sen eri ilmenemismuodoissa. Kokoomuksen kansanedustaja Pentti Sillantauksen kirjassa *Kaventuva kansanvalta* (1969) kritisoidaan ns. kansanrintamapolitiikkaa. Hänen mukaansa se on johtanut yksityisen kansalaisen vaikutusmahdollisuuksien kapenemiseen. Syynä tähän oli Sillantauksen mukaan lisääntyvä puoluevaltaisuus sekä median ”kaventunut” sananvapaus.

Lasse Lehtinen ja Timo Vihavainen ovat eri mieltä siitä, mikä vaikutus Kekkos-vastaisilla mielipiteillä oli. Vihavainen sanoo, että niiden vaikutus yleiseen mielipiteeseen oli olematon³⁹, kun taas Lehtinen väittää miljoonan suomalaisen lukeneen kommentaarikirjallisuutta. Yhdessä he saivat vaikutuksen ”kansakunnan alitajuntaan”⁴⁰.

Kokoomuksen Kullervo Rainio oli poikkeuslain näkyvimpiä vastustajia. Hänen poliittiseen ajatteluunsa voi tutustua kirjassa *Valta ja vallan käyttö* (1968), joka on kirjoitettu sosiaalipsykologisesta näkökulmasta. Rainio kritisoi erityisesti lisääntynttä puoluevaltaisuutta, sananvapauden kaventumista sekä politiikan muodostumista ammatiksi. Rainion mukaan ilmiöt johtavat kansanvallan kaventumiseen.

’Maltillisiin’⁴¹ poikkeuslain vastustajiin kuuluneen Olavi Borgin kirjallinen tuotanto on mittava. Häneltä on ilmestynyt lukuisten tutkimusten lisäksi puhe- ja kirjoituskokoelma *Edistyksen ja tasavallan aate* (1995). puheita ja puheenvuoroja 1960-90-luvuilta, jossa Borg korostaa demokraattista ja perustuslaillista eetostaan.

---

³⁸ Ks. esim. Meinander 1999, 353

³⁹ Vihavainen 1991, 101

⁴⁰ Lehtinen 2002, 467

⁴¹ Tuomitsi jarrutuksen.

Poikkeuslakia kaavailtiin myös 1968 vaalien alla, mutta hanke kaatui SMP:n ja SKDL:n vastustukseen. Vaalit järjestettiin ja Vennamo keräsi 11,3 prosenttia äänistä.⁴² SMP vastusti lakia ja se kaatui. Vennamon 60-vuotispäiväksi (1973) julkaistu puhe- ja kirjoituskokoelma *Ajan valtimolla* tarjoaa läpileikkauksen SMP:n poliittiseen aatemaailmaan. Poikkeuslakia vastustetaan vetoamalla kansanvaltaan ja perustuslakiin, mutta vastustus oli poliittisesti tarkoituksenmukaista, olihan SMP leimallisesti Kekkosvastainen puolue⁴³. Kirjassa sanotaan, että SMP kannattaa puolueettomuuspolitiikkaa, mutta Vennamo toteaa heitä lyötävän ulkopoliittisin asein⁴⁴.

Kekkonen ajatuksia poikkeuslaista tarkastellaan parlamentarismien ja demokratian käsitteiden kautta, joihin viitataan myös useissa pidetyissä puheenvuoroissa. Kekkonen puhui ´maan edusta, jolla legitimoitiin poikkeuslakia. Kirjan toisessa osiossa Kekkonen eritteli demokratian ja parlamentarismien ulottuvuuksia, mitä voi lukea poikkeuslakia puolustelevalta kantoina, sillä lakia oli puuhattu jo vuodesta 1970 ja aiemminkin se oli ollut keskusteluissa esillä. Hän sanoi kannattavansa vahvaa parlamentarismia, mutta samaan aikaan kuitenkin hän piti kiinni presidentin voimakkaista valtaoikeuksista, jolla hän osallistui 1960- ja 1970-luvuilla käytyyn keskusteluun presidentin vaalitavasta. Kekkonen tähdensi, että eduskunnassa suoritettu presidentin valinta on kansanvaltainen:

”Olin yleensä sitä mieltä, että eduskunnalle oli perustuslaissa varattava riittävän suuret valtaoikeudet. Kannatin tasavallan presidentin valitsemista eduskunnan toimesta. Olen ollut ja olen jatkuvasti samaa mieltä”⁴⁵

Johannes Virolainen (Kepu) Kekkonen lähipiiriläisenä on tallentanut ja arvioinut poikkeuslakiin johtavaa prosessia omasta näkökulmastaan. Poikkeuslain ajajana hän sanoi, ettei ajatellut lain juridista puolta, vaan hänen mielestään Kekkonen jatkaminen tehtävässään oli ´maan edun` mukaista. Poikkeuslain eduskuntakeskustelun hän sanoo olleen vain ”pelkkä muodollisuus”. Siten Virolainenkin osaltaan sortuu ”valikoivaan muistiin”, mutta esittää poikkeuslakikeskustelijoista mielenkiintoisia huomioita. Hän sanoo, että kun poikkeuslain vastustajien etujoukkoon kuuluivat ”tunnetut Kekkonen kovat arvostelijat kuin Vennamo, Junnila ja Ehrnrooth – kaikki Honka-liiton tunnettuja ´tunareita´ herätti enemmän hymyilyä kuin huolestumista”. Jälkikäteen kirjassaan *Vallankäyttö Kekkonen kaudella* (1986) hän kuitenkin arveli lain olleen erehdys, sillä

---

⁴² Vihavainen 2001, 871

⁴³ Vihavainen 1991, 109

⁴⁴ Vennamo 1973, 52-54

normaaleissa oloissa ei ollut tarvetta perustuslakien kiertämiseen.⁴⁶ Virolaisen omana motiivina ajaa poikkeuslakia oli katkaista Ahti Karjalaisen matka presidentiksi⁴⁷.

Poikkeuslain puolesta äänestäneen Erkki Tuomiojan muistelmat *Kukkaisvallasta kekkosvaltaan* (1993) tarjoavat mielenkiintoisen ikkunan 1970-luvulle. Poikkeuslakia pidettiin hänen mukaansa häpeällisenä jo sen syntyhetkellä, vaikka hän sen puolesta äänestikin. Selvittämättä kuitenkin jäi, miksi julkisena EEC:n vastustajana tunnettu Tuomioja äänesti eduskunnassa lain puolesta? Keskeisimmäksi selitykseksi muun tutkimuksen valossa voi nostaa sen, että poikkeuslaki ja ulkopoliittisen linjan jatkuvuus kytkettiin yhteen. Poikkeuslakia kannattaessaan tuli samalla äänestäneeksi ystävällisten neuvostosuhteiden puolesta. Tuomioja arvioi myös, että 1970-luku oli parlamentarismien rappion aikaa. Veikko Vennamo ja SMP demagogiallaan haittasivat koko eduskunnan asiallista työskentelyä ja sen arvovaltaa. Hän myöntää, että SMP ajoi monia kannatettavia asioita, mutta ne jäivät asiattomien menettelytapojen alle.⁴⁸

Huomiota herättää poikkeuslain läpirunnoneen Kalevi Sorsan vaikeneminen poikkeuslaista. Hän on julkaissut yhden lakia koskeneen puheen marraskuulta 1972 kirjassa *Kansanvallan kysymyksiä* (1974),⁴⁹ jossa hän taivutteli SDP:n kenttäväkeä UKK:n poikkeusvalinnan taakse. Hän sanoi valinnan olevan tarpeellinen edessä olevien ulkopoliittisten ratkaisujen vuoksi. Myöhemmissä muistelmissaan *Kansankodista punamultaan* (2003) Sorsa sanoi asian suoremmin: Kekkonen valittiin, että saataisiin aikaan EEC-sopimus. Sorsa sanoi SDP:n olleen aktiivinen ja aloitteellinen asiassa. He tahtoivat pelata UKK:n seuraajan etsintään lisää aikaa. Karjalainen asema oli liian vahva. Sorsa näki Kekkonen valinnan pragmaattisena toimenpiteenä, joka palveli Suomen etua. Monista muista muistelijoina poiketen Sorsa ei pitänyt poikkeuslakia ongelmana demokratian, juridiikan eikä moraalin kannalta.⁵⁰

---

⁴⁵ Kekkonen 1972, s.166

⁴⁶ Virolainen 1986, 371, 384-385

⁴⁷ Vrt. Meinander 1999, 421

⁴⁸ Tuomioja 1993,127-135 ja 105-108

⁴⁹ Sorsa 1974, 78-82

⁵⁰ Sorsa 2003, 39-45

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkielman lähtökohtana on, että politologian (retoriikantutkimuksen) ja Suomen historian menetelmiä ei ole tarpeen pitää toisiaan poissulkevinä, vaan ne voivat tukea toinen toisiaan. Tarkoituksena on kirjoittaa poikkeuslakikeskustelusta historian esitys,⁵¹ joka tekisi oikeutta tutkimuskohteena oleville ihmisille ja asioille. Poikkeuslakiin johtaneen prosessin katsotaan olevat riittävän hyvin 'selvitetty'⁵², eikä se ole tämän työn tutkimusongelma, joskin pientä erimielisyyttä esiintyy esimerkiksi siitä, kuka sysäsi liikkeelle poikkeuslakiin johtaneen kehityksen.⁵³

Poikkeuslakikeskustelu on kirjattu sanatarkasti keskustelupöytäkirjoihin. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata tiivistetysti poikkeuslakikeskustelun kulku ts. mitä eduskunnassa tapahtui poikkeuslakikeskustelun aikana. Tapahtumien kuvaus ei ole kronologista, vaan kerronta on temaattista. Jorma Kalelan näkemyksiä mukailien tutkimuksen kerronta ei ole kauttaaltaan lineaarista ja jatkuvaa⁵⁴, vaan pikemminkin kyseessä on lukuisten prosessien limittäinen ja eri aikaan päättyvien prosessien yhteenliittymän kuvaus.⁵⁵

Poikkeuslakikeskustelussa esiintyneistä puhujista kokoomuksen Tuure Junnilaa ja SMP:n Veikko Vennamoä tutkitaan tarkemmin. Heidän puheitaan tulkitaan osana poikkeuslakikeskustelun etenemistä. Heidän poliittista taustaansa tarkastellaan ja verrataan poikkeuslakikeskusteluun. Molemmat edustajat vastustivat poikkeuslakia. Tuure Junnila valittiin siksi, että hän oli kenties korkeimmin profiloitunut poikkeuslain ja Kekkonen vastustaja. Lisäksi hänestä on olemassa runsaasti taustamateriaalia, mikä antaa hyvän pohjan tutkimiselle.

Veikko Vennamon puhekielen värikkyys hakee kansanedustajien joukossa vertaistaan. Karismaattisen äänenkerääjän kieli on herkullista tarkasteltavaa retoriikan näkökulmasta.

---

⁵¹ Vrt. Kalela 1993, 193

⁵² Tulkitsen 'selvitetyt' Jorma Kalelan (2000) kriteerein. Poikkeuslakiprosessista saatavilla oleva tieto on kestävä ja tutkimustulokset hyväksyttäviä (164-165). Näin ollen sen tutkimisesta ei ole merkittävää hyötyä (149).

⁵³ Vrt. Sorsa 2003, 39, joka sanoo SDP:n olleen aloitteellinen. Martti Häikiö (1993, 149 - 155) puolestaan sanoo erityisesti Ahti Karjalaisen olleen asiassa aktiivinen.

⁵⁴ Vrt. Renvall 1983, 333: Hänen mukaansa historiallinen aika on eteenpäin vievää ja rinnakkaiset tapahtumat ovat yhteydessä toisiinsa.

⁵⁵ Kalela, 1993, 31-40

Junnilan voidaan sanoa olleen tiukan 'oikeistolainen' ja Vennamon 'populisti'. Tutkimuskirjallisuuden valossa juuri nämä poliittikotyyppit olivat aktiivisia lain vastustajia. Kahden erilaisen vastustajan tarkastelun kautta päästään lain vastustuksen retoriikan hienovaraisempaan erittelyyn.

Tarkoitukseni on tutkia paitsi historiaa, myös poikkeuslakikeskustelun retoriikkaa. Kari Palosen luonnehdinnan mukaan parlamentaarinen politiikka on aina retorista, jonka perusideana on puolesta ja vastaan puhuminen. Palosen mukaan asioita on käsiteltävä vastakkaisilta puolilta. Hänen mukaansa tähän perustuu koko parlamentaarinen väittelykulttuuri, jossa kansanedustajilta edellytetään vastapuolen väitteiden kuuntelua ja taitoa poliittiseen kiistelyyn vastapuolen läsnäollessa.⁵⁶

Retoriikantutkimus on politiikan tutkimuksen osa-alue, joka soveltuu erityisen hyvin poliittisten puheiden tarkastelemiseen. Chaïm Perelmanin teoriaa soveltaen poikkeuslain keskustelijat halusivat 'yleisön' hyväksyntää, jota he tavoittelivat kielenkäytön avulla. Kansanedustajat eivät erikseen vedonneet yleisön järkeen, tunteisiin tai tahtoon, vaan suuntasivat puheensa retorisenä kokonaisuutena yleisölle. Edustajien tavoitteena oli argumentoimalla saada suostuteltua yleisö emotionaalisesti ja/tai älyllisesti omalle kannalleen⁵⁷. Puheita tutkitaan argumentoinnin retoriikan näkökulmasta. Täten tarkastellaan retorisia keinoja vakuuttavuuden lähteenä.⁵⁸

Quentin Skinner on tutkinut retoriikkaa debatissa. Tässä työssä suunnataan hänen tapansa politiikan ja historian tutkimuksen huomio kielenkäyttöön toimintana ja resurssina.⁵⁹ Skinnerin mukaan sanojen ja tekojen välille ei voi tehdä eroa. Poikkeuslain politiikan teoriaa luetaan poliittisen toiminnan raportointina, jolloin teoria oli toimijan kielellinen resurssi. Poliitiikan teoria ei täten näyttäydy pelkästään filosofian sovellutuksena, vaan poliittista teoriaa kirjoitettiin kysymysten, tarkoituksen (pointin) ja kontekstin suhteen. Kun puheaktin ja poliittisen teorian eli periaatteiden välinen yhteys katkesi, niin kyseessä oli henkilölle poikkeuksellinen teko.⁶⁰

---

⁵⁶ Palonen 2003, 2

⁵⁷ Perelman 1996, 16,20,181

⁵⁸ Ks. Palonen & Summa 1996, 11.

⁵⁹ Palonen 1997, 128

⁶⁰ Skinner 1988a, 108

Periaatteiden ja käytännön poliittisen toiminnan välinen yhteys on merkittävä silloin, kun tekijä haluaa hyväksyttää omat sopimattomat tai jollain tavalla epätavalliset tekonsa niiden moraalisuutta tai oikeudellisuutta epäileville,⁶¹ edustajatoimikunnille ja muulle yleisölle. Ristiriita (tai yhteneväisyys) poikkeuslakikeskustelussa politikoinnin ja periaatteiden välillä ei kuitenkaan välttämättä ole rationaalinen, mikä tuo puheiden tutkimiselle lisähaasteen. Puheaktilla onkin kaksoismerkitys. Periaatteiden ja operationaalisen toiminnan suhdetta tärkeämmäksi nousee se, kuinka toiminta tulee legitimoiduksi⁶². Tämän todentamiseksi on tutkittava sitä, miten suhtautuminen poikkeuslakiin ja toimiminen poikkeuslain eduskuntakäsittelyn aikana on sovitettavissa puhujan aikaisempiin periaatteisiin tai puolueensa `policyyn`⁶³.

Puheisiin menneisyydessä ja nykyisyydessä vaikuttaneita tapahtuneita `tekstejä` Skinner nimittää `kontekstiksi`⁶⁴. Puheita tutkitaan *menneiden ja samanaikaisten tapahtumien viitekehysessä*⁶⁵. Poikkeuslakikeskustelu liitetään laajempaan kokonaisuuteen, jonka muodostavat *suomalainen parlamentarismi, poliittiset ristiriidat ja julkisen keskustelun ilmapiiri*. Kontekstualisoinnin avulla palautetaan tilanteita ajallisesti ja paikallisesti. Kontekstualisointi tapahtuu ensisijaisesti vertaamalla eduskunnan sisällä käytyjä puheita toisiinsa.

Kontekstia laajennetaan tutkimalla puheiden suhdetta menneisiin tapahtumiin. Puheita verrataan aikakaudesta tehtyihin historiantutkimuksiin. Yhteyksiä haetaan myös puhujien aikaisemmin tuottamasta kirjallisuudesta sekä sanomalehtijulkisuudesta. Puheenvuorojen yhteyksiä aikaisemmin tapahtuneeseen ei kuitenkaan voida jälkikäteen täydellisesti palauttaa, eikä niitä myöskään yritetä läpitulkitä. Tulkinnessa on varottava ylitulkitsemasta puheakteja. Vaarana oli, että menneisyyttä tulkitaan nykyisyyden

---

⁶¹ Ibid., 108; Tällainen tilanne on nähtävissä esimerkiksi, kun puhuja kieltää poikkeuslain ja ulkopoliittikan linjan välisen kytköksen. Poikkeuslakia vastustetaan, mutta samalla vakuutetaan tukea 'viralliselle linjalle', vaikka puolustajat ovat asettaneet nämä vastakäsitepariksi. Ks. esim. Olavi Borgin (vastustaja) puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 4412-4415 ja Kalevi Sorsan (puolustaja) puhe eduskunnassa 17.1. 1971, Vp 1972 ptk. III, 4390-4391

⁶² Aarnio 1998, 25-26 ja Skinner 1988b, 131

⁶³ Ks. Palonen & Summa 1996, 11 – 12: Policylla tarkoitetaan politiikan ”yhtenäistä linjaa”.

⁶⁴ Skinner 1988c, 30

⁶⁵ Vrt. Renvall 1983, 18-20.

ehdoilla ja samalla nykyisyyttä yritetään ymmärtää menneisyydellä⁶⁶. On varottava antamasta puheille sellaisia merkityksiä, joita puhuja ei voinut tietoisesti käsitellä⁶⁷.

Sanat ovat myös tekoja, `puheakteja`. Toiminta ja politiikka ovat kielellisiä ilmiöitä ja täten ymmärrettävissä tämän ulottuvuuden kautta. Puheaktiteoriaa mukaillen puheita ei arvioida tulostensa perusteella, `perlokuutiona`, vaan sen perusteella, mitä niillä tehdään ja millaisen teon, `illokuution`, (tarkoituksen eli pointin), ne sisältävät.⁶⁸ Tutkittaessa puheen tarkoitusta (pointtia) ei ole tärkeää, mitä puheaktista seurasi, vaan miksi tietty väite on esitetty⁶⁹. Tutkimuksessa tarkastellaan, mitä tekijä puheaktilla ilmaisi⁷⁰.

Tällöin on tutkittava argumentaatiota retorisen siirron näkökulmasta. Puheaktissa puhuja argumentoi jonkin asian puolesta tai vastaan.⁷¹ Tämä ”retoriikan tutkimuksen retorinen käänne”⁷² vapauttaa hankalasti todennettavien vaikutusten tarkastelulta. Vaikuttavuuden sijaan tutkitaan puhujan poliittisia tarkoituseriä. Tarkastellaan, miten edustajat puolustivat kantaansa ja minkälaisiin asioihin vetoamalla he taivuttelivat toisia puolelleen. Poikkeuslain eduskuntakeskustelua tarkastellaan toimintatilanteena, josta tutkitaan retorisia ulottuvuuksia, ei pelkästään tiukasti pitäytyen poikkeuslakiin, vaan keskustelusta haetaan politikoinnin kohteita vertaamalla keskusteluaineistoa 1970-luvun alun poliittiseen kulttuuriin.

Poikkeuslakikeskustelu ei ollut pelkästään tekstuaalinen maailma. Siihen sisältyi myös elementtejä, jotka Skinner teoriassaan jättää vähemmälle huomiolle. Keith Graham (1998) on kritisoinut Skinneriä siitä, että hän keskittyy liaksi tarkastelemaan tekstuaalista maailmaa. Hän ei tee tarpeeksi eroa sille, kuka sanoo, vaan tarkastelee illokuutiota turhan ”paljaana” aktina. Henkilön persoonalla on merkitystä. Puhujat voivat käyttää samoja argumentteja, mutta argumentin painavuus tai tarkoitus viime kädessä on kiinni siitä,

---

⁶⁶ Hänninen 1981, 163

⁶⁷ Ns. anakronismiteesi kokonaisuudessaan: ”The particular danger with intellectual biography is that of sheer anachronism. A given writer may be ‘discovered’ to have held a view, on the strength of some change similarity of terminology, on some subject to which he cannot in principle have meant to contribute. (Skinner 1988c, 32)

⁶⁸ Palonen 1997, 131

⁶⁹ Skinner 1988, 274d

⁷⁰ Vrt. Aarnio 1998, 25

⁷¹ Skinner 1988d, 274

⁷² Palonen 1996, 137-161

kuka puhuu.⁷³ Tutkimuksessa pyritään ymmärtämään retoriikkaa myöskin puhujan persoonallisuuden kautta. Retoriikkaa arvioidaan puhujakohtaisesti.

Graham puhuu myös ei-verbaalisista teoista, jotka voivat, samaan tapaan kuin sanatkin, olla luonteeltaan illokutionaarisia. Kehon elekielen avulla voidaan ilmaista asioita samaan tapaan kuin sanoillakin.⁷⁴ Poikkeuslakikeskustelun puheet, tekstuaalisessa muodossa, on kirjattu eduskunnan istunnoista pidettyihin pöytäkirjoihin. Sanattomia viestejä, jotka sinänsä olisivat yhtä tärkeitä kuin puheaktitkin, on vaikea tutkia, koska niitä ei ole tallennettu pöytäkirjoihin.

Sanomalehtiaineistosta voidaan kuitenkin saavuttaa joitakin viitteitä ei-verbaalisesta maailmasta. Debatissa voi ilmaista mielipiteensä puhujaa tai hänen esittämiänsä argumentteja kohtaan esimerkiksi poistumalla istuntosalista. *Kansan Uutisten* (14.1. 1973) mukaan poikkeuslakia ajava enemmistö poistui paikalta vastalauseena ”ääriryhmän törkeälle kielenkäytölle”, mitä on pidettävä poliittisena tekona. Väistämätöntä kuitenkin on, että ei-tekstuaalinen ulottuvuus jää tässä tutkimuksessa ansaitsemaansa vähemmälle huomiolle, koska käytössä on vain kirjallista materiaalia.

2.1 Kielen puolueellisuus - asymmetriset vastakäsitteet

Politiikka on monitahoisen toiminnan kohde, jota ei voi tyhjentävästi selittää. Käsitehistoria ja retoriikka avaavat poikkeuslakikeskustelussa käytetyn kielen poliittisuuden, vaikka puhuja ei itse klassisia retorisen puheen elementtejä tietoisesti olisi käyttänytkään.⁷⁵ Tässä tutkimuksessa poliittisuus ymmärretään ’konfliktiksi’, joka ilmeni kielen tasolla. Kielen poliittisuus näyttäytyy merkitysten kiistanalaisuudessa.

Käsitteillä ei ole olemassa yhtä, kaikkien oikeaksi hyväksymää, tulkintaa. Tutkimuksen lähtökohdaksi tulkitaan teesi kielen monimerkityksellisyydestä⁷⁶ aspektiksi, jota voidaan hyödyntää retorisesti ja tutkia retoriikan näkökulmasta. Kun politiikka ymmärretään konfliktisuhteeseen perustuvaksi, kuuluu politiikan taitoon kielen puolueellisuuden

---

⁷³ Graham 1988, 148-150. Puhujan ’eetoksesta’ lisää luvussa 7.

⁷⁴ Ibid, 149-150

⁷⁵ Vrt. Palonen 1998, 4-5

⁷⁶ Ball 1988, 17

mahdollisimman tehokas hyväksikäyttö. Täten ´konfliktia´ tutkitaan kielen monimerkityksellisyydestä käsin⁷⁷.

Kielen tulkinnanvaraisuus mahdollistaa käsitteiden käyttämisen puolueellisesti.⁷⁸ Kyösti Pekonen (1991) on tarkastellut kielen poliittisuutta vallankäytön kannalta. Hänen mukaansa kielen monimerkityksellisyys ja valta liittyvät toisiinsa, sillä hänen mukaansa valta on niillä, jotka pystyvät auktorisoimaan ilmauksiensa merkitykset yleiseen kielenkäyttöön.⁷⁹ Tarkasteltaessa yksittäisiä käsitteitä ja asiakokonaisuuksia, keskustelijat *pyrkivät* tuomaan esille oman käsityksensä ja tulkintansa kunkin termin tai asian merkityksestä. Tutkimuskohteena onkin, minkälaisia merkityksiä käsitteille annettiin?

Tässä tutkimuksessa valotetaan poikkeuslakikäsitteilyn keskeisten asioiden ympärillä käytyä kiistelyä. On korostettava että siihen, miten toimijat pyrkimyksessään onnistuivat, ei ole mahdollista ottaa kantaa. Sitä kuinka keskustelijan itseymmärrys auktorisoitui osaksi yleistä kielenkäyttöä, ei voida tarkastella. Kielellisten muutosten tarkastelu vaatisi ajallisesti pidemmän ajan. Poikkeuslaki käsiteltiin kahdeksassa päivässä, joten käsitteiden merkitysmuutoksia ei ole mahdollista havaita.⁸⁰

Yhteinen kieli antoi kansanedustajille mahdollisuuden argumentointiin. Puhujan tehdessä itsensä ymmärretyksi, joutuivat he käyttämään kieltä jota toisetkin ymmärtävät.⁸¹ Edustajat joutuivat toimimaan ympäröivän kielen ehdoilla taivutellussa yleisöä. Poikkeuslain puolustajat ja vastustajat operoivat suurella osin yhteisten käsitteiden avulla. Erityisesti käytettiin lakiehdotuksen keskeistä käsitteistöä *demokratia, poikkeus, Urho Kekkonen, laillisuus ja maan etu*⁸². Keskustelu rönstyli myös termeihin, *ulkopolitiikka ja äärioikeisto*. Nämä termit olivat yhteisiä. Kieli ei itsessään ole vastaavuussuhteessa todellisuuteen, vaan se myös on osaltaan rakentamassa sitä⁸³.

---

⁷⁷ Palonen 1988a, 7-8

⁷⁸ Perelman 1996, 179

⁷⁹ Pekonen 1991, 33

⁸⁰ Ks. esim. Aarnio 1998, 32-34: Termit leviävät alkuperäisen käyttäjäkuntansa ulkopuolelle ja käsitteiden merkitykset liukuvat kontrollin ulkopuolelle. Tällöin merkitykset pikkuhiljaa muuttuvat.

⁸¹ Vrt. Ball 1988, 8

⁸² Ks. liite 1.

⁸³ Ball 1988, 5

Poikkeuslain vastustajat rakensivat itsestään kuvaa *kansan etujen ajajina ja demokratian puolustajina*. Poikkeuslakihankkeen puolustajat kuvasivat itseään esimerkiksi *parlamentarismin puolustajina, ulkopoliittisen linjan jatkajina ja rauhantahtoisina*. Puolustajat argumentoinnillaan nimittivät vastustajia esimerkiksi *epäisänmaallisiksi, fasisteiksi, äärioikeistolaisiksi sekä neuvostovastaisiksi*.

Käsitteet eivät ole yksiselitteisiä, vaan niillä oli ja niille pyrittiin antamaan eri merkityksiä. Tällöin jää epäselväksi, mitä kullakin termillä oikeastaan tarkoitettiin. Erimielisyys, taivuttelu ja mahdollisuus siihen, että käsitteen merkitys muuttui puhujalle edulliseksi, rakensivat poliittista todellisuutta.⁸⁴

Tutkimuksessa tarkastellaan poikkeuslakiin liittyviä vastakäsitepareja, jotka olivat asymmetrisiä keskenään. Vastakkainasettelut olivat keskeinen osa poikkeuslain käsittelyyn liittyvää retoriikkaa. Vastakäsiteparien avulla saadaan nostetuksi esiin poikkeuslain kannattajien ja vastustajien argumentaatiofiguurien tyypillisiä piirteitä, koska vastakäsitteet ovat epäsuhtaisia. Niitä käytetään puolueellisesti ja ne asetettiin oman ryhmän kriteerein. Poikkeuslakiprosessin toimijat (vastustajat ja puolustajat) ”me”, määrittivät, ”muut”, negaationa. Täten vastakäsitteet - yhteismitallisten kriteerien puuttuessa - voidaan käsittää asymmetrisiksi.⁸⁵

Vastakäsitteiden avulla aineistosta luetaan henkilöreferenssejä, jolloin peruskysymyksenä on; ketä vastustettiin, kenen kanssa liittouduttiin?⁸⁶ Vastakäsitteiden puolueelliseen luonteeseen kuuluu yhteismitallisten kriteereiden puuttuminen. Tämä mahdollistaa eri käsiteparien tulkitsemisen toistensa asymmetrisiksi vastakäsitteiksi. Tällöin eri käsitepareille ei ole objektiivista mittapuuta, vaan käsitteet nähdään puolueellisesta perspektiivistä toisilleen vastakkaisina.⁸⁷

Asymmetriset vastakäsitteet asetetaan toisiaan vastaan puolueellisesti eikä niillä ole yksi yhteen vastaavuussuhdetta. Vastakäsitteiden argumentaatiofiguuriin kuuluu käsitteiden esittäminen ikään kuin ne olisivat ehdottoman vastakkaisia objektiivisesti tarkasteltuna. Näin ollen, näennäisestä absoluuttisesta vastakkaisuudesta huolimatta asymmetrisillä

---

⁸⁴ Ibid., 9-11

⁸⁵ Räsänen 1997, 18-19 ja Palonen 1997, 34-35.

⁸⁶ Palonen, 1988b, 30

vastakäsitteillä voi olla yhteisiäkin ominaisuuksia, mikä voidaan nähdä erottavana tekijänä asymmetristen ja symmetristen vastakäsitteiden välillä.⁸⁸ Tällainen käsitepari oli poikkeuslakikeskustelussa esimerkiksi SMP:n edustajien puheissaan viljelemä *puolueet – kansa*, jossa puolueisiin kuuluvat kansalaiset ovat irtautuneet ´oikeasta´ kansasta. Tämän käsitteellisen sumeuden vuoksi riittää jonkin asymmetrian kriteerin olemassaolo.

Poikkeuslakikeskustelussa yhteisiä vastakäsitepareja puolustajille ja vastustajille olivat esimerkiksi *demokratia – diktatuuri* ja *perustuslaillisuus – laittomuus*. Lain puolustajat hellivät vastakäsitepareja *Paasikiven-Kekkosen ulkopoliittinen linja – äärioikeistolaisuus*, *poikkeuslain vastustus – ulkopoliittinen linja*, *edistys – taantumus*. Vastustajat puolestaan operoivat runsaasti käsitepareilla *poikkeus-normaali*, *demokratia – diktatuuri* sekä *puolueet-kansa*.

Samaan tapaan kuin vastakkainasettelut, voivat myös rinnastukset olla poliittisia luonteeltaan ja täten olla asymmetrisia keskenään. Puolueellisia rinnastuksia olivat esimerkiksi poikkeuslain vastustajien hellimä *perustuslaillisuus – demokraattisuus*, ja puolustajien *maan etu – poikkeuslaki*. Rinnasteisia käsitteitä olivat poikkeuslakikeskustelussa esimerkiksi kaikille yhteiset termit, *Urho Kekkonen – rauha*, *Urho Kekkonen – maan etu*, *Urho Kekkonen – ulkopoliittikka*, *jarrutus – äärioikeisto ja hallitusmuoto – laillisuus*.

Poikkeuslain vastustajat rinnastivat keskenään mm. seuraavat asiat: *Urho Kekkonen – kommunismi*, *Urho Kekkonen – epädemokraattisuus*, *Urho Kekkonen – SMP:n hajoaminen*, *Urho Kekkonen – moraalittomuus*, *Urho Kekkonen – laittomuus*, *laillisuus – jarrutus*, *demokratia – perustuslaillisuus* ja *maan etu – hallitusmuoto*.

2.2 Välihuutojen retoriikkaa

´Rekisterin´ käsitteellä tarkoitetaan sitä, että kulloinkin käytettävä kieli vaihtelee sen mukaan, millainen on sen käyttötilanne.⁸⁹ Vuoden 1972 valtiopäiväjärjestys edellytti, että ”edustajan tulee esiintyä vakaasti ja arvokkaasti.”⁹⁰ Eduskuntakeskustelun pysymistä

---

⁸⁷ Ks. Räsänen 1997, 19-29 ja Palonen 1988b, 33-35

⁸⁸ Räsänen 1997, 21-23.

⁸⁹ Hiidenmaa 2001, 38

⁹⁰ Oinikki 1972, 15

hyvien tapojen mukaisena sääteli puhemies. Kansanedustajan puheen rekisterin oli oltava siis tahdikas ja eduskunnan arvolle sopiva. Istuntosalissa usein kaikuviin välihuudoilta ei edellytetty yhtä tiukkoja kriteerejä. Välihuutojen rekisteri oli luonteeltaan vapaampi, eikä niiden käyttöä oltu määritelty eduskunnan työjärjestyksessä⁹¹.

Välihuudot olivat korkeintaan muutaman sanan mittaisia lyhyitä huudahduksia, joita käytettiin retoriseen tapaan yleisön emootioiden muokkaamiseen⁹². Välihuudoilla istuntosalissa olleet edustajat osallistuivat keskusteluun pyytämättä puheenvuoroa. Välihuutojen avulla voitiin *osoittaa kannatusta* puhujalle tai *väittää vastaan* samaan tapaan kuin puheissa tai vastauspuheenvuoroissa. Välihuutoja voitiin käyttää *dialogimaisesti*, jolloin puhuja keskustelee salissa olevien edustajien kanssa. Näitä välihuutojen tyyppisiä ei voida selväpiirteisesti erottaa, vaan huutoja on tulkittava niiden pääasiallisen sävyn perusteella.

Eetoksella tarkoitetaan puhujan eli rektorin vakuuttavuutta⁹³. Aristoteles on tarkastellut eetoksen merkitystä ja pitää sitä tärkeänä viestin vaikuttavuuden kannalta: Aristoteleen mielestä puhujan eetokseen kuuluu, että hänellä on yleisön mielestä harkintakykyä. Huutaja pyrkii *murentamaan puhujan "eetoksen"*. Puhujan on myöskin suhtauduttava myötämielisesti kohdeyleisöön. Puhujan hyväntahtoisuus – kuten Aristoteles eetosta kutsuu – onkin ensisijaisen tärkeää puhujan uskottavuuden kannalta.⁹⁴ ”Uskomme näet mieluummin ja nopeammin kunnollisia yleensä kaikissa asioissa...”⁹⁵ Tyypillisimmän välihuudon tavoitteena oli keventää tunnelmaa, saada aikaan ’koominen’ vaikutelma ja harmistuttaa pilkanteon kohde.⁹⁶ Pyrkimys onkin konstruoida koomisen kulttuurinen konteksti⁹⁷ eli selvittää mille, kenelle ja miksi naurettiin.

Välihuudoilla ja naurulla murennettiin puhujan ’eetosta’. Kun puhujaa väheksytään, heikennetään hänen sanomansa tehoa. Tutkimuksessa käsitellään välihuutojen retoriikkaa yhtenä puhetilanteen osana. Välihuutoja ei tutkita omana ongelmanaan, vaan ne huomioidaan muun puheen ohella. Tarkoituksena on tarkastella, miten käsittelyssä

---

⁹¹ Ks. Pieni lakisarja n:o 13, 91-119.

⁹² Ks. Perelman 1996, 20,180

⁹³ Palonen 1997, 25

⁹⁴ Aristoteles 1997,60

⁹⁵ Ibid.,11

⁹⁶ Komiikasta ja huumorista Ks. Kinnunen 1994, 67, 252

⁹⁷ Korhonen 2001, 177

käytetään tätä eduskunnan retoriikkaan kuuluvaa vaikuttamisen keinoa; Tutkitaan ketkä välihuutoja huusivat, kenelle huudettiin ja minkälaisissa tilanteissa. Tarkastelun kohteena on, minkälainen oli välihuutojen rekisteri eri puhujien kohdalla, jolloin voidaan myöskin arvioida miten puhujan eetokseen suhtauduttiin.

2.3 Yleisön tarkasteleminen osana puheanalyysia

Puheen `yleisö`, ei ollut pelkästään puhujan kanssa eri mieltä olevat kansanedustajat, joita olisi taivuteltu samanmielisiksi. Puheilla oli useita puhujasta ja tilanteesta kulloinkin riippuvia yleisöjä. Chaïm Perelmanin mukaan yleisöksi voidaan lukea kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa. Puheen yleisön – kenelle puhe kohdistetaan – määrittäminen ei ole yksiselitteistä, mutta toisinaan se on ilmeistä.⁹⁸

Yleisö voi olla monitasoinen ja myös puhujan itsensä valittavissa oleva. Toisin sanoen puhuja itse voi pyrkiä valitsemaan yleisön, jolle hän sanansa kohdistaa. Se miten puhuja kohdentamisessa onnistuu, on vaikeasti todennettavissa. Tämän tutkimuksen tehtävä ei ole tarkastella yleisöjä, mutta niiden ylimalkainenkin haarukoiminen auttaa puheiden tulkinnassa. Tässä tutkimuksessa käytetään hyväksi Jukka Kanervan asettamaa ”kenelle puhe oli tarkoitettu? – tyyppistä kysymystä, joka auttaa yleisön erittelyssä⁹⁹.

Poikkeuslakikeskustelun puheille on hahmoteltavissa ainakin neljä eri kohderyhmää. *Ensinnäkin* edustajat puhuivat debatissa toisille edustajille, jolloin he ensisijaisesti halusivat edustajien äänestävän lakiehdotuksesta kantansa mukaisesti. Äänestys on Kari Palosen mukaan eduskuntakäsittelyn viimeinen vaihe. Hänen mukaansa äänestys on tasa-arvoinen toimenpide, jossa äänet lasketaan, eikä niiden retorista painoarvoa ”punnita”.¹⁰⁰

Kanerva sanoo, että poliittisen toiminnan kannalta ensisijainen kohderyhmä ovat ne, jotka – Machiavellin jaottelun mukaan – ymmärtävät asiat selityksestä. Tämä avaa toiminnan pelivaran siihen, että on mahdollista taivutella ”yleisöä” oman asiansa taakse.¹⁰¹ Siten

---

⁹⁸ Vrt. Perelmann 1996, 20

⁹⁹ Kanerva 1994, 40

¹⁰⁰ Palonen 2003, 2

¹⁰¹ Kanerva 1994, 80 – 84: Kanervan mukaan yleisöä on kolmenlaista. Niitä jotka ymmärtävät, niitä jotka ymmärtävät selityksestä sekä niitä jotka eivät ymmärrä lainkaan.

toiseks, vastapuolella taivuttelun kohteeksi joutuivat kannastaan epävarmat edustajat, joita oli mahdollista taivutella puolelleen. Tämä yleisön laji oli hyvin lähellä ensimmäistä.

Kolmanneksi puheita pidettiin myös lehtereillä istuvalle runsaslukuiselle yleisölle,¹⁰² äänestäjille ja kansalaisille. Parlamentaarisessa järjestelmässä edustajat valittiin vapailla vaaleilla. Vaalikausi on rajattu periodi, joka on poliittisesti mahdollisen toimitila. Poliittinen pelitila on `kairos`-aikaa, joka alkaa ja päättyy vaaleihin.¹⁰³

Useimpien edustajien tavoitteena oli tulla uudelleenvalituksi, mikä tapahtui parhaiten puhumalla potentiaaliselle äänestäjäkunnalleen. Äänestäjäkunnalle viesti lähetettiin ensisijaisesti *neljännen* yleisön eli toimittajien kautta. Kansanedustajat pyrkivät saamaan oman sanomansa mediassa lävitse kansalaisten tietoisuuteen. Poikkeuslain eduskuntakäsittelystä kerrottiinkin sanomalehdissä suurin otsikoin¹⁰⁴. Poikkeuslakikäsittely oli siten poliittisesti mahdollinen toimitila seuraavia vaaleja silmällä pitäen.

Viidenneksi, edustajat saattoivat myös kokea sen, että käsiteltävänä oleva lakiehdotus oli luonteeltaan ”historiallinen”,¹⁰⁵ jolloin he kenties ottivat huomioon että tulevaisuuden tutkijat tulevat puheita lukemaan. Puhuessaan perustuslakivaliokunnasta tapahtuneesta ”jarrutuksesta”, erityisesti poikkeuslakiehdotuksen toisessa käsittelyssä, yleinen käsitys oli, että puhujat halusivat kertoa eduskunnan pöytäkirjaan näkemyksensä poikkeuslaista tai oikaista virheellisiksi kokemiaan julkilausuttuja käsityksiä asioista. Tällöin kyseessä oli `historiankirjoille,` puhuminen¹⁰⁶ eli yleisönä oli nk. ”jälkipolvi”.

3 TIE POIKKEUSLAKIIN

Urho Kekkonen oli vuoden 1968 presidentinvaalikampanjan aikana antanut lupauksen, ettei enää asetu ehdolle seuraavissa vaaleissa. Kuitenkin hän antoi vuonna 1972 ilmoituksen, jonka mukaan hän olisi käytettävissä, ”jos kansan enemmistö katsoo

---

¹⁰² Ks. esim. Helsingin Sanomat 15.1. 1973

¹⁰³ Palonen 1998, 59

¹⁰⁴ Ks. Esim. Helsingin Sanomat 10.1. 1973 otsikoi: Raju sanasota saattoi poikkeuslakiesitystä – Eduskunta puhui jo ampumisesta. 9. – 20.1. 1973 poikkeuslakiin viitattiin neljässä Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa.

¹⁰⁵ ”Historiallisuudesta” ks. Kalela 2000, 33-37. ”Historiallisella” tarkoitetaan poikkeuksellista tapahtumaa, josta jää tutkijoiden käyttöön jäljelle lähdeaineistoa. Todennäköisesti edustajat tiedostivat tämän.

parhaaksi¹⁰⁷”. Kekkosen uskoi suostuessaan neljännelle kaudelle, että hän oli Suomen puolueettomuuden¹⁰⁸ ja turvallisuuden takuumies. Poikkeuslaki tuotiin eduskuntaan viime kädessä ulkopoliittisiin syihin vedoten. Poikkeuslakimerettelyn läpimenon eduskunnassa mahdollisesti edessä hämmöttävä EEC-ratkaisu, mikä oli ollut kuuma puheenaihe eduskuntakäsittelyä edeltävinä kuukausina.

Suuri osa Suomen poliittisesta eliitistä näki Kekkosen pystyvän parhaiten turvaamaan ulkopoliittisesti hankalan vapaakauppasopimuksen. Presidenttikysymyksen nähtiin olevan EEC-ratkaisun avain.¹⁰⁹ EEC:hen menoa ajoivat erityisesti teollisuuspiirit, jotka pitivät sitä tärkeänä tekijänä Suomen kilpailuetujen turvaamiseksi Länsi-Euroopan markkinoilla¹¹⁰. EEC-kysymyksen ratkeaminen poikkeuslain myötä ei kuitenkaan ollut todellinen motiivi, vaan pikemminkin houkutteleva peruste Kekkosen puolesta¹¹¹. Vasemmisto saatiin EEC-sopimuksen kannalle kytkemällä allekirjoitus ns. suojalakeihin, joilla lisättiin yhteiskunnan sääntelyä talouselämästä.¹¹² Ehdotuksessa heijastui ulkopoliittikan ´elitistinen perinne´, jonka mukaan presidentti vastasi viime kädessä ulkopoliitiikasta¹¹³.

Kekkosen johtama ulkopoliitiikka oli saanut poikkeuslain alla suuren voiton. Vuoden 1949 Saksan jaon jälkeen Suomi jäi rintamien väliin, kun se ei voinut normalisoida suhteitaan kummankaan Saksan kanssa. Länsiblokki oli tunnustanut Saksan liittotasavallan (STL) ja itäblokki Saksan demokraattisen tasavallan (DDR). Valtiosihteeri Walter Hallsteinin mukaan nimetty oppi esti suhteiden normalisoinnin. Sen mukaan DDR:n tunnustaminen olisi epäystävällinen teko ja johtaisi diplomaattisuhteiden katkaisemiseen. Liittotasavallan tunnustaminen oli taas vastoin YYA-sopimusta.

Saksan kysymys koettiin ongelmallisena, sisältyihän YYA-sopimukseen artikla, jonka mukaan Saksan uhka antaisi aiheen sotilaallisiin konsultaatioihin. Saksojen kysymystä

¹⁰⁶ Helsingin Sanomat 14.1. 1973

¹⁰⁷ Suomi 1998, 15

¹⁰⁸ Puolueettomuudella tarkoitettiin pyrkimystä pysytellä suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella (Jakobson 1993,154). Lukuisissa kirjoissa on kuitenkin kyseenalaistettu erityisesti 1970-luvun puolueettomuuspolitiikan uskottavuus. Puhutaan ”rähmällään olosta” itään päin. (Ks. esim. Vihavainen 1991 tai Tarkka 2002)

¹⁰⁹ Suomi 1998,680,681 ja Häikiö 1993, 268-275

¹¹⁰ Tarkka 2002, 30-33 ja 69-72

¹¹¹ Suomi 1998, 98

¹¹² Häikiö 1993, 283-284

¹¹³ Vrt. Nousiainen 1985, 205-208

pidettiin Suomen suvereniteettia uhkaavana tekijänä. Suomi tunnusti DDR:n kesällä 1972 yhdessä useiden länsimaiden kanssa ja Länsi-Saksan 7.1. 1973, kahta päivää ennen poikkeuslain tuomista eduskuntaan. Näillä tapahtumilla ei kuitenkaan ollut Seppo Hentilän mukaan kiinteää yhteyttä, koska Neuvostoliitto piti Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssia tärkeämpänä asiana kuin DDR:n tunnustamisen kiirehtimistä.¹¹⁴

Poliittisissa piireissä poikkeuslaki oli ollut pitkin vuotta 1972 ”kuuma peruna” ja vahvasti esillä keskusteluissa.¹¹⁵ Vaikutusvaltaisista kansalaisista koostunut symbolisesti nimetty¹¹⁶ ”Ryhmä 34” toimitti kannanottonsa julkisuuteen. He vetosivat kansan oikeuteen valita presidentti vapailla vaaleilla.¹¹⁷ Poikkeuslaki tuotiin kovastakin vastustuksesta huolimatta eduskuntaan 9.1. 1973 ja sen läpimeno tiedettiin varmaksi. Oli selvää, että tarvittavaa 34 kansanedustajaa lain kaatamiseksi ei löytyisi¹¹⁸.

Poikkeuslain kannalla olivat hallituspuolueet, päävastuussa oleva Suomen sosialidemokraattinen puolue (SDP), Keskustapuolue, Ruotsalainen kansanpuolue (RKP) ja Liberaalinen kansanpuolue (LKP). Hallitusrintama repesi RKP:n Georg C. Ehrnroothin ja Victor Procopén sekä liberaalien Olavi Borgin ja Irma Toivosen vastustaessa lakiesitystä.

Suomen maaseudun puolue (SMP) ja Kristillinen liitto (SKL) olivat kokonaisuudessaan poikkeuslakia vastaan. Oppositiossa olleen Kokoomuksen eduskuntaryhmään kuului 34 jäsentä, joista lakiehdotuksen tullessa eduskuntaan lain vastustajiksi tiedettiin 15, heistä näkyvimmäksi Tuure Junnila. SMP:stä syksyllä 1972 eronnut Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue joutui vaa’ankieliasemaan. SKYP:n 12-jäseninen eduskuntaryhmä Veikko Vennamon harmiksi asettui 8.1 poikkeusmenettelyn taakse.¹¹⁹

---

¹¹⁴ Hentilä 2003, 43-45,189,194,196

¹¹⁵ Ks. Suomi 1998, Häikiö 1993 ja Virolainen 1986, 377

¹¹⁶ 34 kansanedustajaa riitti kaatamaan lain.

¹¹⁷ Häikiö 1993, 306

¹¹⁸ Helsingin Sanomat uutisoi 9.1. 1973: SKYP mukaan UKK-rintamaan. Poikkeuslain tie auki eduskunnassa. Pääkirjoituksessa todetaan, että presidenttikysymys on ratkeamassa Mannerheim-linjan mukaan. Kirjoitus erittelee puolueiden suhtautumista poikkeuslakiin ja sanoo SKYP:n joutuneen vaa’ankieliasemaan. Kirjoituksessa todetaan, että poikkeuslaki ilmeisesti menee läpi, vastustajat eivät saa kokoon riittävää äänimäärää. Kansan Uutiset kirjoittaa 8.1. 1973, että poikkeuslain käsittelyssä löytyy kaikkiaan 28 äärisiiven kypärämiestä, jotka asettuvat nykyistä presidenttiä ja hänen ulkopoliitikkaansa vastaan. Ks. myös Häikiö 1993, 326 ja Suomi 1998, 139

Eduskunnan keskustelusta tuli värikäs. Poikkeuslakiesitys tuotiin keskelle budjetin käsittelyä, joten eduskunnan työpaine oli kova. Lakia käsiteltiin 50 tuntia, joista 26 perustuslakivaliokunnassa. Puheenvuoroja käyttivät enimmäkseen poikkeuslain vastustajat. Poikkeuslakia kannattavat eivät harvoissa puheenvuoroissaan eritelleet lain moraalista tai oikeudellista puolta vaan sanoivat ”maan edun” vaativan, että Kekkonen jatkaa presidentin tehtävässä.¹²⁰ Oppositorintama ajautui kuitenkin riitaan epäasiallisiksi koettujen toimintatapojen myötä, mutta kukaan heistä ei livennyt poikkeuslain taakse. Urho Kekkosen toimikautta jatkettiin neljällä vuodella 18.1. 1973 äänin 170-28.¹²¹

4 RETORINEN JAKAUTUMINEN PUOLESTA JA VASTAAN

Eduskunnan lainsäätöprosessin avaava lähetekeskustelu tarjosi edustajille mahdollisuuden sanoa mielipiteensä lakiehdotuksesta. Edustajat evästivät puheillaan myöskin lähetekeskustelua seuraavaa valiokuntakäsittelyä.¹²² Kun keskustelu ymmärretään debatiiksi, voidaan lakiehdotuksen sanamuoto¹²³ ja lakiehdotusta edeltänyt julkinen keskustelu tulkita debatin alkuosaksi, jota jatkettiin eduskunnassa.

Poikkeuslain läpiviemiseksi oli käyty neuvotteluja kulissien takana ja julkisestikin. Lakia alettiin viedä eteenpäin, kun ehdotukselle oli varmistettu riittävä kannatus. Edustajille oli 9.1. 1973 jaettu kirjelmä, jossa ilmoitettiin että tasavallan presidentti oli ollut estynyt hoitamaan presidentin tehtäviä kello 13.30 – 13.35. Presidenttinä oli Kekkosen esteen aikana toiminut Kalevi Sorsa,¹²⁴ joka esitteli valtioneuvostolle lakiehdotuksen.¹²⁵ Poikkeuslaki tuotiin eduskuntaan 9.1. 1973, ja oli selvää että tarvittavaa 34 kansanedustajaa lain kaatamiseksi ei olisi löytynyt¹²⁶.

¹¹⁹ Meinander 1999, 428

¹²⁰ Ks. esim. Eino Uusitalon puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 4377

¹²¹ Häikiö 1993, 337

¹²² Nousiainen 1992, 193-194

¹²³ Ks. Liite 1.

¹²⁴ Vp 1972, ptk III, 3412

¹²⁵ Ks. Liite 1.

¹²⁶ Helsingin Sanomat uutisoi 9.1. 1973: SKYP mukaan UKK-rintamaan. Poikkeuslain tie auki eduskunnassa. Pääkirjoituksessa todetaan, että presidenttikysymys on ratkeamassa Mannerheim-linjan mukaan. Kirjoitus erittelee puolueiden suhtautumista poikkeuslakiin ja sanoo SKYP:n joutuneen vaa’an kieliasemaan. Kirjoituksessa todetaan, että poikkeuslaki ilmeisesti menee läpi, vastustajat eivät saa kokoon riittävää äänimäärää. Kansan Uutiset kirjoittaa 8.1. 1973, että poikkeuslain käsittelyssä löytyy kaikkiaan 28 ääriäsiiven kypärämiestä, jotka asettuvat nykyistä presidenttiä ja hänen ulkopolitiikkaansa vastaan. Ks. myös Häikiö 1993, 326 ja Suomi 1998, 139

Ns. punamultahallitus esitteli poikkeuslain. Päähallituspuolueet olivat SDP ja Keskustapuolue. Tämän lisäksi ”apupuolueina” mukana olivat RKP, jolla oli kaksi salkkua sekä LKP yhdellä ministerinpaikalla.¹²⁷ SDP ja Keskustapuolue olivat kokonaisuudessaan lakiehdotuksen takana. Kommunistit taas kannattivat yksimielisesti lakiehdotusta, kuten myös teki SMP:stä irtautunut Suomen Kansan Yhtenäisyyden Puolue (SKYP). Poikkeuslakiesitys oli kuitenkin hajottanut hallitusrintaman, sillä RKP:n ja LKP:n riveissä tiedettiin olevan poikkeuslain vastustajia. Oppositiopuolueista kokoomus oli jakaantunut poikkeuslakiehdotuksen suhteen kahtia. Arviolta puolet ryhmästä kannatti ja puolet vastusti lakiehdotusta. Mainittakoon että kokoomuksen eduskunta olisi yhteneväisenä lakia vastustaessaan kyennyt kaatamaan ehdotuksen. SMP:n eduskuntaryhmä yksimielisesti vastusti lakia.¹²⁸

Tähän monisäikeiseen retoriseen tilanteeseen poikkeuslakiehdotuksen vastustajat olivat valmistelleet puheenvuoronsa. Heidän argumentointinsa oli suunnattu lakiehdotusta vastaan ja he käyttivät enimmäkseen lakiehdotuksen keskeistä käsitteistöä, *Urho Kekkosen, Suomen kansan suuri enemmistö, maan etu ja laillisuus*¹²⁹ Lakiehdotuksen vakiintunut nimitys ”poikkeuslaki” kirvoitti edustajat puhumaan poliittisen tilanteen poikkeuksellisuudesta. Kenenkään poikkeuslain vastustajan mielestä tilanne ei ollut poikkeuksellinen. Poikkeuslain puolustajat eivät ottaneet puheissaan sen hetkisen tilanteen poikkeuksellisuuteen kantaa. Poikkeuslain puolustajat eivät olleet lähete keskusteluun valmistelleet yhtään puheenvuoroa, vaan heidän puheensa oli suunnattu vastauspuheenvuoron tapaan asioiden selventämiseen, oikaisemiseen tai vastineeksi esitettyyn väitteeseen.¹³⁰ Tämä kertoo siitä, että käsittely oli tarkoitus viedä nopeasti läpi. Toisekseen lakiehdotus koettiin kiusallisena, eikä monikaan halunnut nostaa profiiliaan sen kannattajana.

Kokoomuksen Tuure Junnila nimitti poikkeuslakikeskustelun avanneessa puheenvuorossaan ehdotusta ”vallankaappaukseksi lain ja oikeuden varjolla”.¹³¹ Junnilaa seuranneet puhujat olivat tunnettuja Kekkosen vastustajia. SMP:n edustajat Rainer

---

¹²⁷ Ks. Hallituskokoonpanosta esim. Seppinen 1997, 611 – 612.

¹²⁸ Ks. Häikiö, 1993, 298-326

¹²⁹ Ks. liite 1. ”Suomen kansan suuri enemmistö” tulkitaan demokratian synonyymiksi ja ”...joka on tehty valtiopäiväjärjestyksen 67 § määrättyllä tavalla...” tulkitaan laillisuudeksi.

¹³⁰ Ks. Oinikki (toim.) 1972, 40-41: Eduskunnan työjärjestyksessä säädetään vastauspuheenvuoron muoto.

¹³¹ Tuure Junnilan puheita tarkastellaan luvussa 5.

Lemström ja Veikko Vennamo sekä RKP:n Victor Procopé¹³² käyttivät pitkät puheenvuorot, joissa he suomivat reippain vedoin lakiehdotusta. He eivät pelkästään tyytyneet osoittamaan lakiehdotusta epäkansanvaltaiseksi, vaan heidän mielestään ehdotus oli sen lisäksi laiton. Lakiehdotuksen perusteluja kaikki heistä pitivät olemattomina.

Kokoomuksen oikeistosiipeen kuuluva¹³³ Pentti Mäki-Hakola uhkaili lain johtavan diktatuuriin ja pelotteli kommunistien vallankaappauksella. Hänen mielestään laki vei lähemmäksi perustuslain muutosta, jolla Suomi siirtyisi sosialismiin. Samankaltaisen uhkakuvan maalaili myös RKP:n Georg C. Ehrnrooth.¹³⁴ Vallankumouksella uhkaileva puhe oli suunnattu Kokoomuksen poikkeuslakiehdotusta kannattaville edustajille, jotta he siirtyisivät vastustajien leiriin. Tunteet kävivät keskustelun aikana kuumana ja suoran uhkauksen tulevasta heitti ilmaan SMP:n Veikko Vennamo:

”Me tulemme kyllä, SMP, perustuslakivaliokunnassa vaatimaa asian laillista käsittelyä, kaikkien seikkojen selvittelyä, mutta me pelkäämme, että täällä oleva enemmistö tässä suhteessa ei halua noudattaa työjärjestystä. Julkisuuteen tullaan ilmeisesti heittämään aivan järjetön väite, että jarrutetaan tämän lain käsittelyä. Olisikohan se jarruttamista, jos viikko, kaksi tai kolme käsiteltäisiin tällaista perustavaa laatua olevaa asiaa.”¹³⁵

Ennen keskustelua hallitus oli esittänyt toiveen lakiehdotuksen mahdollisimman pikaisesta käsittelystä¹³⁶. Veikko Vennamo kommentoi hallituksen toivetta nopeasta aikataulusta. Vennamon sanoma on tulkittava siten, että vaatimuksia lakiehdotuksen käsittelyjärjestyksestä oli jo esitetty ja asia oli ollut yleisessä tiedossa jo ennen kuin jarrutukseen ryhdyttiin.

Uusi Suomi uutisoi seuraavana päivänä, että lain vastustajat olivat uhanneet jarruttaa lain käsittelyä. Syyksi tähän mainitaan se, että ehdotus oli tuotu keskelle budjetin käsittelyä, mikä vaikeuttaisi kauaskantoisen lain käsittelyä. Vastustajat halusivat siirtää poikkeuslain käsittelyn myöhempään ajankohtaan.¹³⁷ Vennamon esittämä uhkaus oli konkreettinen, sillä lakiehdotus tuotiin keskelle budjetin käsittelyä ja valtiopäivien päättäjäiset olisi

---

¹³² Veikko Vennamon puheita tarkastellaan luvussa 6.

¹³³ Ks. Vares 1999, 113-114: Mäki-Hakolaa pidettiin puolueen nuorison piirissä äärioikeistolaisena, koska hän ei hyväksynyt Paasikiven-Kekkosen ulkopoliittista linjaa.

¹³⁴ Pentti Mäki-Hakolan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3421 ja Gerorg C. Ehrnroothin puhe eduskunnassa 9.1. 1973 Vp 1972, ptk III, 3437

¹³⁵ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3418

¹³⁶ Liitto 10.1. 1973

¹³⁷ Uusi Suomi 10.1. 1973

määrä pitää seuraavalla viikolla. Jarruttajat voisivat halutessaan pahasti sekoittaa eduskunnan työjärjestystä.

4.1. Lakiehdotuksen epäkansanvaltaiseksi leimaaminen

Läpi keskustelun poikkeuslain vastustajien tavoitteena oli osoittaa ehdotus epäkansanvaltaiseksi. Matti Hyvärinen (1998) on tutkinut vallan käsitettä. Hänen mukaansa valta on kameleonttimainen käsite, jolla on useita eri merkityksiä riippuen eri puhetavoista ja käyttöyhteyksistä. Vallan käsitteen eri muodot ovat useissa tapauksissa merkitykseltään negatiivisia. Kansanvalta on kuitenkin ”hyväksyttävää”, sillä sen merkitys on juhlallinen ja arvokas. Termin käyttö liittyy poliittiseen kamppailuun, jossa toimijat haluavat esittää itsensä kansanvaltaiseksi arvostelemalla vastustajiaan vallan tavoittelusta ja osoittamalla kuinka valta on jakautunut ja keskittynyt epäoikeudenmukaisesti.¹³⁸

Vastustajien keskeinen argumentti oli, että lakiehdotus oli epäkansanvaltainen. Näkemys myötäili Ryhmä 34:n julkilausumaa¹³⁹. Kun vastustajat nimittävät lakiehdotuksen ja sen ajajat epäkansanvaltaisiksi, näyttää nimittelyyn liittyvän todistelu siitä, että arvokas kansanvalta on livennyt puolueille, mikä vastustajien argumentoinnin mukaan on ehdottomasti negatiivinen seikka. Poikkeuslain vastustajat antoivat ymmärtää, että he toteuttavat aitoa, turmeltumatonta kansanvaltaa puhtaimmillaan, kuten kristillisten Raino Westerholm:

”Tosin ymmärrän, että kansanvallalla tarkoitetaan eri puolueissa eri asiaa; tarkoittavathan kansandemokraatit mm. kansanvallalla yhden puolueen valtaa. Olen kuitenkin tähän asti uskonut siihen, että kaikki muut maassamme suuret ja pienetkin puolueet ovat kansanvallasta ja demokratiasta puhuessaan tarkoittaneet sitä, että kansalla todella on myös oikeus meidän maassamme lausua mielipiteensä. Nyt tämä uskoni on kuitenkin saanut melkoisen kolahduksen.”¹⁴⁰

Westerholmin näkemys kansanvallasta oli juhlallinen. Se oli politiikan ylin arvo, josta ei käynyt poikkeaminen, niin epämääräinen ja merkityssisällöltään vaihteleva käsite kuin se keskustelussa näyttäisi olleenkin. Myös puolustajat pyrkivät osoittamaan

¹³⁸ Hyvärinen 1996, 182,186-187,192

¹³⁹ Ks. Häikiö 1993, 306

¹⁴⁰ Raino Westerholmin puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3423

kansanvaltaisuutensa eli pyrkivät juuri samaan kuin vastustajakin. Tästä hyvänä esimerkkinä lakiehdotuksen sanamuoto, ”Suomen kansan suuri enemmistö”¹⁴¹

Kansanvallan käsite näyttää siis olleen ”pyhä” ja kummankin puheissa jakamaton hyve. Vallan käsitteelle ladattiin mahdollisimman positiivisia merkityksiä ja sitten pyrittiin todistamaan, että vastapuoli on tätä kaikkea vastaan. Käsitteen sisältö riippui keskustelussa vahvasti siitä, kuka sillä kulloinkin operoi. Kansanvallan käsite oli siten poikkeuslakikeskustelussa hyvin kameleonttimainen.

Samankaltainen käsite kuin on ’kansanvalta’, näyttäisi olleen myös ’perustuslaki’. Perustuslaille annettiin keskustelussa pönäkän arvokas merkitys. Poikkeuslain vastustajien puheenvuorossa perustuslaki näyttäytyi stabiilina ja arvokkaana. Perustuslaki on merkitykseltään päivänpolitiikan ulkopuolista ja pysyvää, eikä sitä ole soveliasta muuttaa ilman kunnollisia perusteita. Vastustajien toinen pääargumentti epäkansanvaltaisuuden lisäksi oli, että lakiehdotus on ”hengeltään perustuslain vastainen”. SMP:n Rainer Lemström syytti poikkeuslain ajajia sekä presidentti Kekkonen perustuslain polkemisesta:

”Kansanedustajana, kansan valitsemana edustajana pyydänkin molempien arvoisien herrojen (pääministeri Sorsa, oikeusministeri Louekoski – T.K.) selvää vastausta niihin perusteluihin, joilla tänä päivänä yritetään Suomen kansan vaalioikeutta, perustuslaillista oikeutta mitätöidä ja riistää kansalta harvojen kansanedustajien käsiin. Tähän eivät riitä perusteluiksi istuvan presidentin vallanhimoiset vaatimukset.”¹⁴²

Rainer Lemström halusi osoittaa, että valta, joka perustuslain mukaan kuuluisi monille, valuukin poikkeuslakiehdotuksen myötä harvoille. Samantapaisen arvion poikkeuslaista esitti myös Kokoomuksen edustaja Kullervo Rainio.

Perustuslain luonteeseen kuului, että se on hankalasti muutettavissa, eikä sen tulkinnassa ollut mahdollista ottaa suuria vapauksia. Rainio pyrki osoittamaan poikkeuslain ajajien toimet epämoraalisiksi, kun he ovat toimineet perustuslain henkeä vastaan. Lisäksi hän pelotteli lakiehdotuksen olevan vain ennakkotapaus, jotain pahempaa olisi tulossa:

”...käsiteltävissä olevan lain valmisteluvaiheet osoittavat eräänlaisen hiljaisen vallankaappauksen merkkejä, jos nimittäin vallankaappauksella tarkoitetaan sitä mitä sillä on tarkoitettava, hallitusmuodon

---

¹⁴¹ Ks. Liite 1.

¹⁴² Rainer Lemströmin puhe eduskunnassa 9.1. 1973. Vp 1972, ptk III, 3415

hengen vastaisia päätöksiä valtarakenteitten muuttamiseksi. Sitä voi joku sanoa farssiksi. Minä sanon sitä nykyaikaiseksi hienorakenteiseksi vallankaappausyritykseksi.”¹⁴³

Rainion näkemykset pohjautuivat Pentti Sillantauksen kirjaan *Kaventuva kansanvalta* (1969). Rainio toi välillisesti esiin, että silloinen hallitusmuoto turvasi arvokkaan kansanvallan. Rainion ajatuksen taustalla on Sillantauksen näkemys siitä, että vasemmisto haluaisi siirtää presidentin valinnan pysyvästi eduskunnalle. Vasemmisto perinteisesti oli menestynyt paremmin eduskuntavaaleissa kuin presidentinvaalissa. Sekä Sillantaus että Rainio syyttivät lisääntyvää puoluevaltaisuutta demokratian rappiosta, josta Rainio näki esimerkinä käsitellyssä olevan poikkeuslain.¹⁴⁴

Kullervo Rainio nojasi puheessaan myöskin omaan kirjalliseen tuotantoonsa. Rainio oli kirjoittanut jo vuonna 1968 kirjassaan *Valta ja vallan käyttö* siitä, miten puoluevaltaisuus sekä joukkoviestinnän yksipuolistuminen haittaavat demokratian toteutumista.¹⁴⁵ Poikkeuslaissa Rainion mukaan oli kysymys juuri näistä kansanvaltaa murentavista seikoista, joita hän kritisoi jo muutama vuosi aikaisemmin. Rainio käytti puheensa pohjana omaa kirjaansa, kuten seuraavasta hyvin voidaan havaita:

”Jos demokratian rappioilmiöitä, missä niitä esiintyykin, eriteltäisiin, niiden takaa paljastuisi erityisesti tämä piirre, kansalta saadun päätösvallan väärinkäyttäminen poliitikkojen oman vallan lisäämiseksi. Erityisesti sitä mukaa kuin luottamustehtävien hoitamisesta muodostuu ns. kariaaripoliitikoille suoranainen ammatti. Toinen rappion merkki on... poliittisen vallan pyrkimys hankkia joukkoviestinnän monopoli ja käyttää sitten joukkoviestinnän keinoja, erityisesti radiota ja televisiota vallan saaneitten oman vallan edelleen pönkittämiseen (SKDL:n ryhmästä: Niin kuin kokoomus aikoinaan!)”¹⁴⁶

Vallan käsite sai kummassakin Rainion antamassa esimerkissä (”ammattipoliitointi” ja joukkoviestinnän monopoli”) negatiivisen merkityksen, kun sitä pyritään saavuttamaan sen itsensä vuoksi tai että sitä on jossain liikaa. Hyvärinen (1998) kuvausta hyväksi käyttäen voidaan sanoa, että Kullervo Rainio puhui vallan kasautumisesta, jolloin vallan käsite oli merkitykseltään negatiivinen. Vallan käsitettä käytettiin poikkeuslain puolustajien kritisointiin. Rainion esittämän vallan kasautumisen kritiikin tarkoituksena oli osoittaa, että valtaa haluttiin itselle, käyttää väärin ja siten nävertää poliittisten vastustajien valtaa.¹⁴⁷

¹⁴³ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3429

¹⁴⁴ Sillantaus 1969, 18 - 21

¹⁴⁵ Vrt. Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3430, Rainio 1968, 209 ja Sillantaus 1969.

¹⁴⁶ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3430

¹⁴⁷ Ks. Hyvärinen 1998, 182, 188-192

’Kansanvallan’ ja ’perustuslain’ käsitteiden käyttö oli keskeinen osa poikkeuslain vastustamisen retoriikkaa. Molempia arvokkaina pidettyjä haluttiin liitettävän itseensä ja sanoa vastustajien olevan näiden asioiden negaatio. Juhlavilta kalskahtavilla käsitteillä argumentoiminen jatkuikin läpi keskustelun ja oli esillä kaiken aikaa myös julkisessa keskustelussa.¹⁴⁸

4.2 ’Historialla’ ja ’poikkeuksella’ politikointi

’Poikkeuksen’ käsitteen ympärillä käydyssä keskustelussa haettiin argumentteja historiasta. Pauli Kettusen mukaan kiistely historiasta on poliitikoille relevanttia keskustelua. Poliitikot käyttävät historiaa argumentoidessaan, koska suhde ”menneisyyteen” on ”nykyisyyttä”.¹⁴⁹ Menneisyyden ja sen hetkisen tilanteen kompleksinen suhde näkyi myös poikkeuslakikeskustelussa. Lakiesityksen sanamuodon esikuvana oli vuonna 1944 säädetty laki, jolla presidentiksi tuli marsalkka C.G.E. Mannerheim.¹⁵⁰ Urho Kekkosen poikkeuslakia ajavaa poliittista rintamaa kutsuttiin lakiesityksen sanamuoto esikuvana Mannerheim-linjaksi¹⁵¹, jolloin viittaus historiaan oli ilmeinen.

Timo Vihavainen (1991) rinnastaa ’ulkopolitiikan’ ja ’poikkeuden’ ja sanoo, että näillä ”taikasanoilla” lavastettiin keskelle liennytskauden idylliä kansallinen poikkeustila.¹⁵² Puheista voi tulkita, ettei tilanne näyttäytynyt puolustajille mitenkään poikkeukselliselta. Pikemminkin voisi sanoa, että poikkeuksellista oli se, että Kekkonen tuli saada jatkamaan presidentin tehtävässä, ilman, että normaaleja vaaleja pidetään.¹⁵³

Poikkeuslain puolustajat eivät suoranaisesti olleet rinnastaneet sota-ajan ja vuoden 1973 tilanteita toisiinsa, mutta vastustajat väittivät puolustajien niin tehneen. Lakiin johtanutta vuoden 1944 tilannetta ja senhetkistä tilannetta ei oltu ainakaan sanomalehdistössä verrattu julkisessa keskustelussa toisiinsa¹⁵⁴. Oikeusministeri Matti Louekoski (Sd.) oli

---

¹⁴⁸ Ks. Määttä 2003

¹⁴⁹ Kettunen 1990, 165 -169

¹⁵⁰ Suomi 1998, 133

¹⁵¹ Helsingin Sanomien pääkirjoitus 9.1. 1973.

¹⁵² Vihavainen 1991,109

¹⁵³ Ks. Häikiö 1993

¹⁵⁴ Ks. Mäkinen 2003

perustellut lehdistölle poikkeuslain esittelytapaa tapaa eduskunnassa toimittajille vetoamalla vuoden 1944 poikkeuslakiin:

” C.G. Mannerheim ollessaan Runnin kylpylässä hallituksessa oli tuolloin käsiteltävänä tärkeä kansainvälinen sopimus. Mannerheimin poissaolo katsottiin syyksi, joka edellytti pääministerin toimimista hänen sijaisenaan.”¹⁵⁵

Louekoski halusi purkaa poikkeuslain ympäriltä ainutkertaisuuden ja poikkeuksellisuuden tuntua, muttei siinä onnistunut. Vastustajat käänsivät perustelut toiseen suuntaan mitä hän halusi sanoa. Heidän mielestään lakiehdotukseen johtaneen poliittisen tilanteen rinnastaminen sota-ajan tilanteeseen oli kohtuutonta. Poikkeuslain vastustajat vetosivat yleisesti tunnettuun historialliseen tapahtumaan, jotta he olisivat saaneet lakiehdotuksen perustelut näyttämään epäjohdonmukaisilta.

Vuonna 1944 presidentinvaihdos oli dramaattisin Suomen historiassa. Neuvostoliiton suurhyökkäys koetteli Kannaksen rintamaa ja Saksa oli kärsimässä tappion sodassa. Suomi irrottautui Saksan rinnalta Risto Rytin henkilökohtaisesti tekemän sopimuksen purkautuessa. Presidentiksi valittiin poikkeuslailla Mannerheim. Rytin henkilökohtaisesti Saksan johtajan Adolf Hitlerin kanssa tekemä liittosopimus raukesi.¹⁵⁶ Poikkeuslain vastustajat eivät hyväksyneet ohuttakaan rinnastusta vuoden 1944 ja 1973 tilanteisiin. Samalla kiistettiin, että senhetkisessä tilanteessa olisi mitään poikkeuksellista. Kullervo Rainio sanoi asian suoraan:

”Minusta on jokseenkin törkeää historian uudelleen kirjoittamista tuoda tässä yhteydessä esiin marsalkka Mannerheimin nimi ja vuoden 1944 jälkikesän tapahtumat. Totean, että tällä hetkellä Suomen kansan miehet eivät ole korsussa ja naiset eivät ole pommisuojoissa. Nyt on tilanne aivan toinen kuin se oli siinä poikkeustilanteessa, jossa me elimme historiallisena vuonna 1944, jolloin Mannerheim valittiin poikkeuslailla.”¹⁵⁷

Veikko Vennamo, joka ei ottanut alun perin Tuure Junnilan avauspuheenvuorossaan¹⁵⁸ esille ottamaa argumenttia, kommentoi poikkeuslain rinnastamista vuoden 1944 tapahtumiin. Hän käytti hyväkseen toisten keskustelijoiden esille ottamaa poikkeuslakia vastustavaa argumenttia. Vennamo puhui hänelle tyypilliseen tapaan ilman, että hän olisi valmistellut puheenvuoroaan:

---

¹⁵⁵ Helsingin Sanomat 10.1. 1973.

¹⁵⁶ Häikiö 1993, 43-48

¹⁵⁷ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III,3431

¹⁵⁸ Ks. kappale 5.1.

”Jotta historiaa ei väärennettäisi ja kun on paljon nuorempaa kansanedustajajoukkoa, ehkä on syytä ensinnä Mannerheimin valinnasta todeta, että Kannaksen rintama oli murtunut, että maa taisteli äärimmäisyyteen itsenäisyytensä puolesta ja siksi oli tehtävä nopeat ratkaisut. Ne olivat ainoat mahdolliset. Tällaista tilannetta ei ole nyt.”¹⁵⁹

Poikkeuslain puolustajat voimistivat puheissaan sitä vaikutelmaa, että vastustajat olisivat rinnastaneet tapahtumat perustellakseen lakiehdotusta. Poikkeuksen käsite oli keskustelussa merkityssisällöltään negatiivinen. Se oli kielteinen asioiden tila, eikä sen toivottu jatkuvan kovin pitkään.

Poikkeuslakiehdotuksen vastustajat käyttivät tätä argumentoinnissaan hyväkseen. He loivat vaikutelmaa, että lain myötä uhkaavan kuuloinen ”poikkeuksellinen tila” jatkuisi pidempään. Kun poikkeus-käsite liitettiin historiaan, mukaan tuli ajallinen ulottuvuus. Poikkeustilan katsottiin olevan väliaikainen. Siihen sisältyi oletus, että poikkeus menee hetken päästä ohi, muutenhan ”poikkeuksesta” tuleekin ”normaalia”. Kokoomuksen oikeistosiipeen kuulunut Alli Vaittinen-Kuikka¹⁶⁰ kiteytti puheensa lopuksi poikkeus-käsitteellä operoijien retoriset tarkoitukset:

”Pohjois-Karjalassakin ovat puhelimet olleet kuumina, kirjeenvaihto on ollut mitä melkoisin, ja kun kysyjä on saanut vastauksen ja nyt on tyystin jäänyt vastausta vaille, ei se ole tuntunut äänestäjästä, turvattomasta rajaseudun asukkaasta, kovinkaan miellyttävältä, vaan hänelle on tullut mieleen erittäin turvaton olotila, jopa pelko, tulevaisuudesta. Vai onko nyt kysymys vain siitä, että lähes 200 kansanedustajaa on tullut poikkeavalle tuulelle ja ajanut vankkurinsa vakaalta suomalaiselta elämänmuodolta sivuraiteelle, poikennut oikealta tieltä, ja nyt tuntuu, että ei tätä vankkuria enää saa samoille raiteille ilman, että sanomme poikkeamusten olevan meidän edessämme (Ed. V. Vennamo: Oma etu vain!).”¹⁶¹

Poikkeuslaki ei tulisi Vaittinen-Kuikan mielestä tuomaan mukaan parempaa tulevaisuutta, vaan pikemminkin se loisi epävarmuutta kansalaisten mieliin. Tämä oli juuri päinvastainen käsitys, mitä puolustajat olivat esittäneet. Lakia oli perusteltu julkisessa keskustelussa juuri sillä, että nykyisenkaltainen rauhallinen tilanne saisi jatkoa Kekkonen poikkeuslakivalinnan myötä, huolimatta tulossa olevista kansainvälisistä poliittisista ratkaisuista. Syksystä 1972 poikkeuslakiehdotus ja EEC-sopimuksen allekirjoittaminen oli sanomalehdistössä kytketty tiiviisti toisiinsa¹⁶² ja asia oli varmasti edustajien mielissä.

---

¹⁵⁹ Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3432

¹⁶⁰ Smolander 2000, 259-260

¹⁶¹ Alli Vaittinen-Kuikan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3439

¹⁶² Mäkinen 2003, 31

Kokoomuksen Kullervo Rainio halusi palauttaa keskustelun alkuperäisiin premisseihin ja tivasi vasemmistolta, joka osallistui aktiivisesti keskusteluun, syytä poikkeuslakiin. Hänen mielestään keskustelu tilanteen poikkeuksellisuudesta ja historian ympärillä käyty kiistely oli varsinaisen asian kiertämistä:

”Ääri vasemmisto vihdoinkin, kun se näyttää olevan niin varma tästä poikkeuslaista ja sen syistä ja kun sillä näyttää sen käyttäytymisen varmuudesta päätellen olevan niin erinomaiset yhteydet tietojen saamiseksi, voisi nyt käyttää tilaisuutta hyväkseen kertoakseen yli koko tämän salin, mistä poikkeuslaissa nyt oikeastaan on kysymys, eikä joskus vuosikymmeniä sitten vallinneesta tilanteesta, jossa vaikuttivat täysin toisenlaiset tekijät koko maailman politiikassa. Nyt kysytään: Mikä on tämä poikkeustila?”¹⁶³

Sosialidemokraattien edustaja Vilponiemi vastasi tilanteen poikkeuksellisuuden kiistäville edustajille vastauspuheen-vuorossaan toteamalla:

”Sota ei ole ainoa syy, jonka vuoksi valtakunnan etu vaatii poikkeuksellista menettelyä. Voi olla myös muita kansainvälisiä syitä, niin kuin tällä hetkellä hallituksen esityksen mukaan perustellusti on. (Oikealta: Mitä ne ovat?)”¹⁶⁴

Vilponiemen esittämää argumenttia ei voida pitää kovinkaan painavana. Kuten välihuudostakin voi päätellä, ei tällä vastauspuheenvuorolla ollut sisältöä, koska hän ei tuo esille konkreettisia argumentteja lakiehdotuksen tueksi. Vastustajat kysyivät, että mitkä ovat ne poikkeukselliset syyt, jotka vaativat normaalien vaalien ohittamisen. Suoraa vastausta ei annettu, vaan asiaa kierreltiin. Muutkaan edustajat eivät ottaneet kantaa tilanteen poikkeuksellisuuteen.

Juhani Suomen mukaan oli ”ymmärrettävää”¹⁶⁵, että poikkeuslakia ei perusteltu suoranaisesti EEC:llä, koska sen allekirjoitusprosessi oli vielä kesken, eikä kukaan voinut antaa takuita siitä että neuvotteluprosessi voidaan viedä loppuun saakka. Vapaakauppaliitto näyttäytyikin puheaineiston perusteella EEC-myönteisille keskustelijoille tavoitteena, jonka saavuttaminen on ratkaisevasti lähempänä kun presidenttikysymys on saatu ratkaistua. Tämä ratkaisumalli oli ollut syksyllä esillä laajalti julkisessa keskustelussa. Yleisesti arveltiin, että Kekkonen ulkopolitiikan johtajana pystyisi parhaiten turvaamaan vapaakauppasopimuksen syntymisen¹⁶⁶.

---

¹⁶³ Kullervo Rainion vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3431

¹⁶⁴ Väinö Vilponiemen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3447

¹⁶⁵ Suomi 1998, 124

¹⁶⁶ Suomi 1998,69-90

Tätä taustaa vasten keskustelu poikkeuksesta on politikointia eli toimijoiden välistä kamppailua. Kysymykseen tilanteen poikkeuksellisuudesta eivät vastustajat odottaneetkaan suoraa vastausta, vaan pikemminkin poikkeustilanteen toistuvalla kiistämisellä saatiin lakiehdotus näyttämään suorastaan kiusalliselta. Menneistä tapahtumista keskusteleminen etäännytti edustajat lakiehdotuksen keskeisistä käsitteistä. Etäännyttäminen sopi puolustajille, sillä he välttyivät ottamasta kantaa keskeisimpään asiaan; ehdotuksen laillisuuteen. Vastustajien näkökulmasta katsottuna tärkeintä kiistelyssä oli poikkeuslain kannalla olevien toimien epäjohtonmukaisuuden osoittaminen. Historian tapahtumia käytettiin täten tämän osoittamisen retorisisina välineinä. Siten kiistely oli vastustajien näkökulmasta relevantti aihe.

4.3 Vuoden 1949 poikkeuslain käyttö argumenttina

Kiistely vuoden 1949 poikkeuslakiesityksestä sai alkunsa presidentti Kekkonen 9.1. 1973 antamasta vastauksesta ”UKK-rintamalle”, jossa hän viittasi Paasikiven halukkuuteen toimikautensa jatkamiseen ilman normaaleja vaaleja. Vuoden 1949 poikkeuslain esille ottaminen sisältää useita mahdollisia merkityksiä, joita Kekkonen halusi tulevaan poikkeusvalintaansa ladata.

Timo J. Tuikan mukaan historian käyttö argumentoinnissa oli Kekkoselle tyypillinen tapa käsitellä asioita. Kekkonen luki historiaa paljon ja monipuolisesti, mikä näkyi selvästi hänen viittauksissaan historian tapahtumiin, keskeisiin vaikuttajiin ja historioitsijoihin. Historia vapautui Kekkoselle käyttövoimana tai käyttövarastona, josta hän poimi perusteluja erilaisissa ajankohtaisissa argumentaatiotilanteissa.¹⁶⁷ Kekkonen käytti historiaa perustellessaan häntä jatkokaudelle pyytäneelle toimikunnalle suostumustaan:

”Vastaan esittämääne ehdotukseen myöntävästi. Palautan samalla mieliin, että presidentti Paasikivi antoi vuonna 1949 suostumuksensa hänen toimikautensa pidentämiseksi poikkeuslailla. Hanke raukesi, koska se ei saanut riittävästi kannatusta.”¹⁶⁸

Puhuessaan kokoomuslaisen presidentti Paasikiven ratkaisusta vuonna 1949, hän todennäköisesti suuntasi sen kokoomuksen edustajille, jotka suhtautuivat lakiin epäluuloisesti, ja oikeistosiipi siipi kielteisesti. Kokoomus oli vuonna 1949 asettunut

¹⁶⁷ Tuikka 2002, 151

¹⁶⁸ Urho Kekkonen Yleisradion suorassa lähetyksessä 9.1. 1973. (Hakala ym. 2002).

puolueensa presidenttiehdokkaan, istuvan presidentti Paasikiven poikkeuslakivalinnan taakse. Samoin oli tehnyt SDP kampittaakseen Kekkonen presidenttihaaveet. Poikkeuslaki kuitenkin kaatui SKDL:n vastustukseen, joka piti porvarillisen presidentin valintaa mahdottomana.¹⁶⁹ Kekkonen tavoite oli legitimoida hankala poikkeuslaki myöskin kokoomuksen suuntaan käyttämällä argumentoinnissaan hyväkseen arvovaltaisen valtiomiehen antamaa esimerkkiä. Lakiehdotus olisi helpompi niellä, kun Paasikivikin oli ollut valmis vastaavanlaiseen menettelytapaan.

Vuoden 1949 poikkeuslain käyttäminen argumenttina on myöskin palautettavissa Kekkonen omaan toimintaan. Hän tuolloin katsoi presidentinvaalien sisältävän voimakkaan poliittisen aspektin. Hän torjui ajatuksen, että kysymys oli vain henkilöstä. Presidentinvaaleissa valitaan poliittis-taloudellisen suunta.¹⁷⁰ Samankaltaiseen argumentointiin hän pyrki myös perustellessaan omaa poikkeuslakivalintaansa. Hän pyrki häivyttämään oman persoonansa ja kytki oman valintansa edustamansa ulkopoliittikan jatkuvuuteen, mikä näkyy erittäin selvästi myöskin poikkeuslain puolustajien puheissa. Ulkopoliittikan jatkuvuus oli ensisijainen päämäärä, jota poikkeuslailla tavoiteltiin.

Kekkonen esille nostamat tapahtumat herättivät keskustelua eduskunnassa. SKDL:n edustaja Kuuno Honkonen vastasi tilanteen poikkeuksellisuuden ympärillä käytyyn keskusteluun. Honkonen muistutti, että poikkeuslain vastustus *ei ollut* sovitettavissa edustajien tai heidän edustamiensa puolueiden periaatteisiin.

”Oikeiston taholta on useampaan otteeseen todettu, että kansalaisilta riistetään täysin normaaleissa olosuhteissa heille kuuluva oikeus äänestää. Tässä ei nyt kyllä minun nähdäkseni asianlaita aivan tällä tavalla ole, sillä kokoomuspuolue muistaakseni yksimielisesti vuonna 1949 hyväksyi täysin vastaavanlaisen menettelytavan. Silloin se kariutui, mutta kokoomuspuolue oli joka tapauksessa vielä viisi vuotta sodan päättymisen jälkeen tällaisella kannalla. Ja ellen väärin muista, niin myöskin silloinen maalaisliitto teki samanlaisen päätöksen, ja tietääkseni ed. Vennamo kuului v. 1949 maalaisliittoon.”¹⁷¹

Honkonen halusi myös osoittaa, että poikkeuslain ajamisessa ei ollut mitään, mikä olisi sotinut sitä ajavien puolueiden periaatteita vastaan. Hän suuntasi puheensa kärjen suoraan Veikko Vennamo kohti ja syytti häntä poliittisesta periaatteettomuudesta. Vennamo ei

---

¹⁶⁹ Suomi 1988, 436-437

¹⁷⁰ Ibid., 435

¹⁷¹ Kuuno Honkonen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3428

pyrkinyt kiistämään asiaa, vaan vetosi vastauspuheenvuorossaan Honkoselle oikeiston ja vasemmiston poliittiseen ristiriitaan.¹⁷²:

”On mielenkiintoista todeta, että täällä hallitusta ja Kekkosen rintamaa edustavat kommunistisen puolueen puheenjohtaja ja SKDL:n kansanedustajat. Toisin sanoen, se antaa oikean kuvan siitä, missä isännät ovat ja mikä on linja. (Ed. Honkonen: Ed. Vennamo ei vastannut meille!)”¹⁷³

Vennamo pyrki murentamaan poikkeuslakia ajavien poliittista uskottavuutta. Samalla hän heitti piikin Kekkosen suuntaan, joka kallistui poliittisesti vasemmalle 1970-luvun alussa¹⁷⁴. Kekkonen oli politiikkansa pitkän linjan, kansallisen eheyttämisen, myötä hyväksynyt kommunismin legitiimiksi aatesuunnaksi. Hän halusi niveltää kommunistit osaksi yhteiskuntaa ottamalla heidät hallitusvastuuseen, jolloin heidän radikalisminsa taittuisi.¹⁷⁵ Vennamo ei tätä ajatusta ”kuolleeksi syleilemisestä” hyväksynyt, vaan kritisoi Kekkosta kommunistien kelkkaan hyppäämisestä.

Honkonen huomautti pilkallisesti Vennamoita siitä, että hän ei vastaa esitettyyn kysymykseen siitä, että hän oli kuulunut Paasikiveä poikkeuslailla presidentiksi vuonna 1949 ajaneeseen maalaisliittoon. Veikko Vennamon vuoden 1949 tapahtumien muistelu näyttää tarkoituksenmukaiselta ”oman hännän nostamiselta”, olihan hän saanut niinä aikoina poliittista nostetta kun hän johti siirtoväen asuttamista.¹⁷⁶

”Mitä tulee vuoteen 1949, haluan myöskin muistuttaa teille, että silloin oli maassa noin 500 000 siirtolaista, joilla ei ollut mahdollisuutta äänestää, koska järjestelyt eivät olleet kunnossa eikä ollut mahdollisuus vaikuttaa sillä tavalla kuin siirtoväki halusi (Välihuutoja).”¹⁷⁷

Vuoden 1949 tapahtumien tulkintakiistat jäivät – luonnollisesti – ratkaisematta. Poikkeuslain vastustajat eivät ottaneet kantaa siihen, että kokoomus oli vuonna 1949 ollut poikkeuslain takana. Kiistelyssä ei varsinaisesti ollutkaan kyse siitä, kumpi väittelyn voitti, vaan sillä oli moniulotteisempi merkitys keskustelun osana. Keskustelusta käy ilmi ennen kaikkea historian monitulkintaisuus poliittisessa puheessa. Kukin ”muisti” historian tapahtumia valikoivasti. Esille otettiin se asia, joka argumentoijalle itselleen oli tarkoituksenmukaisinta.

---

¹⁷² Vrt. Jansson 1993, 83-84

¹⁷³ Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa ja Kuuno Honkosen välihuuto 9.1.

1973, Vp ptk III, 3428

¹⁷⁴ Ks. esim. Tuikka 2002

¹⁷⁵ Hakanen 1985, 160-161

¹⁷⁶ Meinander 1999, 274

Huomionarvoista on se, että poikkeuslain puolustajat tarttuivat juuri tähän kiistelyyn lähetekeskustelun alkupuolella, vaikka tarjolla olisi ollut lukuisia muitakin konfliktin aiheita. Menneiden tapahtumien ympärillä käyty argumentaatio on `politikointia`, jossa toimijoiden välinen kamppailun ensisijaisuus nousee tulosten yläpuolelle. Keskustelu siirtyi historiasta kiistelemällä aiheeseen, jossa kierrettiin lakiehdotuksen keskeinen käsitteistö.

Poikkeuslain läpimeno tiedettiin varmaksi, eikä puolustajilla ollut varsinaista tarvetta taivutella vastustajia puolelleen, vaan he pitäytyivät politikoinnissa, mikä taasen ärsytti vastustajia. Vastustajille politikointi menneisyyden tapahtumien tulkinnalla näyttäytyi ”esihistoriana”, millä ei ollut merkitystä sen hetkessä kokemustilassa.¹⁷⁸ Puolustajille vuoden 1949 presidenttikysymys oli, kuten Kuuno Honkosen puheenvuorosta voidaan lukea, tärkeänä pidettävä politisoinnin kohde.

4.4. Suhtautuminen Kekkoseen

Kun vastusti poikkeuslakia, tuli vastustaneeksi samalla Urho Kekkosta. Tosin oli ainakin puheissaan mahdollista vastustaa poikkeuslakia, mutta silti kannattaa Kekkosta. Tällainen henkilö oli LKP:ta edustanut valtiotieteilijä Olavi Borg. Asetelma näkyi myöskin puheenvuoroissa, joissa otettiin kantaa istuvaan tasavallan presidenttiin. Yhteistä kymmenelle ensimmäiselle äänessä olleelle poikkeuslain vastustajalle oli kielteinen suhtautuminen Kekkoseen. He olivat kaikki Urho Kekkonen poliittisia vastustajia, jotka poliittisessa kentässä siten sijoittuivat marginaaliin, pois poliittisen vallankäytön keskiöstä ja hallitusvastuusta.¹⁷⁹

Kokoomuksen poikkeuslakia vastustaneen oikean siiven ja SMP:n Veikko Vennamon, Rainer Lemströmin ja J. Juhani Kortosalmen ei tarvinnut perustella kantaansa tasavallan päämiehen henkilöllisyyteen. He olivat tunnettuja, kiihkeitä Kekkonen vastustajia.¹⁸⁰ He ottivatkin voimakkaan Kekkos-vastaisen kannan. RKP:n tunnettu Kekkonen poliittinen

¹⁷⁷ Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3432

¹⁷⁸ Poliitiikan peliaikatyypeistä ks. Palonen 1998, 58-64.

¹⁷⁹ Ks. esim. Vihavainen 1991, 108 -110

¹⁸⁰ Ks. esim Suomi 1998.

vastustaja Victor Procopé puhui Kekkonen ulkopoliittisen linjan epäonnistumisesta ja hän myös viittasi presidentin korkeaan ikään:

”Den ledande artikel om Finland, om begreppet ”finlandisering”, om president Kekkonens allt större svårigheter att operera på det utrikespolitiska fältet, som för ett par dagar sedan, ingick i en av Frankrikes ledande tidningar, Le Monde, kan inte undgå att ge regeringen och ledningen för vår utrikespolitik mycket att tänka på... Skall vi vara verkligt oroliga för vårt 72-åroga statsöverhuvuds välbefinnande? (Ed. Honkonen: Presidentti on hyvässä kunnossa!) – Ed. Honkonen kyllä tietää, niin ehkä hän sitten kertoo meille jotain enemmän siitä! (Ed. Honkonen: Hän oli kyllä televisiossa tänään!) Ja hän oli hyvässä kunnossa? Sitten täytyy sanoa, että se on vielä kummempaa, detta ”vid förfall av republikens president”.”¹⁸¹

Procopélla ei voinut olla tietopohjaisia perusteita presidentin terveydentilan ja korkean iän arvostelemiseen. Juhani Suomen mukaan Kekkonen sai ensimmäiset muistihäiriönsä poikkeuslain alla joulukuussa 1972. Ne eivät kuitenkaan olleet yleisessä tiedossa, joten Procopén väitteillä ei ollut merkitystä. Välihuutajalla, SKDL:n Kuuno Honkosella, oli kaikki syyt uskoa, että presidentti on kykenevä hoitamaan tehtävänsä. 1970-luvun alkupuolella yleinen käsitys olikin, että presidentti oli ikäistään paremmassa kunnossa¹⁸². Procopén lausuman argumentatiivinen teho oli siten olematon.

Procopén puheenvuorosta käy ilmi, että hän piti kiistattomana Kekkonen asemaa ulkopoliittikan johtajana ja presidenttiä valtakeskiönä¹⁸³. Tällöin presidentin arvostelua ja harjoitetun ulkopoliittikan kritiikkiä ei voida erottaa toisistaan. Esko Salmisen mukaan oli yleistä, että ulkopoliittikkaa tai Kekkostä arvosteltiin vetoamalla kansainvälisen lehdistön näkemyksiin Suomen politiikan tilasta. Lehtien käyttämät ulkopuoliset kirjoittajat olivat osa poliittista kompromissia, joka oli jouduttu vetämään lehdistön vapauden ja ulkopoliittisen linjan välille.¹⁸⁴

Kun ulkomaisten lehtien kirjoituksia luettiin eduskunnan puhujapöytästä, kyseessä oli retorinen keino, jolla haettiin autoritariivisesta lähteestä oikeutusta esitetyille väitteille. Samalla puhuja pyrki saattamaan asian oman persoonansa ulkopuolelle. Presidentin arvosteleminen oli tuohon aikaan verrattain harvojen henkilöiden käsissä, eikä heidän sanoillaan tuntunut olevan kovinkaan paljon poliittista painoarvoa. SMP:n Rainer Lemström laittoi poikkeuslain Kekkonen syyksi:

---

¹⁸¹ Victor Procopén puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972 ptk III, 3420

¹⁸² Meinander 1999, 428

¹⁸³ Ks. Ojala-Laires 1985

¹⁸⁴ Salminen 1996, 193,226

”Kansanedustajana, kansan valitsemana edustajana pyydänkin molempien arvoisien herrojen (pääministeri Sorsa, oikeusministeri Louekoski) selvää vastausta niihin perusteluihin, joilla tänä päivänä yritetään Suomen kansan vaalioikeutta, perustuslaillista oikeutta mitätöidä ja riistää kansalta harvojen kansanedustajien käsiin. Tähän eivät riitä perusteluiksi istuvan presidentin vallanhimoiset vaatimukset. Lisäksi, kun katselemme sitä talous- ja tulonjakopolitiikkaa, johon presidentti Kekkonen tässä maassa jatkuvasti on puuttunut, niin hänen ruoskaniskunsa verestävät suomalaisen pienituloisen ja eläkeläisen selässä tänäkin päivänä.”¹⁸⁵

Lemströmin puheenvuorosta tulee selkeästi ilmi, miten hän vastusti kaikkea sitä mitä Kekkonen henkilönä ja politiikassa edusti. Puhujan kieli oli verrattain karkeaa, mutta tavanomaista SMP:n edustajille puolueen hajottamisen jälkeen, jolloin Kekkonen arvostelu puolueessa kiihtyi.¹⁸⁶ Kekkonen vastustaminen oli linjassa puhujan ja puhujan puolueen SMP:n periaatteiden kanssa: Veikko Vennamon SMP oli Kekkos-vastainen puolue. Puoluetoveri uusinsi tätä retoriikkaa myöskin poikkeuslakikäsittelyssä.

Presidenttiin selkeän kielteisen kannan puheissaan ottivat Kokoomuksen Tuure Junnila¹⁸⁷ ja Kullervo Rainio. Rainio sanoi, että presidentin olisi pitänyt pysyä kieltäytymisessään, jota hän oli nimittänyt suureksi valtiomieheksi¹⁸⁸. Hän sanoo olevansa pettynyt presidenttiin, ja että ”ainakin oma uskoni erääseen suureen valtiomieheen on auttamattomasti mennyt” Virolainen huusi, että ”nyt vasta”, johon Rainio vastaa, nyt vasta!¹⁸⁹ Kysymyksessä oli selkeä kannan ilmaisu presidentti Kekosta kohtaan. Pilkallinen välihuuto ilmaisee, että Rainion kielteinen suhtautuminen Kekkoseen oli ollut aikaisemminkin Virolaisen tiedossa.

Kokoomuksen Gunnar Laatio antoi tunnustusta Urho Kekkoselle hyvästä asioiden hoidosta. Laatio hyväksyi Kekkonen selityksen, jonka mukaan presidentti ei ole ollut poikkeuslakiasiaissa aktiivinen, eikä hän ollut itse jatkokautta halunnut.¹⁹⁰ Laatio ei laita poikkeuslakia presidentin syyksi, vaan lakia eduskunnassa ajavien poliitikkojen:

”No, hyvänen aika, jokainen meistä voisi sanoa, että minun täytyy tulla valituksi eduskuntaan, mutta ehdokkaaksi en rupea (Ed. Virolainen: Yrittäkääpä!) – Niin yritetäänpä, aivan oikein. Minun mielestäni on aivan väärin, että jollekin ihmiselle tässä maassa, tavalliselle Suomen kansalaiselle, niin kuin kunnioitettu herra presidenttikin on, annetaan aivan poikkeuksellinen oikeus... Kun täällä on puhuttu myöskin, että tämä

¹⁸⁵ Rainer Lemströmin puhe eduskunnassa 9.1. 1973. Vp 1972, ptk III, 3416

¹⁸⁶ SMP:n kansanedustajan J. Juhani Kortosalmen poliittista toimintaa tutkinut Määttä sanoo, että Kortosalmen kielenkäyttö Kekosta kohtaan koveni SMP:n hajoamisen jälkeen. (Määttä 1998, 167) Tämän voidaan olettaa heijastuneen myös puolueeseen jääneen Lemströmin kielenkäyttöön.

¹⁸⁷ Junnilan puheiden retoriikasta lisää luvussa 5.

¹⁸⁸ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, Ptk III, 3429

¹⁸⁹ Ibid., 3429

¹⁹⁰ Ks. kappale 3.

on jollain tavalla riippuvainen ulkopoliitikasta, minä ihmettelen syvästi, että täällä on kansanedustajia, jotka uskovat, että meidän ulkopoliittinen johtomme viime vuosina on todella ollut niin huonosti hoidettu, että se ei ole saanut tämän maan asioita parempaan kuntoon, ja että yksi ainoa mies pystyy jatkamaan tätä ulkopoliittista linjaa.”¹⁹¹

Laation ironia kohdistui poikkeuslakia ajaviin kansanedustajiin, jotka olivat perustelleet lakiehdotusta ulkopoliittisilla syillä. Hän käänsi pääläelleen poikkeuslain puolustajien laatiman asetelman, jonka mukaan ulkopoliittikka oli hyvin hoidettu ja samaa linjaa olisi jatkossakin noudatettava. Laatio ihmetteli pisteliäästi miksi sama ulkopoliittinen johto, joka oli maan poikkeustilaan saattanut, haluttiin jatkavan tehtävässään. Samalla hän kyseli, eikö suuresta suomalaisesta poliitikkojen määrästä kukaan paitsi Kekkonen olisi ollut kykenevä hoitamaan tasavallan presidentin virkaa. RKP:n oikeistolainen Kekkonen vastustaja Georg C. Ehrnrooth jatkoi presidentin arvostelua. Hän syytti poikkeuslain ajajia Kekkonen itsevallan pönkittämisestä:

”Hur kan republikens president finna sig i, att ban väljs under dessa omständigheter? Hur mycket av auktoritet representerar i det egna folkets ögon en ”undantagspresident”? Vad skall man överhuvudtaget tänka om oss utomlands, om det ”finlandiserade” Finland, som tidningen *Le Monde* under senaste weekend rubricerade den första för oss verkligt nedslående ledarartiklet denna ansedda vänsterliberala tidning har publicerat? Jag vill inte undanhålla min uppskattning för de partier, som medvetna om hur långa den politiska hämndens armar är i det ”kekkoniserade” Finland, inte har böjt sig för det slags påtryckning, om vilken man kunde ge nedslående exempel i dag.”¹⁹²

Ehkä hieman huvittavaakin on, että Kekkonen vallankäytön kritisoija ja poliittinen vastustaja Ehrnrooth oli huolissaan Kekkonen mandaatista, jonka hän poikkeuslakivalinnan myötä saisi eduskunnasta eikä kansalta. Ehrnrooth nojasi *Le Monden* artikkeliin osoittaakseen, että hän ei ollut ainoana sitä mieltä, että ulkopoliittikka oli Neuvostoliittomielistä, vaan samaa kirjoitti arvovaltainen ulkomaalainen sanomalehti. Ehrnroothin suhtautuminen Kekkoseen oli sitaatin perusteella erittäin kielteinen, eikä hän kaihtanut presidentin arvostelemista.

Poikkeuslain perustelut olivat olleet virallisessa lakiehdotuksessa lyhyet, eivätkä ne tarjonneet faktoja. Ilmassa leijuikin ns. julkilausumattomia syitä poikkeuslaille. ”Maan etu”-käsitteellä viitattiin ulkopoliittikan hoitamiseen. Maan etu vaati puolustajien mielestä sitä, että Urho Kekkonen jatkaisi presidentin tehtävässä. Suomen hallitusmuodon 33§ mukaan ”Suomen suhteista ulkovaltoihin määrää presidentti”¹⁹³, mitä eivät keskustelijat

¹⁹¹ Gunnar Laation puhe eduskunnassa 9.1. 1973. Vp 1972, ptk III, 3432 - 3433

¹⁹² Georg C. Ehrnroothin puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1973, ptk III, 3438 - 3439

¹⁹³ Oinikki (toim.) 1972, A1, 3

kyseenalaistaneet. Presidentti ja ulkopoliitiikan hoitaminen rinnastettiin puheissa. Yleisessä tiedossa oli, että Suomen oli tulossa EEC-ratkaisu,¹⁹⁴ johon myös poikkeuslain vastustajat ottivat kantaa.

Poikkeuslain puolustajat eivät käyttäneet yhtään valmisteltua puheenvuoroa lähetekeskustelussa. Heidän puheenvuoronsa oli suunnattu kommentoimaan poikkeuslain vastustajien puheenvuoroja joita he vastauksillaan kommentoivat. Ensimmäisen puheenvuoron puolustajista käytti SKDL:n edustaja Saarinen, joka otti puheessaan kantaa Kekkonen ja hänen ulkopoliittikaansa arvostelleisiin puheenvuoroihin:

”Kaikki puolueet lukuun ottamatta ed. Vennamon puoluetta ja kristillistä liittoa ovat henkilöön nähden yhtä mieltä. On hyvin muodollista vedota nyt sitten perustuslakiin ja siltäkin osin väärin, kun väitetään, että syrjäytetään perustuslaki, sillä jos nyt mentäisiin varsinaisiin valitsijamiesvaaleihin, niin ehdokkaita todennäköisesti olisi kaksi, sikäli kuin tasavallan presidentti, nykyinen presidentti siihen suostuisi (Min. Virolainen: Presidentti ei suostuisi!), siis kaksi ehdokasta: ed. Vennamo ja nykyinen presidentti. Ja jokainen käsittää, että vaaleista tulisi farssi. Ei pidä siis vedota pelkkiin muodollisuuksiin silloin, kuin tosiasiat ovat sellaiset kuin ne tällä kertaa ovat. (ED. Ehrnrooth: Kommunistisissa maissahan vaalit farsseja ovat eivätkä Suomessa!)”

Saarisen vastauspuheenvuorossa tulee esille poikkeuslain perustelut lyhykäisyydessään: Haluttiin, että Kekkonen jatkaa presidenttinä. Kukaan, paitsi Vennamo, ei tulisi istuvaa presidenttiä haastamaan. Toisekseen keskustelijoille oli selvää, että Kekkonen ei aikonut asettua ehdolle normaaleissa vaaleissa.

Poikkeuslain vastustajien joukossa suhtautuminen Urho Kekkoneseen oli erittäin kielteinen. Kekkonen tunnetut vastustajat eivät säästelleet sanoja presidenttiä arvostellessaan. Vastustajien puheissa Kekkonen oli kuin seinä, johon eduskunnan puhujapöytästä lähetetyt erimielisyyden osoitukset kimposivat takaisin.

Puheista heijastui että Suomen presidentillä oli puolipresidiaalisessa järjestelmässä vahvat valtaoikeudet, joita Kekkonen suvereenisti käytti¹⁹⁵. Kekkonesta puhuttaessa välittyi kuva vahvasta valtakeskimmästä. Vastustajien mielestä presidentti itse oli poikkeuslakiehdotuksessa aloitteellinen osapuoli tai tuottamuksellisesti aiheuttanut tilanteen. Tämä väite on mahdollinen silloin, kun yleisesti tiedetään, että presidentin vaikutusvalta on riittävän suuri jopa vaalit ohittavaan poliittiseen operaatioon.

---

¹⁹⁴ Ks. esim. Suomi 1998

¹⁹⁵ Vrt. Nousiainen 1985, 198 - 202

5 TUURE JUNNILA- TALOUSMIES JA KEKKOSEN VASTUSTAJA

Poikkeuslain näkyvimpiä vastustajia oli kokoomuksen Tuure Junnila (1910-1999). Junnila ei ollut puhdas ammattipoliitikko, sillä ennen eduskuntaan nousemistaan hän oli ehtinyt luoda uraa yliopistossa ja talouselämässä. Hän oli väitellyt kansantaloustieteen tohtoriksi vuonna 1945, samana vuonna J.K. Paasikivi pyysi häntä pääministerin sihteeriksi. Vielä tuolloin hän asetti tieteellisen uran politiikan edelle. Junnilalle tarjottiin kansantaloustieteen professuuria vuonna 1948, mutta hän oli ehtinyt ottaa vastaan paikan KOP:n johtokunnan jäsenenä vastuualueenaan talouspolitiikka. Hän työskenteli pankinjohtajana myös koko poliittisen uransa ajan. Kansanedustajuus oli sivutoimi, eikä hän siten ollut riippuvainen politiikasta taloudellisesti ja yhteiskunnallisen asemansa vuoksi. Kokoomuksen kosintaan hän vastasi myöntävästi ja pääsikin ensimmäisellä yrittämällä eduskuntaan 1951. Valtionvarainministeriksi Junnila nousi 1954.¹⁹⁶

Junnila profiloitui jo ensimmäisellä edustajakaudellaan talousmiehenä ja Kekkonen poliittisena vastustajana. Seikko Eskolan mukaan talouspoliittisesta ulkopoliittiseksi heidän ristiriitansa kehittyi vasta ns. yöpakkasten aikaan 1958,¹⁹⁷ mikä ei Junnilan aikaisempien kirjoitusten valossa pidä paikkaansa. Kiistely laskeutui henkilökohtaiselle tasolle mainittua aikaisemmin. Kirjassaan Länsimailman keskuksista kotoisiin huoliin (1950) Junnila suomii Kekkonen kovin sanoin.

Hän sanoo, että ”laajoissa piireissä Suomen kansaa epäillään Kekkonen, koska katsotaan hänen poliittisten ambitoidensa olevan niin voimakkaita, että niiden tieltä saavat periaatteet väistyä, epäillään siksi, että katsotaan hänen ratsastaneen valtaan keinottelemalla kansaansa kohdanneella onnettomuudella.”¹⁹⁸ Junnila arvosteli voimakkaasti myös pääministeri Kekkonen talouspolitiikkaa.¹⁹⁹ Hän sanoi Kekkonen hallituksen ajaneen maan rahaolot lyhyessä ajassa sekasortoon²⁰⁰.

Kokoomus joutui yöpakkasten jälkeen hallituspaitsioon Kekkonen presidenttikauden loppuajaksi. Neuvostoliitto hyväksyi vain sellaiset hallituskoalitiot, joiden ulkopoliittinen

---

¹⁹⁶ Eskola 1981,438-440 ja Eskola 2000, 76

¹⁹⁷ Eskola 1981,439

¹⁹⁸ Junnila 1950,68

¹⁹⁹ Eskola 1981, 439

asenne Neuvostoliittoa kohtaan oli myötämielinen.²⁰¹ Junnilan urakehitys katkesi samoihin aikoihin kuin kokoomus joutui oppositioon. Hän profiloitui yhä enenevässä määrin Kekkonen (ulko)politiikan vastustajana ja toimikin aktiivisesti kaikissa yrityksissä Kekkonen syrjäyttämiseksi²⁰². Junnila oli mukana ns. Honka-liitossa, joka hajosi Neuvostoliiton lähettämään noottiin 1961. Junnilan mukaan nootin tarkoituksena oli saattaa Kekkonen toiselle presidenttikaudelle²⁰³.

Junnilan perusväittäjä oli, että Suomen ulkopoliittinen liikkumavara oli Kekkonen presidenttikaudella jatkuvasti supistunut²⁰⁴. Juhani Suomen mukaan Junnilan monikymmenvuotista jyrkkää Kekkos-vastaisuutta on vaikea selittää muulla kuin syvällä henkilökohtaisella antipatiolla. Ulospäin Kekkonen ja tämän politiikan vastustamista hän Suomen mukaan perusteli väitteillä, että Kekkonen otti toiminnassaan huomioon Neuvostoliiton toivomukset ja että hän käytti niitä hyväkseen ja antoi niiden vaikuttaa myös sisäpolitiikkaan.²⁰⁵ Suuren virheen Kekkonen teki Junnilan mielestä päästämällä kommunistit hallitukseen²⁰⁶.

1970-luvulle tultaessa Junnila oli ajautunut myös omassa puolueessaan sivuraiteelle. Kekkos-vastaisuuden leima oli kokoomuksen rasitteena, vaikei se puolueen toiminnan päälinjaa määrännytkään.²⁰⁷ Puolue pyrki lähentymään poliittista keskustaa ja siten laajentamaan kannatuspohjaansa. Periaateohjelmasta poistettiin 1970 kommunismin vastustaminen²⁰⁸, mitä Junnila ei hyväksynyt. Puoluevaltuuston kokouksessa 1969 hän käytti puheenvuoron, joka oli suunnattu ns. maltillisille:

”SKP:n vaara suomalaisessa politiikassa on ennen kaikkea siinä, että se ei ole mikään itsenäinen kansallinen puolue, vaan kommunistisen maailmanliikkeen haarautuma, joka vastaanottaa ratkaisevat ohjeensa maan rajojen ulkopuolelta... Kokoomus on suomalaisista puolueista se, joka vuosien varrella on johdonmukaisesti arvostellut kommunismia ja varoittanut sen sisältämistä poliittisista vaaroista”²⁰⁹

---

²⁰⁰ Junnila 1950, 69

²⁰¹ Meinander 1999,333-334

²⁰² Eskola 1981, 439

²⁰³ Junnila 1962, 73-82

²⁰⁴ Eskola 1981,439

²⁰⁵ Suomi 1994, 376

²⁰⁶ Junnila 1971, 23-29

²⁰⁷ Vihavainen 1991, 87-88

²⁰⁸ Lehtinen Lasse Juhani 1996, 73-75 ja 85-86

²⁰⁹ Junnila 1971, 122-123

Ylimääräisessä puoluekokouksessa 1970 Junnila varoitti lieventämästä suhtautumista kommunisteihin:

”...sorto sekä kansalaisvapauksien tukahduttaminen että pienten kansojen alistaminen kuuluu olennaisesti kommunismiin.”²¹⁰

Junnila arvosteli myös Kokoomuksen Nuorten Liittoa liian vasemmalle menemisestä. Nuoret arvostelivat Junnilaa taantumuksellisuudesta. Heidän mielestään vain luotettavat Paasikiven-Kekkonen linjan kannattajat sopivat puolueeseen²¹¹. Samaa mieltä olivat kokoomuksen Kekkonen kannattajat, ns. remonttimiehet, jotka arvostelivat Junnilaa ja asettivat kyseenalaiseksi hänen toimintansa kokoomuksessa²¹².

Timo Vihavaisen mukaan Kekkos-vastaisuuden leima pysyi jatkuvasti kokoomuksen rasisiteena, vaikkei se puolueen toiminnan päälinjaa määrännytkään. Leimautuminen ymmärrettiin rasitukseksi ja puolueessa pyrittiin tietoisesti pääsemään eroon ”ääriaineksista”. Ajateltiin että mikäli ne muodostaisivat sopivan ”sylkykupin” puolueen ulkopuolelle, se itse välttyisi leimautumiselta.

Toisinajattelija Junnila ei suostunut eroamaan, eikä puoluejohdon harmiksi edes vaikenemaan, vaikka vaientamista jatkuvasti yritettiinkin. Puolueessa pysyttelemistä voi pitää sikäli luonnollisena, ettei Junnila toki ollutkaan äärioikeistolainen minkään traditionaalisen määritelmän mukaan. Sellainen hänestä kuitenkin Suomessa tehtiin, Vihavaisen mukaan ”Kekkonen ylikansallisella auktoriteetilla”.²¹³

5.1 Junnilan ”fasisimin” vastainen hyökkäys

Tuure Junnila käytti poikkeuslakikeskustelun aikana kolme valmisteltua puheenvuoroa, yhden kussakin käsittelyssä, ja sen lisäksi seitsemän vastauspuheenvuoroa. Hän esiintyi eduskunnassa aktiivisena poikkeuslakikeskustelijana. Junnila aloitti puheenvuoronsa 9.1. 1973 viittaamalla presidentti Kekkonen puheeseen, jossa presidentti varoitteli fasismin vaaroista. Juhani Suomen mukaan presidentti oli uudenvuodenpuheessaan 1972 lainannut Paavo Haavikon runonsäkeitä siitä, miten fasismi meni hyvin maailmalla kaupaksi.

---

²¹⁰ Ibid., 125

²¹¹ Vares 1996, 113

²¹² Holopainen 1989, 90-91

Suomen mukaan Junnila oli myöhemmin eduskuntakeskustelussa tulkinnut asian siten, että presidentti oli väittänyt Suomessa esiintyvän fasismia ja siten pyrkinyt vetämään maton Kekkonen jalkojen alta.²¹⁴ Junnilan esittämä maalailu fasismista oli siis kuultu eduskunnassa ennenkin. Puhe oli poikkeuslain lähete keskustelun ensimmäinen, joten sillä oli kuitenkin runsaasti painoarvoa:

”Presidentti Kekkonen uudenvuoden puheeseen, ei tähän tämänvuotiseen, vaan aikaisempaan, sisältyi kohta, jossa hän mainitsi, että fasismi menee hyvin kaupaksi...kiinteästikin poliittista kehitystä seuraavat eivät voineet havaita mitään vakavasti otettavia fasismiin viittaavia piirteitä ainakaan meidän maamme poliittisissa oloissa. Tähän mystiseen viittaukseen on saatu selitys. Ilmeisesti tasavallan presidentillä tuota uudenvuoden puhetta pitäessään oli jo mielessään, ellei vielä selvästi tiedostettuna, niin salattujen toiveiden alitajuisissa sielullisissa kerrostumissa, tämä poikkeuslakiesitys hänen virkakautensa jatkamisesta. Sillä tämä laki, jos se hallituksen esityksen mukaisena hyväksytään, on puhtaaksi viljeltyä fasismia.”²¹⁵

Junnila rinnasti puheessaan ”poikkeuslakiesityksen” ja ”fasismin”. Junnila käytti hyväkseen ’fasismiin’ yleisesti liitettyä kielteistä mielikuvaa ja Kekkonen puheeseensa liittämää negatiivista arvolatausta. Tällä toimenpiteellä hän kielen puolueellisuutta hyväksi käyttäen, ilmaisi, että vastusti lakiesitystä ja Kekkonen. Hän heitti ilmaan epäilyksen, että Kekkonen olisi ollut poikkeuslakiasiassa aloitteellinen. Poikkeuslain perusteluissa²¹⁶ sekä Kekkonen omassa lausunnossa todettiin, että presidentti ei ollut ollut aloitteellinen poikkeuslakia laadittaessa, vaan prosessin laitto liikkeelle ”julkinen keskustelu ja eri kansalaispiirejä edustavat yhteisöt”²¹⁷.

Kekkonen oli samana päivänä kuin poikkeuslaki esiteltiin eduskunnalle antanut radiossa lausunnon, jossa hän yksiselitteisesti totesi, että hän ei ole ollut lakiasiassa aloitteellinen osapuoli:

”Tänään tämän käynnin jälkeen tilanne on siis sellainen, että kaikki eduskuntapuolueet kahta pienintä lukuun ottamatta ovat kieltäytymisestäni huolimatta pyytäneet suostumustani siihen, että toimikauttani jatkettaisiin erityislailailla...Lopuksi pyydän lausua, että olen pahoillani, kun olen tahtomattani saattanut tämän asian käsittelyn eri vaiheissa monen henkilön vaikeaa tilanteeseen, mutta sellaista voi politiikassa sattua.”²¹⁸

---

²¹³ Vihavainen 1991, 87-88

²¹⁴ Suomi 1998, 376

²¹⁵ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III,3413

²¹⁶ Ks. Liite 1.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Urho Kekkonen Yleisradion suorassa lähetyksessä 9.1. 1973. CD-levyssä Suomen historian ääniä 1917 – 2002.

Junnilan avauspuheenvuoron kielenkäytön rekisteri oli kovaa kielenkäyttöä. Valtiopäiväjärjestys edellyttää edustajan esiintyvän vakaasti ja arvokkaasti sekä kieltää käyttämästä loukkaavia, pilkallisia tai sopimattomia sanoja hallituksesta ja yksityisistä henkilöistä²¹⁹. Edustajan käytösvaatimus oli suhteellinen ja tilanteeseen sovellettava normi, mutta tasavallan presidentin sekä edustajatoverien kutsuminen fasistiksi voitiin tulkita sopimattomaksi esiintymiseksi. Tapa oli kuitenkin politiikassa yleinen 1930-luvulta alkaen²²⁰. Mitään seurauksia, paitsi toisten edustajien ja lehdistön²²¹ paheksunta, hänelle ei kuitenkaan puheenvuoroista koitunut.

Junnila perusteli näkemystään vertaamalla fasismia ja kommunismia tavalla, joka on palautettavissa hänen kommunisminvastaisuuteensa²²². Junnila halusi puheenvuorossaan tehdä selväksi, että hän ei kannattanut kumpaakaan aatesuuntaa. Junnila irtisanoutui äärioikeistolaisuudesta, leimasta, jota hän hänen poliittisten vastustajiensa puheissa kantoi.²²³ Hän käänsi asetelman päinvastoin, kun hän syytti vastustajiaan fasistisesta toimenpiteestä ja julistautui itse demokraattiseksi. Lakiesityksessä käsite ”Suomen kansan suuri enemmistö”²²⁴, voidaan tulkita demokratian synonyymiksi. Junnila ei kuitenkaan tätä hyväksynyt ja kiisti jyrkästi, että lakiehdotus olisi ollut ”demokraattinen”.

”Toimenpide on siis enemmän fasismin kuin kommunismin luonteinen. Tätä toimenpidettä ajaessaan, kannattaessaan siis tätä lakiesitystä sen kannattajat...ajavat puhtaasti fasistista toimenpidettä...kannattaessaan tätä lakiesitystä, sen kannattajat Aarne Saarista Taisto Sinisaloon, Rafael Paasiosta Kalevi Sorsaan, Johannes Virolaisesta Ahti Karjalaiseen, he kaikki kannattavat (Ed. Honkonen: Loppui kesken!) ja ajavat puhtaasti fasistista toimenpidettä, ja heidän lisäksi tietysti ne kaikki kansanedustajat, jotka aikovat äänestää esityksen puolesta (Ed. V. Vennamo: Älkää unohtako ed. Holkeria!)...Totta kai nämä kaikki juuri mainitsemani kieltävät loukkaantuneina, että he tätä toimenpidettä kannattaessaan ja ajaessaan syyllistyvät fasistiseen toimenpiteeseen. He pitävät itseään päinvastoin, ehkä ed. Sinisaloa ja ehkä ed. Saaristakin lukuun ottamatta aitoina ja vilpittöminä demokraatteina (Ed. Ehrnrooth: Ja tyhminä!) ehkäpä suorastaan mallidemokraatteina.”²²⁵

Junnila murensi poikkeuslakiesityksessä mukana olevien henkilöiden eetosta nimittämällä heitä fasisteiksi. SKDL:n Honkosen välihuudollaan tuki näennäisesti puhujaa, mutta sen tarkoituksena lienee ollut koomisen vaikutelman aikaan saaminen. Puhujan olisi

²¹⁹ Oinikki 1972,15

²²⁰ Ks. esim. Tuikka 2002

²²¹ Ks. Helsingin Sanomat 10.1. 1973. Eduskunnan käymää keskustelua kuvataan ”rajuksi sanasodaksi”. Kansan Uutiset 10.1. 1973: ”Äärioikeiston raivo saattoi poikkeuslakiehdotusta.”

²²² Ks. esim. Junnila 1950, 43-44, Junnila 1960, 76-77 ja Junnila 1971, 10-11

²²³ Ks. esim. Vihavainen 1991, 87-88

²²⁴ Ks. liite 1

²²⁵ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3413-3414

lueteltava johdonmukaisesti toimiakseen kaikki poikkeuslakia ajavat edustajat, mikä tietenkään ei ollut mahdollista. Honkonen välihuudossaan osoitti myös, että poikkeuslain kannatus on laaja. Välihuudoissaan poikkeuslakia vastustavat SMP:n Veikko Vennamo ja RKP:n Georg C. Ehrnrooth ilmaisivat, että olivat samaa mieltä puhujan kanssa.

Puheenvuorossaan Junnila käytti kieltä, joka mahtui kriteereihin joilla määriteltiin 1970-luvulla äärioikeistolaisuus. Sitä oli myöskin kommunismin kritiikki, joka tulkittiin Neuvostoliiton arvosteluksi²²⁶. Se uusinsi Junnilan poliittisen ajattelun pitkää linjaa, kommunisminvastaisuutta:

”Vaikka fasismi jättää yksityisen omistusoikeuden riistämättä, riistää se aivan samalla tavalla kuin kommunismin kansalaisilta näiden poliittiset perusoikeudet, erityisesti siis oikeuden ilmaista vapaissa vaaleissa tahtonsa valtion asioitten hoitamisesta. Toimenpide on siis enemmän fasismin kuin kommunismin luonteinen. Tätä toimenpidettä ajaessaan, kannattaessaan siis tätä lakiesitystä sen kannattajat...ajavat puhtaasti fasistista toimenpidettä.”²²⁷

Junnilan mielestä demokraattiseen valtioelämään kuului kansalaisoikeus osallistua vapaisiin vaaleihin. Rinnastamalla lakiehdotuksen kommunismin ja fasismin Junnila tahtoi edelleen tähdentää, että lakiehdotus oli epädemokraattinen. Puhumalla siitä että totalitaristisissa järjestelmissä kansalaisilta kiellettiin äänestäminen, hän toi käsityksensä esille demokraattisen valtion peruspiirteitä. Hänen mielestään vapaaseen valtioelämään kuului vaalit, jotka nyt tuomittavasti poikkeuslailla ohitettaisiin ja vieläpä hatarin perustein. Tässä oli Junnilan poikkeuslain vastustamisen ydinargumentti, mikä myötäili Ryhmä 34:n kantaa. Junnila kiistää avauspuheenvuorossaan myös `poikkeus`-käsitteen käyttämisen argumenttina lain perusteluissa:

”Vetoaminen eräisiin aikaisempiin ennakkotapauksiin, lähinnä Mannerheimin presidentiksi asettamisen ennakkotapaukseen syyskesäältä 1944, on aivan asiatonta. Maa oli silloin sodassa; kansa eli kirjaimellisesti kuoleman hädässä, eikä normaalien vaalien toimeenpanemista voitu ajatellaakaan. Tänään mikään ei estä normaalien presidentinvaalien järjestämistä.”²²⁸

Junnila otti kantaa mm. Matti Louekosken antamaan esimerkkiin, jolla perusteltiin presidentin esteellisyyttä.²²⁹ Hän halusi osoittaa poikkeuslakihankkeen kelvottomuuden siten, että hän käänsi Louekosken menettelytapaan viittaaman esimerkin keskusteluksi `poikkeuksesta`. Hän halusi osoittaa, että poikkeuslain perustelut olivat epäloogiset.

---

²²⁶ Ks. Salminen 1996, 58

²²⁷ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3414

²²⁸ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III,3414

Lopuksi Junnila ilmoitti, ettei pidä riittävänä perusteluna ”maan etuun” vetoamista. Junnila ajoi EEC:n liittymistä, muttei pitänyt käynnissä olleita EEC-neuvotteluja riittävänä perusteluna poikkeuslaille:

”Varmuutta EEC-sopimuksen aikaansaamisesta ei ole ennen kuin sopimus on Suomen osalta allekirjoitettu ja täällä eduskunnassa ratifioitu. Tällaista varmuutta ei tänä päivänä ole, ja niiden, jotka puolustavat tätä poikkeuslakia EEC-sopimuksen aikaansaamista helpottavana toimenpiteenä, on syytä tarkoin varoa, etteivät vain osta sikaa säkissä. Tämän poikkeuslain puolesta ei siis voida osoittaa ainoatakaan todella pätevää ja painavaa tosiasiaa. Epämääräisiä fraaseja maan edusta voidaan esittää minkä asian yhteydessä tahansa, mutta kovia tosiasioita ei ole tämän esityksen puolesta osoitettu.”²³⁰

Junnila jatkoi puheen alkuosassa esittelemäänsä fasismi-kommunismi-teemaa puhumalla Adolf Hitlerin ja Josef Stalinin hirmutöistä. Vaikka vertaus oli erittäin karkea ja kovakielinen, oli se samalla taitavaa kielenkäyttöä. Junnila puhui puheensa aluksi fasismista ja kommunismista teoreettisella tasolla ja puheensa loppuosassa hän latasi esittelemillensä käsitteille konkreettisempia merkityksiä luettelemalla esimerkkejä Hitlerin ja Stalinin hirmutöistä.²³¹

Junnila meni retoriikassaan rajujen esimerkkiensä myötä äärimmäisyyksiin, mikä heikensi hänen sanomansa tehoa. Ainakin sano malehdistössä kuvattiin poikkeuslain vastustusta ”rajuksi” ja ”raivoisaksi”²³², mikä epäilemättä nosti kannastaan epävarmojen edustajien kynnystä hypätä vastustajien leiriin. Raivoisaksi kuvattuun porukkaan ei välttämättä haluttu tulla samaistetuksi.

Junnilan avauspuheenvuoro puheenvuoro sisälsi kaikki lakiehdotuksen keskeiset käsitteet²³³. Hän ei suoranaisesti käyttänyt hyväksi poliittisia konflikteja parlamentaarisisessa elämässä vaan meni vielä pidemmälle. Hän asetti vastakkain itsensä ja kaikki poikkeuslakia ajavat edustajat sekä presidentti Kekkonen. Puheenvuorossa hän kiisti – politisoi – kaikki ne merkitykset, jotka poikkeuslain ajajat olivat esittäneet tai lakiehdotuksessa oli mainittu.

Puheenvuorosta paistoi läpi se, että poikkeuslain läpimeno näytti varmalta. Hän ei enää varsinaisesti taivutellut retoristen tehokeinojen avulla vastustajia puolelleen, vaan

²²⁹ Ks. kappale 3.

²³⁰ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III,3415

²³¹ Ibid., 3415

²³² Helsingin Sanomat 10.1. 1973 ja Kansan Uutiset 10.1. 1973

²³³ Vrt. Liite 1

pikemminkin halusi antaa poikkeuslaille ja lain ajajille negatiivisen merkityksen ja siten ulosmitata poliittista hyötyä lakiehdotuksesta. Voidaan kuitenkin kysyä, että paistoiko puheenvuorosta läpi mahdollisuus lakiehdotuksen kaatamiseen? Junnilalla oli syytä olettaa, ettei Kekkonen aio asettua ehdolle normaaleissa vaaleissa. Lain hylkääminen olisi Junnilalle valtaisa poliittinen selkävoitto pahimmasta poliittisesta vastustajastaan Kekkosesta.

Junnilan puheenvuoro oli linjassa hänen politiikkansa pitkän linjan kanssa, mutta ristiriidassa siihen nähden mitä ajan `poliittinen korrektius´ kansanedustajalta vaatii. Hän viljeli läpi puheensa purevaa ivaa Kekkosta ja lain kannattajia kohtaan. Hänen puheenvuorostaan voidaan myös lukea halu sovittaa poikkeuslain vastustuksensa. Hän sovinnaisesti puheenvuoroaan ilmoittautumalla demokratiksi ja kiistämällä äärioikeistolaisuutensa.

5.2 Junnilan kommunismin vastainen taistelu

Junnilan avauspuheenvuoron jälkeen äänessä olivat edelleen poikkeuslain vastustajat. Puheenvuoron käyttivät eduskunnan ahkerimmin puheenvuoroja pitäneet SMP:n edustajat Rainer Lemström, Veikko Vennamo ja J. Juhani Kortessalmi sekä kristillisen liiton Raino Westerholm. SMP:n edustajien argumentointi oli monipolvista. Heidän puheenvuoronsa sisälsi pyrkimyksen osoittaa poikkeuslaki epäkansanvaltaiseksi ja sen lisäksi Kekkosen kitkerää arvostelua.

He vihjailivat, että Neuvostoliitto viime kädessä olisi ajamassa poikkeuslakia. He kuitenkin kiistivät vastustavansa harjoitettua ulkopoliittikkaa. Yhteistä Junnilan jälkeen puhuneille edustajille oli, että he olivat eduskunnan ahkerimpia puhujia. He käyttivät erilaisia toimintamuotoja, aloitteita, kysymyksiä ja keskusteluja oman propagandansa harjoittamiseen,²³⁴ mikä heikensi heidän argumentointinsa painavuutta.

SKDL:n edustaja Aarne Saarinen vastasi Junnilan ja muiden poikkeuslain vastustajien syytöksiin lain epäkansanvaltaisuudesta ja korosti, että tehtävä ratkaisu olisi demokraattinen ja ulkopoliittisesti tarkoituksenmukainen. Kommunistit korostivat, että Kekkosen jatkokautta tukemalla antaisi samalla tukensa Kekkosen ulkopoliittisen linjalle.

Samalla he sanoivat suoraan, että poikkeuslakia vastustavat olivat harjoitetun ulkopoliitiikan vastustajia:

” Mitä ensinnäkin Suomen kommunistiseen puolueeseen tulee, niin se ei ole mikään tuulihattujen puolue. Teimme hyvin harkitun ratkaisun vuonna 1956, jolloin nykyinen tasavallan presidentti ensimmäisen kerran valittiin tehtäväänsä silloin yhden äänen enemmistöllä (Ed. Ehrnrooth: Se muistetaan!). – Minä tiedän kyllä, että se muistetaan oikeiston taholta (Ed. Ehrnrooth: Kyllä!). Nyt kuitenkin Suomen kansan suuri enemmistö on sillä kannalla, jolla me olimme vuonna 1956 (Oikealta: Kuka kansasta puhuu nyt!), ja siihen on olemassa hyvin vakavat perusteet. Maamme suhteet ulkovaltoihin, erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet, ovat kehittyneet erittäin myönteisesti. Kaikilla tahoilla, lukuun ottamatta meidän äärioikeistoamme, sille annetaan yleinen tunnustus. (Ed. Ehrnrooth: Mitä Liimatainen äsken kirjoitti?)”

Aarne Saarinen keräsi kommunisteille kunniaa siitä, mitä Kekkonen oli saanut aikaiseksi. Hän halusi osoittaa, että poikkeuslain ajaminen oli linjassa kommunistien aikaisempien periaatteiden kanssa. Hän muistutti kommunistien olleen Kekkonen takana jo silloin, kun UKK valittiin ensimmäisen kerran presidentiksi vuonna 1956. Valinta ratkesi niukimmalla mahdollisella valitsijamäärällä 151 – 149.

SKDL asettui Juhani Suomen mukaan Kekkonen taakse turvatakseen ulkopoliitiikan jatkuvuuden ja estääkseen SDP:n ja Kokoomuksen valitsijamiesvaalien kolmannen kierroksen ehdokkaan, K. A. Fagerholmin, valinnan.²³⁵ Dramaattinen häviö herätti hävinneessä osapuolella suuria tunteita, ja epäilemättä asia on vielä 16 vuodenkin jälkeenkin Georg C. Ehrnroothin muistissa.

Saarisen viittaus ulkopoliitiikan onnistuneisuudesta viittasi todennäköisesti kaksi päivää aikaisemmin allekirjoitettuun sopimukseen, jossa Suomi tunnusti Saksan demokraattisen tasavallan ja Saksan liittotasavallan. Samalla Saarinen nosti myös omaa profiiliaan, olihan hän johtamassa kansandemokraattien valtuuskuntaa, joka halusi kiirehtiä DDR:n tunnustamista. Valtuuskunta oli vierailut Kekkonen luona, joka tilaisuuden jälkeen aloittikin neuvottelut DDR:n kanssa kun useat länsimaat olivat tunnustaneet Itä- ja Länsi-Saksan. Sen jälkeen Suomikin tunnusti molemmat valtiot.²³⁶

Saarinen nostatti eduskunnassa myrskyn kommentoimalla suorasukaisesti tilannetta, joka seuraisi jos presidentinvaalit pidettäisiinkin. Hänen mukaansa vastakkain tulisi olemaan Kekkonen ja Veikko Vennamo. Saarisen mielessä lienee ollut vuoden 1968 vaalit, jolloin

---

²³⁴ Noponen 1989, 189

²³⁵ Suomi 1990, 500

²³⁶ Hentilä 2003, 43-45,155,189,194,196

Vennamo kävi aggressiivisen Kekosta vastaan suunnatun vaalikampanjan, kun hän sanoi, että ”jokainen käsittää, että vaaleista tulisi farssi”²³⁷. Junnila vastauspuheenvuorossaan ei ottanut kantaa Saarisen korostamaan ulkopoliittikkaan, vaan hän käänsi keskustelun huomion lakiehdotuksen demokraattisuuteen. Hän edelleen pyrki osoittamaan poikkeuslain epäkansanvaltaisuuden. Junnila vastasi purevasti kommunistien Saariselle:

”Suomen kommunistinen puolue jo vuonna 1956 teki harkitun ratkaisun. Jos näin on, minkä takia sitten pelätään kansan äänen kysymistä. Se on juuri se, että epäillään ilmeisesti, että tämä kansan enemmistö ei olekaan ollenkaan niin suuri kuin täällä väitetään. Sitä paitsi demokratiaan nyt kuuluu sekin, että vaalit pidetään siitä huolimatta, vaikka jonkun gallupin tutkimukset näyttävät todennäköisen vaalituloksen. Yhdysvalloissa oli juuri presidentinvaalit ja alusta alkaen tiedettiin, että Nixon voittaa, mutta siellä ei ollut ketään idioottia, joka olisi ehdottanut, että vaaleja ei tästä syystä pidetä.”²³⁸

Junnila myönsi, että kyselyn mukaan suuri osa ’kansasta’ halusi Kekkonen jatkavan presidentin virassa. Helsingin Sanomien lokakuussa teettämän mielipidekyselyn mukaan kaksi kolmesta halusi Kekkonen jatkavan virassaan.²³⁹ Kansanvalta oli Junnilalle tässä tapauksessa suorittamista. Vaalit tulisi pitää, jotta tulosta voitaisiin pitää legitiiminä. Tässä asiassa hän oli mielipidekyselyn kanssa samaa mieltä. Vain 15 % kyselyyn vastanneista kannatti poikkeuslakia.²⁴⁰ Vaalien pitäminen toisaalta tarkoittaisi mitä suurimmalla todennäköisyydellä sitä, että Kekkonen ei olisi ehdolla, mikä osaltaan selittää Junnilan intoa vaalien järjestämiseen. Junnila käytti avauspuheenvuorossaan kovaa kieltä ja sellaista on myöskin Saarisen ja muiden poikkeuslain ajajien nimittäminen ”idiotiksi”.

Saarinen kiisti vastauspuheenvuorossaan sen, että kommunistit olisivat olleet toimissaan epäjohdonmukaisia. Junnila omi Saariselta ”tuulihattujen” käsitteen. Hän käytti kielen puolueellisuutta hyväksi käyttäen sen sisältämää negatiivista arvolatausta arvostellakseen Kekosta linjattomasta toiminnasta. Junnila jatkoi Saarisen innoittamana vastauspuheenvuorossaan:

”Ja kun ed. Saarinen sanoi, että Suomen kommunistinen puolue ei ole mikään tuulihattujen puolue, tässä presidenttiasiaassa se on kyllä tuuliviiripuolue, sillä tasavallan presidentti on nyt puolentoista vuoden aikana

---

²³⁷ Aarne Saarisen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp ptk III, 3428

²³⁸ Tuure Junnilan vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3428

²³⁹ Häikiö 1993, 272

²⁴⁰ Häikiö 1993, 272

neljä kertaa vaihtanut kantaansa ehdokkuuden suhteen. Hän vaihtaa tässä asiassa kantaa yhtä usein kuin jollakin köyhällä (pirulla-sana poistettu pöytäkirjasta²⁴¹) on mahdollisuus vaihtaa paitaa.”²⁴²

Junnila käytti kielen puolueellisuutta hyväkseen operoidessaan ”tuuliviiri – tuulihattu”-käsitteellä. Hän pyrki antamaan Saarisen kommentoimalle käsitteelle omiin tarkoituseriinsä sopivan merkityksen. Tuulihatulla Junnilla tarkoitti sitä, että Kekkonen oli ilmoittanut 1968 ettei asetu ehdolle seuraavissa vaaleissa. Vuonna 1972 hän lupasi olla käytettävissä, jos hänellä on riittävän laaja kannatus.

Syksyllä hän ns. Zavidovon vuodon takia kuitenkin perui lupauksensa olla käytettävissä vedoten luottamuspuolaan Neuvostojohdon kanssa. Saatuaan Moskovan luottamuksen, hän sanoi, että on valmis jatkamaan virassa.²⁴³ Kekkonen oli neljän vuoden aikana vaihtanut neljä kertaa kantansa ehdokkuuden suhteen, mitä Junnila pilkkasi. Hän toi sen puheessaan selkeästi esille nimittämällä Kekosta ja Kekosta tukeneita kommunisteja ”tuuliviireiksi”.

Vastauspuheenvuoroin käydystä debatista käy ilmi, että Saarinen ja Junnila olivat poliittisesti täysin toisillensa vastakkaisia – toinen kommunisti ja poikkeuslain ajaja, ja toinen kaikkea tätä vastaan. Jos oli Junnilan valmistellussa puheessa kritiikki Kekosta kohtaan siloteltua, niin vastauspuheenvuorossa kielenkäyttö se oli purevan suoraa.

5.3 Junnilan ja Häikiön moralismi

Keskustelun edetessä äänessä olivat pääasiassa poikkeuslain vastustajat, joiden keskustelu myötäili temaattisesti lakiehdotuksen keskeistä käsitteistöä²⁴⁴. Poikkeuslain puolustajat olivat äänessä debatoitaessa historiasta, jolla he kiersivät varsinaisen asian käsittelyn.²⁴⁵ Kokoomuslainen perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Juuso Häikiö myönsi lakiehdotuksen olevan muodollisesti laillisen mutta moraalinen vastainen, minkä toteamiseksi hän antoi rajun esimerkin. Hän ei nähnyt poliittisessa tilanteessa muiden vastustajien tapaan mitään poikkeuksellista:

---

²⁴¹ J. Juhani Kortessalmi sanoi eduskunnassa 13.1. 1973 pitämässään puheessa, että Junnilan käyttämä pirulla-sana on sensuroitu pöytäkirjasta (Vp 1972, ptk IV, 3756). Ks. myös Häikiö 1993, 330.

²⁴² Tuure Junnilan vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3428

²⁴³ Ks. esim. Häikiö 1993

²⁴⁴ Ks. liite 1.

²⁴⁵ Ks. luku 8.1.

”Meidän perustuslakimme sallii tehdä erillisiä poikkeuksia perusoikeuksista ns. poikkeuslaeilla. Poikkeuslakia täytyisi kuitenkin voida perustella siten, että pakottava yleinen etu välttämättä vaatisi loukkaamaan perustuslaissa suojattuja kansalaisten oikeuksia. Tästä ei nyt ole kysymys. Ei ole mitään estettä siihen, että kansa voisi käyttää äänioikeuttaan. Sen vuoksi kysymyksessä on maan hallitusmuodon ja sen valtiosäännön törkeä loukkaaminen. Saanen kuitenkin esittää karkean esimerkin, jotta asia tulisi karrikoidusti esille. Presidentti ja eduskunnan 5/6 enemmistö voisi esimerkiksi päättää, että maaliskuun 1 päivänä ammutaan 10 000 suomalaista vaalipiireittäin asukasluvun suhteessa arvan perusteella. Näin säädetyn lain voitaisiin väittää olevan myös laillinen, koska se on syntynyt poikkeuksena hallitusmuodossa turvatusta kansalaisen hengensuojasta perustuslain säätämisyjärjestyksestä.”²⁴⁶

Häikiön puheenvuoro, jossa hän karrikoidun esimerkin avulla halusi saada lakiehdotuksen näyttämään irrationaaliselta, nostatti kohun eduskunnassa. Poikkeuslain puolustajat saivat aiheen puuttua, eduskunnan toimintakulttuuriin vedoten, vastustajien toimintatapaan. Samaan tapaan kuin vastustajat halusivat osoittaa puolustajien toiminnan epäasialliseksi, halusivat poikkeuslain ajajat syyttää vastustajia samasta rikkeestä. Paheksumiseenkin oli lienee aihetta, kuten Keskustapuolueen Johannes Virolainen asian ilmaisi:

”En kovin mielelläni haluaisi puuttua tähän keskusteluun, joka jostain syystä on saanut kovin ikävän sävyn (Ed. V. Vennamo: Eikö ole syytä?) – En puutu ed. V. Vennamon puheenvuoroon, se on aivan turhaa, minusta ne eivät ole sen arvoisia – Mutta minua kyllä järkytti se, että meidän perustuslakivaliokuntamme puheenjohtaja, silloin kun eduskunnan suurta enemmistöä edustavien ryhmien tukemana hallitus on jättänyt presidentin vaalitavan muutosta tällä kertaa koskevan lakiesityksen, puheenvuorossaan käyttää ensinnäkin sanaa ”törkeä” tästä esityksestä ja sitten vertaa esitystä johonkin päätökseen, jolla lähdetään ampumaan kymmeniätuhansia kansalaisia. Minä kyllä toivoisin, että kokoomuksen ryhmä vähän miettisi, kuka on seuraavilla valtiopäivillä perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana (Ed. V. Vennamo: Valotti tulevaisuuden näköaloja!)”²⁴⁷

Perustuslakivaliokuntaa pidettiin kansanedustajien keskuudessa eduskunnan toiseksi vaikutusvaltaisimpana valmistelevana elimenä.²⁴⁸ Valiokuntien puheenjohtajien toimia pidettiin arvokkaina, ja niihin ryhmät pyrkivät saamaan johtavia poliitikkojaan.²⁴⁹ Valtionvarainministeri Virolainen piti Häikiön käyttäytymistä tämän arvovaltaisuuden nähden epäasiallisena.

Virolainen kenties pelkäsi, että Häikiö jatkaisi asiatonta käyttäytymistä myös perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana. Olihan tiedossa, että lakiehdotus oli menossa lähetekeskustelun jälkeen perustuslakivaliokuntaan. Ainakin valiokunnan jäsen Veikko

²⁴⁶ Juuso Häikiön puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III,3434 -3435

²⁴⁷ Johannes Virolaisen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3435

²⁴⁸ Noponen 1989, 181: Arvoasteikolla perustuslakivaliokunnan edellä oli vain valtiovarainvaliokunta.

²⁴⁹ Nousiainen 1992, 183

Vennamo oli uhannut, että siellä ryhdyttäisiin jarruttamaan.²⁵⁰ Kun Virolainen torui Häikiötä ”perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana”, lisäsi se lausuman tehoa. Tällä hän voimisti vaikutelmaa Häikiön epäasiallisesta käyttäytymisestä suhteessa hänen asemaansa.

Juuso Häikiön ja Johannes Virolaisen välisessä debatissa kiisteltiin moraalista. Retorisesti tämä tarkoittaa sitä, että samalle asialle halutaan antaa puhujalle itselleen suosiollinen auktorisoitu merkitys. Verrattaessa puheenvuoroja lakiehdotuksen keskeiseen käsitteistöön, voidaan havaita kaksi seikkaa Juuso Häikiö keskusteli lakiehdotuksen tematiikasta puhumalla ”laillisuudesta” ja ”valtiosäännöstä”, jotka molemmat kuuluivat ehdotuksen keskeisiin käsitteisiin.²⁵¹ Johannes Virolainen sen sijaan kiersi varsinaisen ”asian”, kun hän otti puheeksi Veikko Vennamon persoonan sekä Juuso Häikiön toiminnan moraalin. Hän vastasi vastustajien syytöksiin siitä, että poikkeuslain puolustajat olivat epämoraalisia, mutta ei ottanut kantaa itse lakiehdotukseen.

Häikiö vastasi Virolaiselle, että kyseessä oli karrikoitu esimerkki, jolla ei ollut totuuden kanssa mitään tekemistä. Hänen mukaansa lakiesitys voi olla perustuslain vastainen, vaikka se olisi laadittu perustuslain edellyttämässä järjestyksessä. Häikiön mielestä lakiehdotus oli ”hengeltään” perustuslain vastainen. Mitään poikkeuksellista ei oltu kerrottu. kansan vaalioikeuden kumoamiseksi. Virolaisenmielestä Häikiön käytös ei ollut sitä, mitä perustuslakivaliokunnan puheenjohtajalta vaadittiin, ja että hänen jatkonsa tuossa toimessa tulisi saattaa kyseenalaiseksi. Häikiö koki sen selväksi uhkaukseksi.²⁵²

Myös Tuure Junnila puuttui tähän asiaan:

”Minä panen puolestani hyvin vakavan vastalauseen sille, että hallituksen jäsen ryhtyy täällä uhkailemaan perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaa hänen käyttämänsä puheenvuoron johdosta, uhkailemaan viittaamalla siihen, että ei ole ehkä paikallaan, että hän jatkaa perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana. Tähän vastalauseeseen on sitä enemmän syytä, koska meillä on tiedossamme, että tätä samaa perustuslakivaliokunnan puheenjohtajaa on jo muussakin yhteydessä samalla tavalla uhkailtu sen kannanoton takia, jonka hän on tässä asiassa ottanut. Tämä on siivotonta menettelyä valtionvarainministeri Virolainen.”²⁵³

---

²⁵⁰ Ks. Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3418: Vennamo selväsanaisesti sanoo, että käsittelyä tullaan jarruttamaan perustuslakivaliokunnassa.

²⁵¹ Ks. Liite 1.

²⁵² Juuso Häikiön vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3435

²⁵³ Tuure Junnilan vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3435

Tuure Junnila tuki Juuso Häikiötä. Hän ei kuitenkaan ottanut kantaa Häikiön karrikoituun esimerkkiin, vaan käänsi puheen vastapuolen moraalien puuttumiseen. Hän syytti Virolaista samasta asiasta kuin mistä Virolainen syytti Häikiötä; epäasiallisesta kielenkäytöstä. Junnila oli käyttänyt puheenvuorossaan kovaa kieltä, joten hän oli valmis hyväksymään saman rekisterin myös muilta poikkeuslain vastustajilta. Häikiö joutui puolustelemaan vielä lausumaansa myöhemmin lähetekeskustelussa.

Häikiön lausuma päättyi seuraavan päivän sanomalehtiin suurin otsikoin: ”Raju sanasota saattoi poikkeuslakiesitystä – Eduskunta puhui jo ampumisesta.”²⁵⁴ Kansan Uutiset puolestaan otsikoi: ”Äärioikeiston raivo saattoi poikkeuslakia”. Häikiön kommentista noussut kohu vaikutti siihen julkiseen kuvaan, mikä poikkeuslain vastustajista oli. Myös moni poikkeuslain vastustaja myöhemmissä puheenvuoroissa sanoutui irti ääriyhmän toimintatavoista. Kun hän asettui Häikiön taakse kiistassa, jossa puoluetoveria syytettiin liian kovasta, epäasiallisesta kielenkäytöstä, Junnila kiinnittyi tässäkin asiassa retorisesti tiukasti kiinni ”ääriyhmään”.

6 VEIKKO VENNAMO- MAALAI SLIITOSTA PROTESTIJOHTAJAKSI

Lakititeen lisen siaatti²⁵⁵ Veikko Vennamon (Fennander) poliittiset juuret olivat Maalaisliitossa. Vuoden 1958 tienoilla puolueen sisällä oli jatkuvaa erilin jaisuutta, erityisesti suhtautumisessa Kekkoseen. Kekkosen tueksi nousi puolueessa ns. K-linja, joka käytännössä edusti puolueen vasemmistoa. Kekkosta vastustanut Veikko Vennamo (1913-1997) erotettiin Maalaisliitosta hänen kärsittyään tappion taistelussa puolueen johtoasemista. Vennamon erottamisen syy oli hänen täydellinen ryhmän toimintatavoista piittaamaton esiintymisensä valtiopäivillä. Kun Maalaisliittoon oli varsinkin pikkutilallisissa tyytymättömyyttä, Vennamo perusti sen varaan vuonna 1959 oman puolueen, Suomen Pientalonpoikien Puolueen (SPP). Sekä Vennamo että puolue olivat jyrkän Kekkos-vastaisia.²⁵⁶

Puolueen ideologiset lähtökohdat löytyivät maatalousyhteiskunnan arvomaailmasta. Puolueohjelmassa vaadittiin useassa kohdin perinteiselle agraariyhteiskunnalle ominaisten elämäntapojen säilyttämistä sekä uskonnollisten ja moraalisten hyveiden ja

---

²⁵⁴ Helsingin Sanomat 10.1. 1973

²⁵⁵ Suomen eduskunta 1972, 116

arvojen palauttamista suomalaiseen yhteiskuntaan. Samalla vastustettiin korostuneesti erilaista yhteiskunnassa esiintyvää vääryyttä ja epärehellisyttä. Vennamolaisuuteen kuului puheissa rakennettu, eräänlainen ideaali-ihminen, joka oli elämäntavoiltaan `tavallinen´ ja eli yksinkertaista elämää. Vankka moraalinen kunnioitus sekä lainkuuliaisuus, rehellisyys ja vakaumuksellinen uskonnollisuus oli ideaalityypin hyveitä.²⁵⁷

Vennamolaisuus korosti ahkeruutta ja yritteliäisyyttä vastapanona suuren rahan, valtion tai monopolien ja kollektiivien harjoittamalle ”kansan sortamiselle”. Samalla kun vennamolaisuus tuomitsi ”raharikkaiden mahtikeinot”, arvosteli se myös ”teoreettisia ja kylmiä” sosialismin ja kommunismin aatteita. SPP/SMP:tä onkin kuvattu `ei-sosialistiseksi vasemmistopuolueeksi´, koska puolue sanoutui irti perinteisestä oikeisto-vasemmisto-ulottuvuudesta.

Vennamolaisessa retoriikassa puolue edusti `kansaa´, joka muodostui kokonaisuudeksi edellä kuvatuista ihmisyksilöistä. Puolueella ei ollut selvärajaista ohjelmaa, vaan se oli pikemminkin pragmaattinen lyhyen tähtäyksen vaatimusluettelo kuin omintakeinen arvojen kokonaisuus.²⁵⁸ Olavi Borgin mukaan vennamolaisuus oli lähellä sosialistisen ajattelun dialektisuutta, kun se korosti yhteiskunnan kehityksen historiallista linjaa. Perustana oli, että tavallinen kansa on uhanalaisessa asemassa yhteiskunnan parempiosaisten sekä valtiovallan päätöksentekijöiden sortaessa sitä.²⁵⁹

Vennamolaisuuden nousuun 1960-luvun loppupuolella liittyi useita samaan aikaan vaikuttaneita tekijöitä, jotka olivat otollisia protestipuolueena profiloituneen SPP:n menestykselle. SPP keräsi kannatusta laajaa kannatusta syrjäseuduilla, missä sekä kommunistisella liikkeellä että maalaisliitolla oli perinteisesti ollut vahva kannatus²⁶⁰. Kun Maalaisliitto muutti 1965 nimensä Suomen keskustaksi, tarkoituksenaan laajentaa kannatustaan kaupunkeihin, muutti seuraavana vuonna Vennamo puolueensa nimeksi Suomen maaseudun puolue (SMP) ja pyrki esiintymään ainoana ´oikeana´ alkiolaisena maalaisten etujen ajajana, kuten tapahtui poikkeuslakikeskustelussa. Välihuudolla

²⁵⁶ Vahtola 2003, 393-394 ja Noponen 1989, 192

²⁵⁷ Helander 1971a, 15-17

²⁵⁸ Helander 1971a, 15-17, Helander – Toivonen 1971b, 61-67, Borg 1970, 183-197

²⁵⁹ Borg 1970, 182

²⁶⁰ Helander 1971b, 88

Virolainen vähätteli Vennamon puheita ja antoi ymmärtää, että kyseessä olivat taas tutut ”Vennamon höpinät”:

”Keskustapuolueen tahollahan on melkein kapina käynnissä. Terve viljelijä ei hyväksy tätä Virolaisen – Karjalaisen epätervettä akselia. Kun kaksi härkää puski vastakkain kuin pässit, niin nyt ne ovatkin jo sulassa sovinnossa. Siinä on jo jotain mätää, että yhtäkkiä pässit ovatkin lampaita (Naurua)... (Ed. Virolainen: Olkaa vain pässi edelleen!)”²⁶¹

Suomi joutui 1960- ja 1970-luvulla yhteiskunnalliseen kriisiin, lähes puolen miljoonan ihmisen siirtolaisuuteen ja kasvavaan työttömyyteen vielä vailla riittävää sosiaaliturvaa. Maataloustuotantoa tukeva politiikka käännettiin 1969-1970 sen supistamistoimiksi, mikä herätti levottomuutta yhteiskunnassa ja näkyikin Maalaisliiton kannatuksen laskuna vuoden 1970 vaaleissa.²⁶² Maaseudun tyhjeneminen ruokki epävarmuutta ja protestimieliä etenkin maaseudulla lisääntyi. SPM toimi karismaattisen johtajansa Veikko Vennamon johdolla²⁶³ tyytymättömyyden ”ukkosjohtajana” ja keräsi vanhoja puolueita vastaan suuntautuneen protestiliikkeen.²⁶⁴

Vuoden 1970 vaaleja on luonnehdittu protestivaaleiksi. Vasemmisto sekä hallitusrintama kärsivät tappion ja kokoomus sai 11 uutta edustajaa. Varsinainen protesti oli SMP:n 10,5 % kannatus, joka merkitsi 18:aa kansanedustajaa. Paikkoja SMP:lle menetti erityisesti Keskustapuolue. Kekkonen hajotti eduskunnan ja vuonna 1972 pidettiin uudet vaalit, jossa SMP säilytti saavuttamansa 18 paikkaa. Keskustapuolueen kannatus oli huvennut vuosina 1966-1972 runsaasta 21 %:sta 16%:iin.²⁶⁵ Voidaan hyvin uskoa, että SMP:n menestys Keskustapuolueen kustannuksella maistui makealle puolueesta erotetulle Vennamolle.

SMP:n eduskuntaryhmä oli syksyllä 1972 kutistunut kuusimiehiseksi. Puoluetukilain muutos mahdollisti sen, että puolueesta eroava saisi mukaansa myöskin eduskuntapaikan perusteella maksettavan rahan. Lakimuutoksen ajoi eduskunnassa läpi SDP, joka

---

²⁶¹ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3753 - 3754

²⁶² Vahtola 2003, 400

²⁶³ Ks. Helander –Toivonen 1971a, 155: SMP:n kunnallisvaaliehdokkaista (1968) 28 % sanoi, että he osallistuivat poliittiseen toimintaan, koska he kokivat SMP:n tai sen johtajan poliittisen kuvan positiiviseksi. Kyselyssä johtajavetoisuus koettiin tärkeämmäksi kuin tyytymättömyys muiden puolueiden politiikkaan.

²⁶⁴ Sänkiaho 1971, 30-35

²⁶⁵ Vahtola 2003, 403-404

tilaisuuden tultua katsoi tekevänsä näin tehdäkseen Kekkoselle mieliksi²⁶⁶. Tämä mahdollisti sen, että 12 SMP:n jäsentä irtautui ja perusti Suomen Kansan yhtenäisyyden Puolueen (SKYP).

Kekkosen myötävaikutuksella synnytetty puoluetukilain muutos tehtiin sen jälkeen, kun ryhmä oli jo tosiasiallisesti lähtenyt SMP:stä.²⁶⁷ Puoluetukilain käsittely oli eduskunnassa dramaattinen. Veikko Vennamo, Rainer Lemström ja J. Juhani Kortosalmi käyttivät karkeaa kieltä sekä presidentistä että edustajatovereista. Poikkeuslakikäsittelyn alla käsittelyssä olikin nuhteiden ja varoituksen antaminen kolmelle edustajalle, mikä lisäsi eduskunnan kireää tunnelmaa.

Juhani Suomi näkee SMP:n hajoamisen syyksi, että puolueen jättäneet olivat kyllästyneet Vennamon itsevaltaisuuteen. Vennamo oli elokuussa 1972 puhdistanut puoluekokouksessa puolueorganisaation toisinajattelihoista. Tosin Suomikin sanoo, että Kekkonen toivoi maltillisten voimien vahvistuvan SMP:ssä, tällöin heitä voisi kaavailla hallitukseen.²⁶⁸ Vennamon yksinvaltaista asemaa puolueessa kuvaa kasku, jonka mukaan lyhenne SMP tarkoittaa: Sirkka, Minä ja Pekka.²⁶⁹ Sirkka oli Veikon vaimo, ja Pekka on heidän poikansa.²⁷⁰

Vennamon johtaman SMP:n edustajien käyttäytyminen eduskunnassa kulutti edustajatovereiden hermoja. Protestivaaleissa 1970 ja ns. hajotusvaalien yhteydessä voimansa tunnossa ollut 18 jäseniseksi kasvanut eduskuntaryhmä muutti eduskunnan ilmapiiriä ja venytti edustajilta odotetun ”vakaan ja arvokkaan käytöksen” rajoja. Aloite-ennätyksien, kyselyinnon sekä lisääntyneiden ja pidentyneiden puheenvuorojen vuoksi eduskunnan kokoonpano tunnettiin ”protestieduskuntana”, ”puhuvana eduskuntana” tai ”eduskuntana hakoteillä”. Poikkeuslain säätänyt, vuonna 1972 valittu eduskunta, noudatti samoja menettelytapoja, jopa vielä kärjistetympinä.²⁷¹ Poikkeaminen perinteisistä esiintymistavoista herätti myöskin yleisön mielenkiinnon, ja lehterit olivatkin tupaten täynnä, kun tärkeistä asioista keskusteltiin.²⁷²

---

²⁶⁶ Lehtinen 2002, 535

²⁶⁷ Suomi 1998, 65-68

²⁶⁸ Ibid., 65-68

²⁶⁹ Kaskun kertoi tutkielman tekijälle Eero Karjalainen 1980-luvun alkupuolella.

²⁷⁰ Suomen eduskunta 1972, 116

²⁷¹ Noponen 1989, 190

²⁷² Noponen 1989, 190

Veikko Vennamo oli saanut vuoden 1968 vaaleissa kohtuullisen kannatuksen ja epäilemättä hän olisi ollut ehdolla myöskin vuoden 1974 vaaleissa, jos ne olisi pidetty. Voidaankin olettaa, että poikkeuslakihanke sapetti erityisesti Vennamo, olihan hän poliittisessa nosteessa SMP:n kahden erinomaisen eduskuntavaalituloksen jälkeen. Presidentinvaalit olisivat tuoneet pienelle puolueelle lisää näkyvyyttä ja epäilemättä tarjonneet hyvän ponnahduslaidan seuraaviin vaaleihin.

6.1 Veikko Vennamo ”laillisuuden” asialla

Veikko Vennamo puhui huomattavan paljon poikkeuslakikeskustelun aikana. Ensimmäisessä käsittelyssä hän piti yhden valmistellun puheen ja kahdeksan lyhyttä vastauspuheenvuoroa. Vennamo puhui lähetekeskustelussa 9.1. Tuure Junnilan ja puoluetoverinsa Rainer Lemströmin jälkeen. Molempien edustajien puheiden rekisteri oli ollut kovaa kielenkäyttöä. Vennamo jatkoi samassa rekisterissä, kun hän hyökkäsi epäkansanvaltaisena ja laittomana pitämäänsä lakiehdotusta vastaan. Hänen puheensa pääosa käsitteli menettelytavan laillisuutta. Hän väitti, että lain esittelyssä on tapahtunut laittomuus, joka on tutkittava perusteellisesti perustuslakivaliokunnassa:

”Esityksen on allekirjoittanut pääministeri Kalevi Sorsa. Kuitenkin tietävästi tasavallan presidentti hoitaa tehtäviään, ja minä katson, että perustuslakivaliokunnan velvollisuus on perusteellisesti tutkia, onko sellainen laki annettu laillisessa järjestyksessä, jossa tasavallan presidentin poissaolo on järjestetty, jossa poissaolo ei ole todellinen –minä toistan – järjestetty. Uskon, että aihetta on perustuslakivaliokunnan kuulla asiantuntijoita ja kiinnitän myös hallituksen ja herra pääministerin ja herra oikeusministerin huomiota, että jos tässä on tapahtunut laittomuus, niin herroilla on myös vastuu siitä. (Keskustapuolueen ryhmästä: Hilut kinttuihin! Rikospoliisiin!). – Niin, täällähän tuntuu olevan se henki, että laillisuutta ei tarvitse noudattaa. Se on ollut kepulihenki lapualaisvuosista alkaen!”²⁷³

Vennamo lakitieteen liseniaattina²⁷⁴ tunsu lakiasiat ja tiesi, että presidentin viiden minuutin esteellisyys oli valtiosäännön kannalta ongelmallinen. Hallitusmuoto ei kuvannut, miten estyneisyyden tulisi ilmetä, että pääministeri voisi ottaa presidentin tehtävät vastaan.. Vennamon kanssa samaa mieltä olivat professorit Veli Merikoski sekä Paavo Kastari, joka ensin ei nähnyt asiassa laittomuutta, mutta pyörsi myöhemmin mielipiteensä. Hallitusmuoto sanoo, että ”presidentin ollessa *estyneenä* (kursivointi – T.K.), tasavallan presidentin tehtäviä hoitaa pääministeri...”²⁷⁵

---

²⁷³ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3416

²⁷⁴ Suomen eduskunta 1972, 116

²⁷⁵ Häikiö 1993, 332

Martti Häikiön mukaan tasavallan historiassa ei ole olemassa kuin yksi varsinainen ennakkotapaus presidentin estyneisyydestä vuodelta 1919. Tuolloin presidentti K. J. Ståhlberg oli valtioneuvoston istunnossa katsonut itsensä esteelliseksi ja pidättynyt sellaisesta korkeimman hallinto-oikeuden hallintosihteerin viran nimityksiasian käsittelystä, johon hän oli aikaisemmin KHO:n presidenttinä ottanut osaa.²⁷⁶ Tämä tapaus oli kuitenkin liian kaukainen ollakseen legitiimi ennakkotapaus presidentin estyneisyyteen, eikä Vennamo siihen viitannutkaan.

Vennamo katsoi, estyneisyyden tarkoittavan hallitusmuodossa sitä, kun tasavallan presidentti ei ole fyysisesti läsnä, sairastunut tms. Vennamo tulkitsee estyneisyyden olevan pikemminkin sitä, että presidentti oli jäävännyt itsensä, joka ei Vennamon mukaan ollut hallitusmuodon mukaista estyneisyyttä. SMP:n kansanedustaja halusivat pääministeri Kalevi Sorsan ja oikeusministeri Matti Louekosken asetettavaksi syytteeseen valtakunnanoikeudessa poikkeuslain antamiseen liittyneestä menettelytavasta.²⁷⁷

Vennamon suora uhkaus tarkoitti sitä, että hän aikoi alkaa hankalaksi poikkeuslain käsittelyssä. Poikkeuslaki oli tuotu keskelle budjettia ja puheenvuoron alkuosan ilmeisenä tarkoituksena oli osoittaa, että lain käsittelystä tulee pitkä ja hankala. Hän myöskin vihjasi, että jos asiassa ei edetä ”laillinen käsittelyn” mukaan, lakiesityksen etenemistä tuldtisiin jarruttamaan.²⁷⁸

Vennamon puheenvuoro oli tyypillistä SMP:n retoriikkaa, jossa puolustettiin ”laillisuutta” vallanpitäjien epärehellisyyttä vastaan.²⁷⁹ Pilkallinen välihuuto keskustapuolueen ryhmästä osoitti, että puolueiden ja henkilöiden välillä oli jännitteitä. Keskustapuolueen edustajan välihuutoon lienee kirvoitti myöskin Vennamon maine eduskunnan häirikkönä. Välihuudon rekisteri näyttää määräytyneen kohteen persoonallisuuden mukaan. Vennamon puheen rekisterin, sekä hänen yleisen esiintymisensä edustajantoimessaan²⁸⁰ voidaan katsoa olevan kovaa kielenkäyttöä, joten välihuudossa vastataan samalla mitalla takaisin.

---

²⁷⁶ Ibid., 332

²⁷⁷ Ibid., 333

²⁷⁸ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3418

²⁷⁹ Ks. Borg 1970, 182 ja Helander 1971a, 15 - 17

²⁸⁰ Ks. Noponen 1989, 190

Vennamo puuttui myöskin lakiesityksen kohtaan ”julkinen keskustelu ja eri kansalaispiirejä edustavien yhteisöjen kannanotot ovat osoittaneet, että Suomen kansan suuri enemmistö haluaa tasavallan presidentti Kekkonen jatkavan tehtäviensä hoitamista...”²⁸¹ Hän nimitti tämän lakiehdotuksen kohdan ”kansanvallaksi”, mutta ei hyväksynyt sitä demokratian määritelmäksi:

”Ensimmäinen perustelu on se, että koska julkinen keskustelu ja eri kansalaispiirejä edustavat yhteisöt ovat hallituksen esityksen kannalla, niin hallitus on antanut esityksen. Tämä on jo sitä uusdemokratiaa. En tiedä onko jo sitä fasismia – tuntuu siltä – mutta ainakin uusdemokratiaa! Tästä lähtien torikokouksessa todetaan kansan mielipide ja sen mukaan toimitaan. (Ed. Honkonen: Kyllä se torikokousta on eduskunnassakin!). On todella hämmästyttävää, että me olemme kansanvallan romuttamisessa liukuneet jo näin pitkälle.”²⁸²

Vennamo asetti asymmetrisesti vastakkain ”uusdemokratian” ja ”kansanvallan”. Huomionarvoista on, että Vennamo ei käyttänyt puheessaan ’demokratia’-termiä, vaan ainoastaan sen synonyymiä ”kansanvaltaa”. Tämä heijasteli vennamolaisista retoriikkaa uusintamalla sitä SMP:n retoriikalle tyypillistä käsitystä, että SMP puolueena on ’oikean’ kansan edustaja. Kansan, josta perinteiset puolueet ovat erkaantuneet.²⁸³

Tämän lisäksi ’demokratia’-termin voidaan katsoa olevan ”sivistyssana”, jolloin se ei sovi populistin suuhun, ”joka puhuu kansalle sen omaa kieltä”.²⁸⁴ Uusdemokratia puolestaan oli pilkallinen nimitys poikkeuslain puolustajien poikkeuslakiehdotuksessa esiintyneelle demokratiakäsitykselle. Vennamolaisessa retoriikassa vedottiinkin perinteisiin, puhtaisiin arvoihin.²⁸⁵ Uusdemokratia pilaisi perinteisen kansanvallan.

Vennamon laillisuuspuheen retorista painoarvoa on hankala täsmällisesti arvioida. Puhe on muodollisesti asiallinen, mutta puhujan kiistanalainen persoonallisuus keventää rutkasti argumentoinnin painavuutta. Puhetulva ja eduskunnan hermoja kiristänyt aloiteralli vähensi Vennamon vaikutusvaltaa eduskunnan sisällä.²⁸⁶ Voidaan kuitenkin olettaa, että vennamolainen retoriikan tyypilliset piirteet olivat edustajin yleisessä tiedossa. Tätä tukee se, että edellisenä vuonna oli ilmestynyt Turun yliopistossa SMP:stä

---

²⁸¹ Ks. liite 1.

²⁸² Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3416 - 3417

²⁸³ Vrt. Helander – Toivonen 1971b, 61-67

²⁸⁴ Vrt. Ibid., 61-67

²⁸⁵ Vrt. Ibid., 61-67

²⁸⁶ Ks. Noponen 1989, 190

tutkimus, jossa käytettiin ”vennamolaisuutta” yleisesti tiedossa olevana terminä.²⁸⁷ On myös mahdollista, että Vennamon puhe ei ollutkaan suunnattu yksinomaan edustajatovereille. Eduskunnan lehtereillä oli runsaasti väkeä seuraamassa asian käsittelyä. Vaalipoliitikkona Vennamo käytti tilaisuutta hyväkseen ja halusi nostaa omaa profiiliaan laillisuuden ja kansalaisten oikeuksien puolustajalta.

Vennamo puhui runsaasti laillisuudesta. Kaikessa kuului läpi poliitikkojen ja kansan vastakkainasettelu, perinteinen ”herraviha”. Juuri tämän vuoksi Vennamo näytti olevan poliittisen eliitin keskuudessa marginaalissa. Kansalaiset tukivat häntä äänestämällä häntä. Vennamon kielenkäyttö oli rikasta ja värikästä. Argumentointi oli tematiikaltaan erittäin kirjavaa, eikä hän ottanut huomioon hyviä tapoja.

Vennamo sai tukea laittomuusväitteilleen valtakunnanoikeuden tuntijoilta, mutta puolueensa ulkopuolelta hän ei keskustelun aikana saanut tukea. Vennamo oli valtakunnanpolitiikan sivuraiteella, jolloin hänen oli hyvin vaikeaa löytää liittolaisia tässäkään asiassa. Perustuslakivaliokunta käsitteli SMP:n edustajien vaatimuksesta Sorsan ja Louekosken toimintaa poikkeuslakiasiansa. Mietinnössään 27. maaliskuuta perustuslakivaliokunta totesi, että pääministeri ja oikeusministeri eivät olleet menetelleet tässä asiassa lainvastaisesti. Päätökseen jättivät vastalauseen valiokunnan puheenjohtaja Juuso Häikiö sekä jäsenet Georg C. Ehrnrooth ja Tuure Junnila.²⁸⁸ Lähetekeskustelussa heiltä ei kuitenkaan herunut tukea Vennamolle.²⁸⁹

6.2 Vennamon hyökkäys lakia ajavia kohtaan

Vennamo koki, että häntä oli epäoikeudenmukaisesti syytetty harjoitetun ulkopoliitiikan vastustajaksi. Vennamo viittasi lakiehdotuksen puheeseen ”maan edusta”²⁹⁰ ja tulkitsi käsitteen viittaavan ulkopoliitiikkaan. Vennamo kiisti poikkeuslain ajajien tekemien käsitteellisten rinnastusten, ulkopoliitiikan hoitamisen sekä maan edun ja poikkeuslain, positiivisen arvolatauksen negatiiviseksi. Hän pyrki vallankäyttäjän tavoin auktorisoimaan yleiseen ymmärrykseen oman tulkintansa siitä, miten poikkeuslaki ja ulkopoliitiikan menestyksellinen hoitaminen sopivat yhteen.:

---

²⁸⁷ Ks. Helander (toim.)

²⁸⁸ Häikiö 1993, 333

²⁸⁹ Ks. Vp 1972, ptk III, 3413, 3425, 3429 – 3432 ja 3434 - 3437

”Silloin, jos hallitus vaikenee, mutta edelleen vetoaa maan etuun, ei voida päätyä muuhun tulokseen, kuin että halutaan ratsastaa olemattomalla Neuvostoliiton uhkalla. Toisin sanoen halutaan syöttää Suomen kansaan sellaista käsitystä, että Neuvostoliitto sopimusten ja sen johtajien sanojen vastaisesti uhkaa väkivallalla Suomea ja että me olemme tästä syystä pakotettuja maan edun vuoksi poikkeamaan, kumoamaan perustuslain. En usko tätä pöpöä. Neuvostoliitto ei uhkaa Suomea väkivallalla. Jos te väitätte toista, te herjaatte Neuvostoliiton johtajia. Mutta nyt te vaikenemalla ja näin asiat järjestämällä johdatte tähän, aikaansaatte epäluottamusta Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Ehkä tässä yhteydessä on syytä todella maan edun vastaisena odeta se SKDL:n jälleen uudistunut yritys kuiskailla, että kuka puolustaa äänioikeutta, perustuslakia ja kansanvaltaista menoa tässä maassa, hän muka pyrkii ulkopoliittiseen suunnanmuutokseen.”²⁹¹

Vennamo käytti hyväkseen juhlallisia käsiteitä, ”äänioikeutta,” ”perustuslakia,” ja ”kansanvaltaa” hyväkseen kerätäkseen itselleen kannuksia. Hän halusi julistautua itse näiden asioiden puolustajiksi ja samalla syytti poikkeuslain ajajia näiden arvokkaina pidettyjen asioiden polkemisesta. Vennamo kiisti, että poikkeuslain vastustaminen ja ulkopoliittikan hoitaminen olisi toisiinsa kytköksissä. Hän syytti kommunisteja siitä, että ulkopoliittikkaa käytetään sisäpolitiikassa lyömäaseena. Sama väittämä oli ulkopoliittisen opposition perusväittämä läpi vuosikymmenten.²⁹²

Vennamo pyrki osoittamaan, että poikkeuslakiehdotuksen ajajat olisivat ajatelleet ”maan etua”.²⁹³ Vennamo kiisti poikkeuslain puolustajien puhdasotsaisen motiivin ja julistautui itse moraalisesti tukevilla jaloilla seisovaksi. Puhe oli mitä ilmeisimmin suunnattu lehtereillä istuvalle yleisölle, koska poliittisten vastustajien toiminnan motiivien epäilemistä pidettiin raskaana syytöksenä edustajatoveria kohtaan. Vuonna 1984 kansanedustajille tehdyssä kyselytutkimuksessa edustajatoverien vakaumuksen asettaminen kyseenalaiseksi on edustajien itsensä mielestä erityisen paheksuttavaa.²⁹⁴

Asian ollessa näin, edustajien taivutteleminen puolelleen ei ollut Vennamolle ensisijainen päämäärä. Pikemminkin puhe oli äänestäjiä kosiskelevaa, kun hän vetoasi kansalaisten vaaleissa antamaan mandaattiin. Myös tässä hän toimi kansalaisten yleisen tapakulttuurin vastaisesti. Vuonna 1984 tehdyssä kyselyssä valtaosa edustajista paheksui eduskunnassa tapahtuvaa kansalaisten kosiskelua asiainhoidon kustannuksella.²⁹⁵ Vennamo syyllistyi juuri tähän:

---

²⁹⁰ Ks. liite 1.

²⁹¹ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3417

²⁹² Ks. esim. Lehtinen 2002 tai Suomi 1998.

²⁹³ Ks. liite 1.

²⁹⁴ Oksanen ja Pitkänen 1989, 240

²⁹⁵ Ibid., 240

”...edut, erilaiset edut, valtaedut, taloudelliset edut ja muut edut ovat voittaneet kansanedustajan perustuslaillisen ryhdin ja velvollisuuden puolustaa perustuslakia ja valitsijoitaan (Min. Virolainen: Ja maan etua!). Kansanedustajilla ei ole oikeutta ottaa valitsijoilta pois heidän äänioikeuttaan...Kansanedustajat vain edustavat Suomen kansaa ja äänestäjiä. He eivät saa muodollisen lainmuutoksen varjolla rikkoa tätä elävää kansanvaltaisen perustuslain henkeä...”²⁹⁶

Vennamo tulkitsi itsensä kansanjohtajaksi, jonka kansalaiset olivat uskoneet hoitamaan asioitaan.²⁹⁷ Vennamo puhui SMP:lle tyypillisellä tavalla, jonka mukaan juuri heidän kauttaan tavallinen kansa sai äänensä kuuluviin²⁹⁸. Hän asetti retoriikassaan ”kansan” ja poikkeuslain ajajat vastakkain, johon Johannes Virolainen välihuudossaan puuttui. Virolainen ei hyväksynyt Vennamon tulkintaa poikkeuslain motiiveista. Hän muistutti, että poikkeuslaki ja maan etu kuuluivat elimellisesti yhteen.

Vennamoa hiersi edelleen edellisen syksyn poikkeuslakipäätös. Hänen tulkintansa mukaan poikkeuslaki ja SMP:n hajoaminen olivat kytköksissä toisiinsa, vaikka myöhempi tutkimus antaakin laajemman kuvan tapahtuneesta. Tällä hän halusi kiistää sen, että yleisesti tiedettiin, että SMP:n hajoamisen ensisijainen syy oli Vennamon itsevaltainen käyttäytyminen²⁹⁹:

”Kun joukoistamme poistuivat ne, jotka tavoittelivat etuja, SMP puolueena on ollut yksimielinen (eduskunnasta: Hyvä, että pääsitte yksimielisyyteen!). Minä en lue erimielisyyksiksi niitä, joita on tunnetuilla talouseduilla saatu tämän hallituksen esityksen taakse, jopa ratkaiseviksi ääniksi. Tämä on sellainen historiassa harvoin tapahtuva poliittinen häpeä, jota ei pyyhitä päivässä eikä kahdessa, josta puhutaan vuosikymmeniä.”³⁰⁰

Vennamo erkaantui poikkeuslain lakiehdotuksen tematiikasta³⁰¹ puhumalla SMP:n hajoamisesta. Välihuuto oli tilanteeseen nähden erittäin pilkallinen, sillä se ilkkui puolueen hajoamisen kustannuksella. Se, että näin kovaa kielenkäyttöä Vennamoa kohtaan esiintyi, kuvastaa hyvin sitä laajaa hämmennystä ja suuttumusta jota SMP:n edustajien aggressiivinen ja asioiden käsittelyä viivästyttänyt esiintyminen herätti edustajatovereissa. Välihuudon rekisteri on samassa linjassa huudon kohteen kielenkäytön rekisterin kanssa.

---

²⁹⁶ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3417

²⁹⁷ Kansanedustajien rooleista ks. Oksanen ja Pitkänen 1989, 225-254.

²⁹⁸ Vrt. Helander 1971a, 15 - 17

²⁹⁹ Vrt. Suomi 1998, 65 - 68 ja Lehtinen 2002, 535

³⁰⁰ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3417

³⁰¹ Ks. liite 1.

Vennamon kielenkäytön terävyys tulee ilmi hänen puheensa loppulauseesta. Julkisessa keskustelussa poikkeuslain ajajien motiivit olivat keskenään jopa ristiriidassa. Kommunistien *Kansan Uutiset* korosti, että vapaakauppasopimus oli taloudellisesti ja ulkopoliittisesti vaarallinen, mutta silti lehti ja kommunistit kannattivat täysin rinnoin poikkeuslakia.³⁰² Kommunistit menivätkin Kekkosen taakse ulkopoliittisista syistä.

Kokoomuslaisten enemmistön taasen katsottiin asettuneen poikkeuslain taakse siksi, että Kekkosen jatkoaika varmistaisi EEC-sopimuksen allekirjoituksen.³⁰³ Vennamo huomautti pilkallisesti poikkeuslain puolustajien paradoksaalisista motiiveista ja julkilausutuista syistä, mitä poikkeuslakikeskustelun aikana oli ilmennyt. Vennamon havainto on keskeinen poikkeuslain vastainen argumentti:

”Kummallisesti kokoomuksen enemmistä ja SKDL ovat tämän ratkaisun takana, SKDL sillä perusteella, että näin torjutaan presidentin avulla EEC ja kokoomus sillä perusteella, että presidentin avulla saadaan EEC läpi.”³⁰⁴

Vennamo ihmetteli poikkeuslain kummallisia motiiveja ja vihjasi, että sen takana oli jotain muuta kuin mitä kansalle oli kerrottu. Puhe sisälsi väitteitä siitä, että kyseessä olisi ollut eliitin salaliitto kansaa vastaan³⁰⁵. Vennamon ilmaan heittäämä kysymys viittasikin siihen, että kaikkea ei ollut kerrottu kansalle. Vennamo pyrki osoittamaan, että lakiehdotus oli epämoraalinen ja siten antamaan sille ja sen ajajille negatiivisen merkityksen.

Vennamon puheen argumentoinnin painavuutta arvioitaessa on otettava huomioon sen pääasiallinen kohdeyleisö. Hänen puheensa sisälsi useita kohtia, jotka olivat hyvän kansanedustajatavan vastaisia. Tällöin voidaan päätellä se, että hänen puheensa retoriikka ei ollut suunnattu taivuttelemaan toisia edustajia poikkeuslain takaa lakiehdotuksen vastustajaksi. Pikemminkin syyttämällä kansanedustajia puolueensa hajottamisesta, hän piti yllä vihamielistä suhtautumista edustajatovereihinsa. Heitä haukkumalla tuskin oli mahdollista saada liittolaisia, etenkin kun ottaa huomioon, minkälaiseksi hänen persoonansa kansanedustajien joukossa koettiin.

---

³⁰² Mäkinen 2003, 165

³⁰³ Häikiö 1993, 323 - 325

³⁰⁴ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973. Vp 1972, ptk III, 3419

³⁰⁵ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3417 - 3419

Vennamon puheen pääosa oli suunnattu niille kansalaisille, jotka olivat hänet eduskuntaan äänestäneet. Täten hänen pitämänsä puhe oli vaalipoliitikon, joka tähtäsi suureen äänimäärään tulevissa eduskuntavaaleissa. Puhe oli suunnattu lehtereillä istuvalle yleisölle sekä tietenkin toimittajille, joiden kautta hän toivoi – kuten kaikki edustajat yleensäkin – saavansa viestinsä läpi. Suhtautuminen Vennamon argumentointiin oli hyvin kaksijakoista riippuen vastaanottavasta yleisöstä. Häntä pidettiin eduskunnan häirikkönä, ja hänen puheenvuoronsa vahvisti tätä kuvaa. Häntä kuvailtiin sanomalehdissä kovaäänisenä häirikkönä, jonka motiivit ja keinot poikkeuslain vastustamiseen olivat kovasti kyseenalaiset.³⁰⁶

Voidaan kuitenkin hyvin olettaa, että Vennamon argumentointi vetosi kansalaisiin. Hän ja hänen puolueensa oli saanut poikkeuslakipuheen kanssa samassa linjassa olevalla retoriikalla kaksissa edellisissä eduskuntavaaleissa suuren vaalivoiton. Jos hänen pidemmän tähtäimen tavoitteensa oli uudelleenvalinta, hänen puheensa oli tarkoituksenmukainen.

Hän uskoi, että populistinen retoriikka jatkossakin turvaisi hänen kannatuksensa. Vennamo käytti runsaasti spontaaneja puhujanlahjoja vaativia vastauspuheenvuoroja, jotka olivat värikkäitä. SMP:n kannattajat olivat ei-sosialisteja, joten seuraava argumentti oli heidän mieleensä. Kekkosien syyttäminen kommunistiksi oli siten populistista retoriikkaa:

”On mielenkiintoista todeta, että täällä hallitusta ja Kekkos-rintamaa edustavat kommunistisen puolueen puheenjohtaja ja SKDL:n kansanedustajat. Toisin sanoen, se antaa oikean kuvan siitä, missä isännät ovat ja mikä on linja”³⁰⁷

Vennamon poliittista liukkaita kuvaa se, että hän oli vuoden 1970 eduskuntavaalien jälkeen ollut valmis hallitukseen SKP:n kanssa ja korostanut, ettei mitään ulkopoliittista ratkaisua tehdä ilman Neuvostoliiton hyväksyntää.³⁰⁸ Vaikka Vennamo oli avauspuheenvuorossaan antanut ymmärtää, ettei hyväksy poikkeuslakiin liittyvää ulkopoliittista motiivia, niin hän kuitenkin vihjasi, että lakiehdotuksen takana olisi sittenkin Neuvostoliiton johto, koska kommunistit ja neuvostoliittomielisyys samaistettiin ajalle tyypillisessä kielenkäytössä kiinteästi toisiinsa.

³⁰⁶ Ks. Helsingin Sanomat 10.1. 1973 ja Kansan Uutiset 10.1. 1973

³⁰⁷ Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3428

Vennamo jatkoi poikkeuslakiehdotuksen kärkevää arvostelua puhumalla lakiehdotuksen laillisuudesta. Hän nosti professori Merikosken ns. ryhmä 34 esiin nostaman argumentin poikkeuslakia vastaan, jonka mukaan oli ongelmallista, että presidentti vannoi virkavalansa, vaikka hän ei ole saanut valintaansa mandaattia kansalta. Vennamon huoli presidentin oikeudellisesta asemasta herätti eduskunnassa hilpeyttä. Populistista retoriikkaa ei haluttu ottaa sellaisenaan vastaan:

”Haluaisin kuitenkin jatkaa kysymistä hallitukselta. Kun presidentti, se uusi presidentti Urho Kekkonen sitten on lailla valittu, niin hän vannoo valansa täällä eduskunnassa, että Suomen kansa on hänet valinnut. Onko Suomen kansa hänet valinnut, jos eduskunta on hänet valinnut? Miksi hallitus ei ole esittänyt myös valan kaavaa muutettavaksi, ettei presidentin tarvitse tehdä väärää valaa (Naurua)?”³⁰⁹

Vennamo pyrki osoittamaan oikeudellisesti hataria asioita poikkeuslakiehdotuksesta. Vaikka argumentti itsessään voidaankin katsoa oikeutetuksi, puhujan persoona ja poliittinen tausta tekivät sen painoarvosta olemattoman. Vennamon sanojen vaikutusta vähensi myös hänen tapansa liittää argumentteja estottomasti toisiinsa. Temaattinen rönsyily söi uskottavuutta. Naurulla vähäteltiin Vennamon poliittista eetosta ja mitätöitiin hänen argumentointinsa tehoa.

6.3 Poikkeuslain vieritys Vennamon syyksi

SKDL:n edustaja Rauno Korpinen lausui julki sen, minkä monet edustajat olivat tienneet, mutta eivät olleet lausuneet julki. Presidentti kieltäytyi yleisen käsityksen mukaan³¹⁰ ehdokkuudesta, koska ei halunnut joutua tilanteeseen, jossa vastaehdokkaana olisi SMP:n Veikko Vennamo. Hän oli suivaantunut Vennamon vuonna 1968 presidentinvaalikampanjassa saamassa suhteellisen suuresta kannatuksesta ja aggressiivisesta esiintymistavasta. Kekkonen oli harmistunut siinä määrin, ettei halunnut tilanteen toistuvan. Poikkeuslain kannattajat myötäilivät Kekkonen näkemyksiä Vennamon kansalaisilta saaman kannatuksen kiusallisuudesta. Korpinen toisti suorasanaisesti sen, mitä edustaja Saarinen oli puheenvuorossaan jo aikaisemmin todennut:

---

³⁰⁸ Suomi 1996, 393

³⁰⁹ Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3436

³¹⁰ Ks. esim. Häikiö 1993, 94-96, Suomi 1998, 16

”Tässä eduskunnassa nyt paikalla oleva äärioikeisto on viimeksi kuluneiden tuntien aikana tiukannut mm. syytä tämän esillä olevan lain esille tuloon. Ymmärtääkseni syy siihen, että paikalla olevat ministerit eivät vielä tähän mennessä ole vastanneet, lienee osittain hienotunteisuus erästä paikalla olevaa suuresti ja äkillisesti pienentynyttä puoluetta ja sen laskevaa johtoa kohtaan....Hyvin yksinkertaisesti syy on merkittävästi myös se järkisyy, että täällä eduskunnassa ja koko kansan tiedossa on se tosiasia, että nyt tulisi olemaan tässä asiassa vaihtoehtoja vain kaksi. Ensimmäisenä on V. Vennamo, jonka, hänen omien sanojensa mukaan käyttäkseni, Suomen kansa ja kokemuksesta paikalla oleva eduskuntakin alkaa tietää jo muutenkin, puhumattakaan hänestä varteenotettavana maan ja sen ulkopoliitiikan johtajana. Toisena vaihtoehtona maan ja sen ulkopoliitiikan johtajana, ei kuitenkaan viimeisenä kahdesta, on nykyinen tasavallan presidentti. Puhumattakaan presidentti Kekkonen persoonasta ja politiikasta verrattuna ed. V. Vennamoon, on varmaa, että kansalaiset äärimmäistä ja toivottavasti mahdollisimman pientä osaa lukuun ottamatta... lähes yksimielisesti ovat valmiit hyväksymään tämän hallituksen esityksen estääkseen...farssin ja varsinkin estääkseen sen ulkopoliittisen muutoksen taantumukselliseen suuntaan, josta tämä keskustelu ainakin tähän mennessä mielestäni on täälläkin esiintyneiden äärioikeistolaisien kautta antanut jonkinlaista kalpeata esimakua.”³¹¹

Korpinen suhtautui pilkallisesti Vennamoa suututtaneeseen SMP:n hajoamiseen. Hän leimasi Vennamon ja muun poikkeuslakia vastustaneen joukon äärioikeistolaiseksi, jonka päämääränä oli muuttaa maan ulkopoliitiikan suunta. Voidaan hyvin olettaa, että Korpisella oli aikaisemminkin ollut sama näkemys keskusteluun osallistuneista SMP:n ja Kokoomuksen edustajista. Hän piti siis kiinni siitä kommunistien yleisesti viljelemästä käsityksestä, jonka mukaan poikkeuslaki on ulkopoliittinen ratkaisu³¹². Siten poikkeuslakia vastustaneet leimattiin myös ulkopoliittisen linjan vastustajiksi.

Vennamo riemastui kommunistien puheista, jonka mukaan poikkeuslaki johtuisi hänestä. Hän toi ivallisesti esille, että poikkeuslain puolustajien argumentointi on onttoa, eikä todellisia perusteita laille ole. Hän kiisti syytökset siitä, että hän tai toiset poikkeuslain ajajat olisivat olleet äärioikeistolaisia. Hän otti myöskin kantaa siihen, että ministerit eivät olleet keskustelun aikana lakiehdotusta perustelleet, vaan kaikki mitä siitä on ”virallisesti” sanottu, löytyi lakiehdotuksen sanamuodosta.³¹³

”Minä olenkin jo odottanut sitä jo pitkään. Nyt sen kuulitte, että Vennamo onkin syyllinen, että poikkeuslaki pitää tehdä. Minä olenkin syyllinen, että kansalta otetaan pois äänioikeus. Tämä todella kuvastaa sitä tasoa ja niitä perusteita, joita hallituksella on. Ministeri häpeävät tällaista esittää, panevat korpilinjan kertomaan tällaista hölynpölyä. Siis kansanvallan, kuulkaa kansanedustajat, ettekö te häpeä, kansanvallan puolustaminen on siis äärioikeistolaisuutta teidän väitteenne mukaan.”³¹⁴

Jälleen Vennamo liitti ylevänä pidetyn ”kansanvallan” käsitteen ja poikkeuslain vastustamisen toisiinsa pyrkien antamaan omalle asialleen legitiimin merkityksen. Hän myöskin osoitti poikkeuslain ajajien perustelujen heikkouden taitavalla rinnastuksella.

³¹¹ Edustaja Rauno Korpisen puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, Ptk III, 3444

³¹² Suomi 1998, 121-146

³¹³ Ks. Liite 1.

Hän rinnasti itsensä – vähäpätöisen kansanedustajan – ja suuren poikkeuslakihankkeen saadakseen lakiehdotuksen kuulostamaan absurdilta. Kommunistien Väinö Vilponiemi ei kuitenkaan hyväksynyt Vennamon ja kokoomuksen edustajien ilmoittautumista kansanvallan kannattajaksi:

”Hallituksen esitys on nykyisten perustuslakiemme mukainen. Hallitus on sitä täysin noudattanut ja kaikki se, mitä täällä on esitetty muka sillä perusteella, että hallitus syrjisi ja halveksisi kansanvaltaista järjestelmäämme...harhaanjohtamassa Suomen kansaa.”³¹⁵

Kiista laillisuudesta ja ”perustuslain hengestä” jatkui Vilponiemen vastauspuheenvuoron jälkeenkin. Poikkeuslakia vastustavat kansanedustajat Häikiö, Ehrnrooth, Lemström ja Kortesalmi ilmoittivat, että lakiehdotus on laitton ja epäkansanvaltainen. Samaa mieltä oli myös Vennamo. Ehrnrooth kutsui Vilponiemeä pilkallisesti ”uusdemokraattiseksi,”³¹⁶ millä hän halusi osoittaa Vilponiemen olevan tosiasiaissa epädemokraattinen.

7 JARRUTUS KIISTELYN KOHTEENA

Ensimmäisen käsittelyn jälkeen poikkeuslakiehdotus oli lähetetty perustuslakivaliokuntaan. Siitä käytiin yleinen keskustelu, jossa voitiin esittää sekä hallituksen että puolueyhmiön ja yksityisten kansanedustajien mielipiteitä ehdotuksesta ja valiokunnan kannasta. Tämän jälkeen asia voitaisiin lähettää suureen valiokuntaan.³¹⁷ Ensimmäistä käsittelystä tuli pitkä ja raskas. Puheenvuorot olivat pitkiä, joten yleisesti katsottiin³¹⁸, että lakiehdotuksen käsittelyä jarrutettiin nyt istuntosalissa.

Lakiehdotusta käsiteltiin keskellä budjetin käsittelyä poikkeuksellisesti³¹⁹ lauantai-istunnossa. Perustuslakivaliokunnassa tapahtunut jarrutus oli vienyt kansanedustajilta viikonloppuvapaat. Valtava työmäärä, valvotut yöt ja poikkeuslain vastustajien toimintatavat kiristivät eduskunnan hermoja. Eduskunta joutuisi kokoontumaan myös seuraavana päivänä, sunnuntaina, jatkamaan talousarvion käsittelyä.

³¹⁴ Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973. Vp 1972, ptk III, 3444

³¹⁵ Väinö Vilponiemen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3446

³¹⁶ Georg C. Ehrnroothin vastauspuheenvuoro eduskunnassa 9.1.1973, Vp 1972 ptk III, 3447

³¹⁷ Vrt. Nousiainen 1992, 194-195

³¹⁸ Ks. Helsingin Sanomat 14.1. 1973, Kansan Uutiset 14.1. 1973 ja Uusi Suomi 14.1. 1973: Kaikki tutkimusaineistona olleet sanomalehdet olivat keskustelun luonteesta samaa mieltä: Jarrutus siirtyi täysistuntoon.

³¹⁹ Ks. Kansan Uutiset 15.1. 1973

Puhuttiin, että poikkeuslain vastustajat halusivat kertoa näkemyksiään asiasta historiankirjoittajia varten, joten puolustajat katsoivat asiakseen tehdä samoin tai ainakin oikoivat vääriksi katsomiaan näkökantoja.³²⁰ Yleisesti kuitenkin tiedettiin, ettei poikkeuslain vastustajien joukko ollut lisääntynyt, vaan edustajat pysyivät edelleen kannassaan.³²¹ Tämä aiheutti pahantuulisuutta poikkeuslain puolustajien joukossa.

Poikkeuslain vastustajat käyttivät pitkiä puheenvuoroja, joissa he erittelivät lakiehdotuksen sisältöä. Poikkeuslain vastustajista pitkään puhuivat Kokoomuksen Tuure Junnila, Kullervo Rainio, Mikko Asunta, Eeva Kauppi, Tauno Vartia, SMP:n Mikko Vainio, Veikko Vennamo, Rainer Lemström ja J. Juhani Kortosalmi sekä RKP:n Georg C. Ehrnrooth ja Victor Procopé. He kaikki olivat allekirjoittaneet poikkeuslakia vastustaneen julkilausumapaperin eduskunnassa joulukuun alkupuolella 1972.³²² Tällöin heitä kaikkia voidaan pitää poikkeuslain tunnettuina vastustajina. Heillä oli myöskin ollut runsaasti aikaa valmistella puheensa.

Ensimmäisen käsittelyn sisältö noudatteli pitkälti samaa tematiikkaa kuin lähetekeskustelunkin.³²³ Keskustelussa puhuttiin paljon lakiehdotuksen keskeisestä käsitteistöstä, *Urho Kekkosesta, laillisuudesta, demokratiasta, maan edusta ja poikkeuksesta*. Tapahtumat perustuslakivaliokunnassa olivat keskeisenä kiistelyn aiheena. Keskustelu rönseyli kuitenkin ja mukaan tuli ulkopoliitikasta kiistelemisen, jolloin erityisesti oikeistosiipi arvosteli Suomen ulkopoliittista linjaa. Arvostelu Kekkosta kohtaan koveni.

Mielenkiintoista politikointia käytiin myöskin tulevaisuusodotusten ympärillä. Lakiehdotuksen vastustat pyrkivät osoittamaan poikkeuslain vallankumouksellisen ulottuvuuden ja keskusteluun tuli mukaan kiistely Suomen hallitusmuodon tulevaisuudesta. Tämä kirvoitti erityisesti oikeiston ja vasemmiston politikoimaan keskenään. Keskustelun tematiikka laajeni lakiehdotuksen keskeisestä käsitteistöstä³²⁴ etäämmälle. ”Jarrutus”, ulkopoliittikka, Urho Kekkosen persoona ja keskustelun sisäiset henkilöistiriidat olivat voimakkaina läsnä keskustelussa.

---

³²⁰ Helsingin Sanomat 14.1. 1973, Kansan Uutiset 14.1. 1973 ja Uusi Suomi 14.1. 1973

³²¹ Ks. Helsingin Sanomat 12. 13.1. 1973, Kansan Uutiset 12.-13.1 1973 ja Uusi Suomi 12.-13.1. 1973. Yhdessäkään lehdessä ei mainittu, että vastustajien joukko olisi kasvanut.

³²² Rainio 2003, 44

³²³ Ks. Kappale 4.

Erona lähetekeskusteluun oli se, että poikkeuslakia puolustavat olivat tällä kertaa enemmän äänessä. He pyrkivät ensisijaisesti osoittamaan, että poikkeuslakia vastustava rintama oli ääriaineeksista koostuva ja vailla tervettä järkeä. Lisäksi he halusivat osoittaa vastustajat harjoitetun ulkopoliittisen linjan vastustajiksi. Puolustajat marginalisoivat poikkeuslain vastustuksen kyseenalaistamalla vastustajien poliittisen eetoksen.

7.1 Poikkeuslakia vastustavan rintaman hajoaminen

Lähetekeskustelun jälkeen poikkeuslaki siirtyi käsiteltäväksi perustuslakivaliokuntaan, jonne vietiin käsiteltäväksi lakiehdotukset jotka olivat tekemisissä perustuslain kanssa. Kuten Veikko Vennamo puheessaan jo aiemmin vihjaisi, asian käsittelyä tulitisiin jarruttamaan.³²⁵ Jarrutuksella tarkoitettiin ylipitkiä puheita, joilla pyrittiin viivyttämään käsiteltävän asian etenemistä. Kansanedustajien puheoikeutta ei ole rajoitettu.³²⁶ Jarrutus oli kiristyskeino, jolla lakiehdotuksen käsittelyä pyrittiin viivyttämään sekä saamaan omia vaatimuksia lakiehdotuksen käsittelyn suhteen läpi. Kaukaisena toiveena jarruttajilla oli koko lakiehdotuksen kaataminen.³²⁷ Perustuslakivaliokuntaa pidettiin tärkeänä valiokuntana³²⁸, joten siellä tapahtunutta jarrutusta pidettiin erittäin tuomittavana.

Poikkeuslain ajajat sekä valiokunnan puheenjohtaja Juuso Häikiö halusivat nopeaa käsittelyä. Toisen sanoen valiokuntakäsittely olisi haluttu olevan pelkkä muodollisuus. Perustuslakivaliokunnassa poikkeuslakia vastustaneet, äärioikeistoon kuuluneet, Tuure Junnila³²⁹ Georg C. Ehrnrooth³³⁰, Victor Procopé³³¹, ja Veikko Vennamo³³² vaativat perusteellisempaa käsittelyä, heidän ”normaalina” pitämänsä käsittelyjärjestystä.

³²⁴ Vrt. liite 1.

³²⁵ Ks. Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 9.1. 1973, Vp 1972, ptk III, 3418

³²⁶ Noponen 1989, 219: Arvokkaana pidettyä puheoikeutta rajoitettiin vasta vuonna 1988, koska keskustelun tason ei haluttu laskevan pitkien puheiden myötä.

³²⁷ Ks. myös Janda, Berry, Goldman, 1998, 213: Jarrutus on klassinen keino Yhdysvaltain parlamentissa, jossa sitä käytetään kiristyskeinona lakiehdotuksen etenemistä vastaan.

Tähän seikkaan myös Ehrnrooth puheeseen viittaa. Ehrnroothin mukaan Yhdysvalloissa jarrutus – filibuster – on osa parlamentaarista toimintakulttuuria, jossa ei ole mitään tuomittavaa. (Vp 1972, ptk IV, 4415 – 4416)

³²⁸ Vuonna 1984 kansanedustajille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan arvostetuin valiokunta oli valtionvarainvaliokunta, ja toisena arvoasteikolla oli perustuslakivaliokunta (Noponen 1989,181)

³²⁹ Ks. Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3722,

³³⁰ Georg C. Ehrnroothin vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3740

³³¹ Victor Procopén puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3748

Tuure Junnilan mukaan tarkoituksena ei ollut lykätä lakiehdotuksen käsittelyä, vaan saada aikaiseksi ns. ”normaali käsittely.” Normaalilla käsittelyllä hän tarkoitti sitä, että valiokunta ei istu yöllä, kuullaan tavan mukaisesti ”riittävästi” asiantuntijoita, otetaan asiantuntijoilta kirjalliset lausunnot sekä jätetään aikaa eriävien mielipiteiden käsittelyyn.³³³ Jarrutuksen alettua tilanteen laukaisemiseksi oli esitetty sovintoehdotuspaperi, jonka Tuure Junnila luki puhujapöytästä varmistaakseen oman totuutensa jäämisen eduskunnan pöytäkirjaan.³³⁴ Junnila olisi halunnut käsitellä asiaa huolellisemmin ts. hän ei hyväksynyt poikkeuslakia ajavien nopeaa aikataulua.

Jarruttajien innoittajana lienee ollut poikkeuslakia vastustaneen oikeustieteen tohtori Mikael Hildénin lausunto, jonka mukaan ”*olisi suotavaa, että valiokunnan kannanotto tai yleensä eduskuntakäsittelyn tulos ei olisi poikkeusmenettelyn syiden suhteen yleisölle yhtä vähän sanova kuin on hallituksen esitys.*” Poikkeuslakia vastustaneet valiokunnan puheenjohtaja Juuso Häikiö ja valiokunnan jäsen liberaalien Olavi Borg eivät jarrutukseen yhtyneet.³³⁵

Ehrnrooth aloitti jarrutuksen lukemalla ääneen kirjaa valiokunnan istunnossa.³³⁶ Tosin Ehrnrooth myöhemmin kiisti, että hän olisi aloittanut jarrutuksen.³³⁷ Toiset poikkeuslain vastustajat seurasivat Ehrnroothin esimerkkiä puhumalla ylipitkiä puheita He protestoivat sitä, että lakiehdotus oli tuotu keskelle budjettineuvotteluja. Jarrutus suututti valiokuntatyöskentelyyn osallistuneita sekä muuta eduskuntaa, koska lainsäädäntötyö ei edennyt ja jouduttiin työskentelemään viikonloppuna. Valiokunnan kokous venyi 26 tunnin mittaiseksi, josta 15 tuntia istuttiin yhteen menoon. SDP:n Leo Kohtala antoi partansa kasvaa jarrutuksen ajan,³³⁸ mikä kertoo siitä, ettei kellään ollut tietoa jarrutuksen loppumisen ajankohdasta.

Julkinen sana tuomitsi jarrutuksen. Lehtien kommenteista käy hyvin ilmi, että eduskunnan ilmapiiri oli hyvin tulehtunut, kun lakiehdotus tuotiin keskelle budjetin

³³² Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3754

³³³ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3721-3722

³³⁴ Tuure Junnilan vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3740

³³⁵ Ks. Häikiö 1993, 334

³³⁶ Juuso Häikiön vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3738 –

3739. Ks. myös Helsingin Sanomat 13.1. 1973

³³⁷ Georg C Ehrnroothin puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3732 - 3733

käsittelyä ensimmäiseen käsittelyyn. *Helsingin Sanomien* mukaan jarrutus kiristi valiokunnan mielet äärimilleen.³³⁹ *Kansan Uutiset* kutsui perustuslakivaliokunnassa tapahtunutta jarrutusta ”täydelliseksi farssiksi.”³⁴⁰ Poikkeuslakia tiukasti vastustanut sanomalehti *Uusi Suomi* kutsui otsikossaan jarruttajien toimintaa kovasanaisesti ”terrorifarssiksi”³⁴¹. *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi ”äärioikeiston” jarruttaneen.³⁴²

Miksi jarrutusta pidettiin tuomittavana? Jarrutusta pidettiin sopimattomana eduskunnan arvovallalle. Sen katsottiin olevan hyvän eduskuntatavan vastaista toimintaa. Suuttumusta lisäsi myös se, että lain tiedettiin menevän läpi, joten jarrutus oli tahallista kiusantekoa, jolla ei saavutettaisi mitään. Kolmas tekijä oli, että jarruttajat olivat eduskunnan tunnettuja häirikköjä ja poliittisia toisinajattelijoita.

Valiokuntatyöskentely on suljettu ulkopuolisilta³⁴³, joten tapahtuneesta jarrutuksesta on muodostettava kuva eduskunnassa käydyn keskustelun sekä sanomalehdistön kirjoittelun perusteella. Jarruttajat pyrkivät legitimoimaan toimintaansa perustuslakivaliokunnassa vähättelemällä toimintansa motiivien kohtalokkuutta.

Jarrutuksen aloittanut Georg C. Ehrnrooth korosti, että rajoittamaton puheoikeus valiokunnassa oli kansanedustajan perustuslaillinen oikeus.³⁴⁴ Jarruttajia tuki puheissaan myöskin Kokoomuksen oikeistosiiven Kullervo Rainio. Hänen mukaansa jarrutus oli yksinomaan hallituksen vika. Hänen mukaansa enemmistön diktatuuria oli oikeutettua vastustaa.³⁴⁵ Rainion näkemykset enemmistön diktatuurista pohjautuivat Jean-Jaques Rousseauin ”yleistahdon” käsitteeseen³⁴⁶. Rousseauin näkemyksessä on ongelmallista vähemmistöön jääneiden oikeuksien talleminen, mihin Rainio ei halua suostua.

Ehrnroothin puheenvuoro kirvoitti SDP:n Jacob Södermanin arvostelemaan tämän kielenkäyttöä. Puheenvuoron painoarvoa lisäsi se, että Söderman itsekin taipui ”pitkin

³³⁸ Suomen Sosialidemokraatti 13.1. 1973

³³⁹ Helsingin Sanomat 13.1. 1973

³⁴⁰ Kansan Uutiset 13.1. 1973

³⁴¹ Uusi Suomi 13.1. 1973

³⁴² Suomen Sosialidemokraatti 11.1. 1973

³⁴³ Nousiainen 1992, 184

³⁴⁴ Georg C. Ehrnroothin puhe eduskunnassa 13.1 1973, Vp 1972, ptk IV, 3733

³⁴⁵ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3722 - 3723

³⁴⁶ Rousseau 1998, 45 - 48

hampain” poikkeuslain taakse.³⁴⁷ Hän kyseenalaisti Ehrnroothin poliittisen eetoksen nimeämällä tämän toiminnan perustuslakivaliokunnassa ”farssiksi”:

” När rdm. Ehrnrooth så ofta talar om nordisk demokrati och nordisk rättsarv, vill jag säga, att den fars han ordnade i grundlagsutskottet, när det gällde att återvälja republikens nuvarande president, där stod han inte på nordisk grund utan där nådde han nordisk botten.”³⁴⁸

Perustuslakivaliokunnan jäsen SDP:n Leo Kohtala myöskin vastasi jarruttajille. Hänen mukaansa sovintoehdotuspaperi ei ollut uskottava, koska hän ei tiennyt, kenen mandaatilla Junnila esitti vaatimuslistan. Hänen mukaansa vaatimukset muuttuivat alati. Junnilan mainitsemia vaatimuksia Kohtalan mielestä kaikkia asiantuntijoita kuultiin, ketkä pääsivät paikalle. Siihen ei suostuttu, että asiantuntijalausunnat saataisiin kirjallisina eduskunnan pöytäkirjoihin. Enemmistö tosin suostui vaatimukseen, jonka mukaan vastalauseiden tekemiselle olisi jätettävä kaksi tuntia aikaa.³⁴⁹

On ilmeistä, että kaikilla vaatimuksilla, joita jarruttajat esittivät, olisi käytännössä hidastettu lakiehdotuksen käsittelyä. Lyhyellä varoitusajalla valiokuntaan kutsuttujen asiantuntijoiden lausuntojen saattaminen kirjallisena eduskunnan pöytäkirjaan olisi kestänyt pidempään. Ilta- ja yöistunnoista pitäytyminen olisi myöskin viivyttänyt käsittelyä.³⁵⁰

Helsingin Sanomien tietojen mukaan Victor Procopé olisi myöntänyt, että käsittelyä haluttiin hidastaa, jotta saataisiin pelattua aikaa kansalaisaddressin nimenkeruulle. Puhuttiin myös siitä, että jarrutusintoa olisi lisännyt seuraavana sunnuntaina pidettävä poikkeuslain vastainen junttakokous.³⁵¹ Jarrutuksella haluttiin varmistaa, että käsittelyä ei saataisi vietyä läpi ennen kokousta. SDP:n Ralf Friberg totesi junttakokouksesta ironisesti:

”Perustuslakivaliokunnan jarrutusnäytelmä, kuten täällä on todettu, ollut eräänlaisen yökerhohupailun tasoa (Ed. Junnila: Oliko ed. Friberg mukana?). – Tämän hupailun, ed. Junnila, ainoana konkreettisena seurauksena on se, että näytelmän lavastanut ryhmä saa tilaisuuden jatkaa sitä ensi sunnuntaina Messuhallissa suuren kansalaistilaisuuden merkeissä, jotka haukkujaiset ajallisesti ja ilmeisesti myös

---

³⁴⁷ Ks. Tuomioja 1993, 129

³⁴⁸ Jacob Södermanin vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3739

³⁴⁹ Leo Kohtalan vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3738

³⁵⁰ Vrt. Tuure Junnilan puheessaan esittämä sovinnonehdotuspaperi; Vp 1972, Ptk IV, 3740

³⁵¹ *Helsingin Sanomat* 13.1. 1973

asiallisesti sopivat yhteen suuren koiranäyttelyn kanssa saman katon alle (Ed. Ehrnrooth: Kiitoksia mainostamisesta!).”³⁵²

Fribergin pilkallinen suhtautuminen poikkeuslain vastustamiseen pyrki murentamaan vastustajien eetosta. Puhejarrutuksen makua alkoi olla erityisesti Kullervo Rainion³⁵³, Veikko Vennamon³⁵⁴, J. Juhani Korttesalmen³⁵⁵ Georg C. Ehrnroothin³⁵⁶ ja Rainer Lemströmin³⁵⁷ puheenvuoroissa. He kipusivat illan aikana useasti puhujapönttöön kertomaan näkemyksiään poikkeuslaista. Teemat olivat samoja ja toistoa edellisiin puheenvuoroihin esiintyi.

Rainio luki ensimmäisen käsittelyn lopuksi puhujapöntöstä kirjaa valtiosäännön tulevaisuudesta. Kirjassa kaksi vasemmistolaista tutkijaa hahmotteli neuvostoihin pohjautuvaa demokratiaa. Hän pyrki osoittamaan, että poikkeuslain hyväksyminen olisi välietappi kohti Suomessa tehtävää vallankumousta.³⁵⁸ Retorisia yksityiskohtia tärkeämpää on huomioida se, että demokratiaa laajasti analysoimalla käsittelyä jarrutettiin viivytettiin.

Kiistely jarrutuksesta hallitsi lakiehdotuksen ensimmäistä käsittelyä. Poikkeuslakia vastustanut poliittinen rintama hajosi, kun poikkeuslakia vastustaneet Kokoomuksen Juuso Häikiö ja liberaalien Olavi Borg tuomitsivat jarrutuksen. Häikiö oli ollut mukana poikkeuslakia vastustaneessa rintamassa³⁵⁹, joten irtiottoa voidaan pitää rajuna protestina vastustajia kohtaan. Häikiö kuitenkin tähdensi, että menettely perustuslakivaliokunnassa oli ollut laillista.

Mielipiteessä oli oman toiminnan puolustelua, olihan hän valiokunnan puheenjohtaja. Häikiön mukaan jarrutus alkoi, koska ei haluttu yöistuntoja. Ilmiselvää on myös se, että poikkeuslakia puolustaneet tuomitsivat jarrutuksen. Liberaalien Olavi Borgin mukaan

---

³⁵² Ralf Fribergin puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3775

³⁵³ Vrt. Rainion puheita eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3722-3729 ja 3797-3799

³⁵⁴ Ks Vp 1972, Ptk IV, 3748-3754 Vennamo puhui erittäin pitkän puheenvuoron. Lisäksi Vennamo käytti peräti kahdeksan vastauspuheenvuoroa.

³⁵⁵ Vrt Korttesalmen puheita eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3754-3762 ja 3785-3789

³⁵⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3732-3738

³⁵⁷ Vrt. Rainer Lemströmin puheita eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3741-3744 ja 3783-3785 (ylipitkä vastauspuheenvuoro).

³⁵⁸ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3793-3797

³⁵⁹ Ks. Rainio 2003, 44

vaatimuksiin ei käsittelyn tarpeettoman hidastumisen vuoksi voitu suostua. Hän antoi tunnustusta Häikiölle asiallisista menettelytavoista:

”Ilman muuta nämä olisivat aivan kohtuuttomasti pidentäneet käsittelyä ja johtaneet jopa suorastaan mahdottomuuksiin eräiden asiantuntijalausuntojen kohdalla, kuten on tunnettua, eräiltä asiantuntijoilta niitä ei millään olisi nopeasti saatu, eikä ennen kaikkea ollut mitään tietoa siitä, miten lain kiihkovastustajat ylimalkaan asiassa tulevat käyttäytymään, toisin sanoen alkaako jarrutus vasta näiden kaikkien myönnytysten jälkeen. Siksi perustuslakivaliokunnan puheenjohtajan ed. Häikiön menettely asian käsittelyn yhteydessä oli käsittääkseni ainoa mahdollinen, ja siksi yhdessä ed. Häikiön kanssa, vaikka olemmekin molemmat lain vastustajia, ilman muuta näissä menettelytapakysymyksissä yhdyimme ja edelleen yhdyimme poikkeuslakia puolustavaan valiokunnan enemmistöön ja olemme jyrkästi tuominneet jarrutusmenettelyn törkeäksi parlamenttikäytännön loukkaukseksi. Olen pahoillani, että näin paljon olen joutunut puuttumaan asian menettelytapapuoleen, mutta se on ollut nähdäkseni historiankirjoituksen kannalta välttämätöntä.”³⁶⁰

Borg teki puheellaan selvän pesäeron jarruttajiin. Borg puheenvuorollaan pyrki legitimoimaan poikkeuslain vastustustaan. Hän halusi antaa kuvan itsestään maltillisena ja harkitsevana lain vastustajina, joina ei yleisessä mielipiteessä kaikkia vastustajia suinkaan pidetty. Hän pyrki pitämään kiinni poliittisesta uskottavuudestaan, koska lehdistössä vastustus leimattiin häiriköinniksi.³⁶¹ Lausuman yleisönä oli myös tulevaisuuden tutkijat, jotka käyttäisivät puheita aineistonaan. Borg näki poikkeuslain merkittävänä tapahtumana, jota tultaisiin tulevaisuudessa tutkimaan.

Epäilemättä politiikan tutkija omasi perustuslaillisen eetoksen ja demokratian pelisääntöjen kunnioittamisen eetoksen. Tähän muutkin vetosivat, mutta Borg oli eetoksessaan huomattavasti uskottavampi.³⁶² Ehrnrooth vastasi Borgille kitkerästi, että puheen ainoa tarkoitus oli ”samanmielisten mustamaalaaminen”.³⁶³ Tällä lausunnolla hän torui Borgia siitä, että tämä keräsi itselleen poliittisia kannuksia hajottamalla poikkeuslakia vastustavaa rintamaa.

Jarrutuksessa käytiin kiistelyä monimutkaisista menettelytavoista. Retorisesti olennaisempaa on kuitenkin se, miten osapuolet halusivat itseään kutsuttavan. Jarrutusta paheksuvat nimittivät vastustajia ”terroristeiksi” tai vähintään ”kiihkomielisiksi”. Jarruttajien pyrkimyksenä oli osoittaa, etteivät he ole miksi heitä kutsutaan, vaan pikemminkin he olisivat maltillisia. Kiista jäi ratkaisemattomaksi, mutta selvää on, että

---

³⁶⁰ Olavi Borgin puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 4412

³⁶¹ Vrt. Helsingin Sanomat 13.1. 1973, Kansan Uutiset 13.1. 1973 tai Uusi Suomi 13.1. 1973

³⁶² Ks. Borg 1995

³⁶³ Georg C. Ehrnroothin vastauspuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 4415

leimansa jarrutus jätti poikkeuslain käsittelystä syntyneeseen mielikuvaan ja lain vastustajien julkisuuskuvaan. Jarruttajat saivat julkisuuskivalleen pahan kolhun.

Tarkasteltaessa jarruttajien toimia, kaikki heidän vaatimuksensa ja pitkät puheensa viivyttivät käsittelyä. Erityisen läpinäkyviä olivat vaatimukset, jotka mennessään läpi olisivat lykänneet lain käsittelyä jopa useilla viikoilla. Siten vaatimusten vastustamien oli puolustajien näkökulmasta ymmärrettävää.

Toinen motiivi jarruttamiselle oli se, että perusteellisemmän käsittelyn myötä lakiehdotus saataisiin näyttämään kiusalliselta kansalaisten ja länsimaalaisten silmissä. Puolustajat pakotettaisiin lausumaan julki epämääräisiä perusteluja poikkeuslaille, koska tähän saakka oli ainoastaan hyökätty vastustuksen poliittisen eetoksen kimppuun. Erityisesti ulkopoliittiset syyt olisivat olleet arkaluontoisia kerrottavaksi.

7.2 Kansanvallasta kiistelystä jatkuminen

Poikkeuslakikeskustelussa ja sitä edeltäneessä julkisessa keskustelussa 9.1. 1973 oli puhuttu mitä suurimmassa määrin kansanvallasta ja demokratiasta. Poikkeuslain vastustajat pyrkivät osoittamaan lakiehdotuksen epädemokraattiseksi.³⁶⁴ Kiistely jatkui myös 13.1. 1973 pidetyssä istunnossa. Poikkeuslain vastustajien suhtautumisen lakiehdotuksen käsitteeseen ”Suomen kansan suuri enemmistö”³⁶⁵ kiteytti SMP:n edustaja Mikko Vainio, jonka mukaan poikkeuslain ajajat olivat lain kannatusta mitatessaan ”katsoneet kristallipalloon tai kahvinporoon.”³⁶⁶ Tällä hän tahtoi sanoa, että poikkeuslain puolustajien demokratiakäsitys ei ollut heidän mielestään legitiimi. Vainio, kuten muutkin poikkeuslain vastustajat, peräänkuuluttivat normaaleja presidentinvaaleja.

Kokoomuksen oikeistosiipeen kuulunut Kullervo Rainio maalaili pitkässä, lähes tunnin kestäneessä³⁶⁷ puheenvuorossaan kamalaa tulevaisuutta, jonka lakiehdotus toisi tullessaan. Hän varoitti sen johtavan totalitarismiin. Samalla hän itse julistautui demokratian kannattajaksi ja siten ylevöitti suhtautumistaan poikkeuslakiin:

---

³⁶⁴ Ks. Kappale 9.

³⁶⁵ Ks. Liite 1.

³⁶⁶ Mikko Vainion puhe eduskunnassa 13. 1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3732

³⁶⁷ Helsingin Sanomat 14.1. 1973

”Kiivaiksi ruvetessaan poikkeuslain ajajat, joita täällä tähän tietoon on enemmistö, saattavat nimitellä meitä vastustajiaan tunneperäisesti suhtautuviksi ja periaatteella ratsastaviksi jääräpäiksi, jotka asettavat demokratian muodot ja lait kansan edun yläpuolelle. On mielenkiintoista tässä yhteydessä palauttaa mieliin eräs lausuma, joka on juuri tämän suhtautumistavan mukainen: ”Periaatteella ratsastavien jääräpäiden mielestä demokratian laki on pyhempi kuin kansakunnan onni ja menestys”. Kun meidän poikkeuslain vastustajien korviin kantautuu tämän tapaisia musertavia arvosteluja (Sos.dem. ryhmästä: Kenen puhe se oli?), on hyvä muistaa, että juuri näin sanoi aikoinaan Adolf Hitler.”³⁶⁸

Tuure Junnila rinnasti 9.1. 1973 pitämässään puheenvuorossa fasismin ja poikkeuslain. Rainio jatkoi uhkakuvien luomista rinnastamalla poikkeuslain kannattajat Adolf Hitleriin. Vertaus oli suoraan Sillantauksen kirjasta (1969) *Kaventuva kansanvalta*. Tätä voidaan pitää kovana kielenkäyttönä. Rainion demokratialle antama merkitys oli sitä, että vähemmistön mielipide otetaan huomioon. Hän tämän lisäksi varoitti, viitaten Kekkonen termiin ”demokratian itsepuolustus”, mahdollisuudesta, että demokratia lopettaa itsensä demokratian toimesta³⁶⁹. Kun demokratian itsepuolustus-käsitettä käyttää oikean siiven kokoomuslainen, irrottautuu käsite Kekkonen tarkoittamasta asiayhteydestä. Tuikan mukaan ”demokratian itsepuolustus” oli Kekkonen käyttämänä ymmärrettävä 1930-lukulaisen oikeistovaaran torjumisen kontekstissa.³⁷⁰

Kaikki poikkeuslakia vastustavat edustajat olivat sitä mieltä, että lakiehdotus oli epädemokraattinen. He jakoivat myöskin Rainion käsityksen siitä, että puolueet ja erityisesti puoluejohto olivat rämettäneet kansanvallan yksinvaltaisilla otteillaan. Poikkeuslain puolustajat pyrkivät todistelemaan omaa kansanvaltaisuuttaan. SDP:n Väinö Vilponiemi toi vastauspuheenvuorossaan esille, että ehdotus oli kansanvaltainen, kun sen takana oli eduskunnan enemmistö:

”...poliittinen toiminta kansanvaltaisessa yhteiskunnassa ei ole yksityisyrityksellisyttä, vaan se on joukon tahdon toteuttamista ja tätä joukon tahtoa toteuttaa kussakin toimielimessä sen enemmistö.... jarrumiehet ovat unohtaneet kansanvallan pelisäännöt, toisin sanoen, että vaikka on eri mieltä, niin ei saa estää enemmistön tahdon toteuttamista eikä saa estää päätöksen syntymistä.”³⁷¹

Vilponiemi kuitenkin kiersi poikkeuslain puolustajien demokratianäkemyksen legitiimiyskritiikkiin. Hän jätti vastaamatta lain vastustajien keskeiseen argumenttiin, jonka mukaan vain yleiset vaalit toteuttavat kansan tahdon. Vilponiemi pyrki ainoastaan

---

³⁶⁸ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3724

³⁶⁹ Tuikka 2002, 24-26.

³⁷⁰ Emt. 25

³⁷¹ Väinö Vilponiemen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13. 1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3744

osoittamaan, että päätös eduskunnassa on demokraattinen, eikä siten ottanut kantaa koko lakiehdotuksen demokraattisuuteen. Hänelle poikkeuslain vastustajien toiminta oli demokratian vastustamista, koska he olivat lukumääräisesti vähemmistössä eduskunnassa. Sosialidemokraattien Ralf Friberg jatkoi poikkeuslain puolustajien harvalukuista todistelua lakiehdotuksen kansanvaltaisuudesta:

”Nykyinen eduskunta on todella kansan mielipiteen heijastuma. Sehän sai kuuluisien hajotusvaalien jälkeen miltei täsmälleen saman puoluekokoonpanon kuin jo vuonna 1970. Näin ollen tämä parlamentti kaikilta näkökohdiltaan on, paitsi perustuslaillisesti ja poliittisesti, niin myös mielipidejakautuman osalta pätevä ratkaisemaan sille asetetun kysymyksen.”³⁷²

Friberg halusi korostaa eduskunnan laillista mandaattia presidenttikysymyksen ratkaisijana ja näin hän suorasanaisesti otti kantaa istuntosalissa velloneeseen demokratiakeskusteluun. Demokratiakeskustelusta löytyi kaksi eri ulottuvuutta. Vastustajat korostivat vapaiden vaalien merkitystä demokratian suorittajana. Puolustajat, joista äänessä olivat ainoastaan sosialidemokraatit, korostivat enemmistöä eduskunnassa sekä sen kansalta saamaa mandaattia. Parlamentarismien korostaminen oli luonnollista SDP:lle. Puolue oli kannattanut eduskunnan asemaa vahvistamaa perustuslakia puolueohjelmissaan läpi vuosikymmenten. Heidän mukaansa myös presidentin valinta tulisi siirtää pysyvästi eduskunnalle.³⁷³

Demokratia oli keskustelijoille yksi ja jakamaton arvo. Kaikki osapuolet julistivat olevansa demokraattisia. Demokratiäkäsitykset erosivat kuitenkin toisistaan. Demokratian käsite näyttäytyy tässäkin debatissa kameleomanttimaiselta. Vastustajat korostivat normaaleja vaaleja sekä vähemmistön mielipiteen kunnioitusta. Puolustajat korostivat eduskunnan kansalta saamaa mandaattia. Molemmat osapuolet tulkitsivat demokratiaa itselleen edulliselta kannalta. Kukaan ei myöntänyt syyllistyneensä epädemokraattiseen toimintaan.

7.3 Vastustuksen työntäminen poliittiseen marginaaliin

Urho Kekkonen oli ollut presidenttinä vuodesta 1956 ja suhtautuminen häneen oli vedenjakajakysymys Suomen valtiollisessa elämässä³⁷⁴. Valtataistelu puolueissa oli

---

³⁷² Ralf Fribergin puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3777

³⁷³ Soikkanen 1975, 341

³⁷⁴ Nousiainen 1985, 220-221 ja Jansson 1993, 82-86

ratkennut 'K-rintaman' hyväksi³⁷⁵. He korostivat ulkopoliitiikan käyvän tärkeysjärjestyksessä sisäpolitiikan edelle.³⁷⁶ Ulkopoliitiikan jyrkimmät vastustajat oli syrjäytetty ja Kekkonen johtajuus oli julkisesti ja varauksettomasti tunnustettu 1960-luvun puoliväliin mennessä³⁷⁷.

Kritiikkiä harjoitettua ulkopoliitikkaa kohtaan esitti kuitenkin poliittisesti marginalisoitunut toisinajattelevien joukko, joka katsoi Suomen ulkopoliittisen linjan myötäilevän liikaa Neuvostoliiton näkemyksiä.³⁷⁸ Esko Salmisen mukaan suhteet Neuvostoliittoon heijastettiin koskemaan kotimaisia kommunisteja tai kommunismia yleensä. Äärivasemmistoa koskeva arvostelu voitiin katsoa Neuvostoliiton arvosteluksi. Myös presidentti Urho Kekkonen ja jopa ammattiyhdistysliikettä kohtaan esitetty kritiikki saatettiin tulkita hyökkäykseksi "virallista" idänpoliitikkaa vastaan.³⁷⁹

Eduskuntakeskustelussa, kuten muussakin 1970-luvun poliittisessa keskustelussa,³⁸⁰ ulkopoliitiikan ja Kekkonen välinen yhteys oli elimellinen. Presidentti hoiti ulkopoliitikkaa ja Kekkonen muotoilema ulkopoliittinen linja oli monofoninen. Kekkonen oli onnistunut iskostamaan reaalipoliittiseksi kuvatun linjansa suomalaisten tietoisuuteen niin tehokkaasti, että soraäänät olivat vähitellen vaimentuneet – pientä äänekästä joukkoa lukuun ottamatta.

Suurin osa vastustajista oli lähetekeskustelussa ilmaissut kielteisen suhtautumisensa Kekkokseen. Rainio pyrki kuitenkin kiistämään tämän seikan toteamalla, että heidän ensisijainen motiivinsa on "kansanvallan puolustaminen," mikä oli huomattavan jalo motiivi vastustamiselle:

"...meidät esitetään ryhmänä, joka on "Kekkosta vastaan", kuten sanonta kuuluu. Tämä ei pidä paikkaansa. Olemme tuoneet jo varhaisessa vaiheessa esiin sen, että suhtautumisella poikkeuslakiin ei ole mitään tekemistä tulevan Tasavallan Presidentin persoonan kanssa, sillä koko ajan on toki oltu selvillä siitä, että tohtori Kekkonen voidaan, jos niin halutaan, valita uudelleen presidentiksi valitsijamiesten toimesta ilman, että hänen tarvitsee ryhtyä ehdokkaaksi. Siis voidaan noudattaa tässä hänen mielihalujaan."³⁸¹

---

³⁷⁵ Nousiainen 1985, 220 - 221

³⁷⁶ Loikkanen 1967, 9

³⁷⁷ Nousiainen 1985, 220-221

³⁷⁸ Ks. esim. Vihavainen 1991

³⁷⁹ Vrt. Salminen 1996, 58 ja Vihavainen 1991

³⁸⁰ Ks. Esim. Suomi 1998 tai Häikiö 1993

³⁸¹ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3722

Rainio pyrki legitimoimaan oman poikkeuslain vastustamisen osaksi politiikan yleisesti hyväksyttynä pidettyä valtavirtaa korostamalla, että hän ei ollut Kekosta vastaan. Kuitenkin hän toi esille sen, että Kekkonen olisi ollut aloitteellinen poikkeuslakiasiassa, vaikka presidentti oli itse kiistänyt olleensa tässä asiassa aktiivinen.³⁸² Hän voi puhua omasta puolestaan, mutta koko poikkeuslain vastustajien joukon ”maineenpuhdistamisen” suhteen argumentti oli epäuskottava. Lähetekeskustelussa laaja joukko poikkeuslain vastustajia, kuten Junnila ja SMP:n edustajat olivat kritisoineet Kekosta voimakkain sanankääntein³⁸³.

Poikkeuslain puolustajat pyrkivät osoittamaan vastustajien ylevät tavoitteet toissijaisiksi sen rinnalla, mitä he ”todella” haluavat poikkeuslakia vastustaessaan saada aikaiseksi. SKDL:n edustaja Aarne Saarinen puki sanoiksi tämän ajatuskulun vastauspuheenvuorossaan Kokoomuksen oikeistosiiven Tuure Junnilalle ja Kullervo Rainiolle:

” Lyhyesti vain totean sen, että äärioikeisto vastustaessaan poikkeuslakia pyrkii luomaan sen valheellisen kuvan, että kyseessä olisi heidän taholtaan perustuslakien ja demokratian puolustaminen. Kysymyshän on yksinkertaisesti siitä, että halutaan vastustaa nykyisen tasavallan presidentin toimikauden jatkamista, ja sen taustalla on taas pyrkimys muuttaa maan ulkopoliittista suuntaa. Tämähän on tosiasia.”³⁸⁴

Tällä puheenvuorolla Saarinen pyrki poissulkemisen retoriikkaan. Hän marginalisoi lain vastustuksen sekä poikkeuslain ajajien poliittisen eetoksen, ja tämän lisäksi hän kyseenalaisti Rainion puheessaan ilmaiseman myönteisen suhtautumisen Kekkoseen. Siten Saarinen vastauspuheenvuorossaan listasi vastustajien syyksi kaksi 1970-luvun alun raskasta poliittista syntiä: harjoitetun ulkopoliittikan arvostelemisen ja Kekkonen vastustamisen.³⁸⁵

Poikkeuslain vastustajien kova kritiikki lakiehdotusta, Kekosta ja hänen johtamansa ulkopoliittikkaa kohtaan jatkui. Georg C. Ehrnrooth kovensi puheensa rekisteriä verrattuna lähetekeskusteluun 9.1. 1973. Seuraava lainaus on osa hänen erittäin pitkstä puheenvuorostaan, jossa hän arvosteli kommunismia, Kekosta, ulkopoliittikkaa tavalla, jota pidettiin 1970-luvun politiikassa äärioikeiston retoriikkana:

---

³⁸² Ks. Hakala ym. 2002

³⁸³ Ks. kappale 4.4.

³⁸⁴ Aarne Saarisen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3729

”Haluaisin nyt huomauttaa teillekin (kommunisteille – T.K.), että ainoa Suomen valtakunnan etu, jonka te olette vaarantaneet, ei suinkaan ole EEC-sopimus. Te olette saaneet länsimaissa aikaan Suomesta sellaisen maineen, joka todella ei ole mairitteleva. Me saatoimme muutama päivä sitten lukea arvovaltaisesta vasemmistoliberaalista, Pariisissa ilmestyvästä Le Monde-lehdestä, että Suomen pelivara on kaventunut. Me saatoimme lukea lehdestä, jota Suomen tasavallan presidentti Kekkonen jatkuvasti seuraa, sellaisen artikkelin Suomesta, joka oli masentavaa lukea. Pyydän, herra puhemies, saada lukea edustajille, jotta tämäkin jäisi eduskunnan pöytäkirjoihin, tähän Le Monden artikkeliin perustuvan kirjoituksen, joka on julkaistu tämän päivän Ilta-Sanomissa...Lehden käsitys on periaatteessa se, että se itsenäisyys, jonka Suomi lunasti toisessa maailmansodassa taistelemalla, on diplomatian keinoin meiltä vähitellen vuoden 1956 jälkeen saatu pois. Tässä viitataan sairauteen nimeltä Finlandisierung..”³⁸⁶

Ehrnrooth luki artikkelin, jonka pääsanoma oli, että Kekkonen kaudella Suomen ulkopoliittinen liikkumavara suhteessa Neuvostoliittoon oli kaventunut: Suomen EEC-jäsenyys ei välttämättä toteutuisi 1970-luvulla.³⁸⁷ Ehrnrooth haki sanomaansa painoa siteeraamalla arvovaltaista sanomalehteä. Tämä oli yleinen tapa esittää kritiikkiä harjoitettua ulkopolitiikkaa kohtaan 1970-luvulla. Sanomalehdille tämä oli keino julkistaa ulkopoliittisesti arkaluontoista materiaalia ikään kuin takaoven kautta.³⁸⁸

Ehrnroothin puheenvuorosta paistoi läpi se, että hän halusi pitkällä puheenvuorollaan jarruttaa lakiehdotuksen käsittelyä, samoin kuin häntä edeltäneet puhujat. Ehrnroothin puheenvuoro oli myöskin suunnattu ”historiankirjoille”, kuten hän itsekin selväsanaisesti totesi. Samaan pyrkivät myöskin poikkeuslain puolustajat, jotka osallistuivat keskusteluun sen vuoksi, että pöytäkirjoihin jäävä kuva faktoista ei jäisi yksipuoliseksi.³⁸⁹ Poikkeuslain vastustajat puuttuivat puheenvuoroissaan jarrutuksesta annettuun kuvaan.³⁹⁰

Vennamo arvosteli voimakkaasti poikkeuslakia ajavia puolueita, vasemmistopuolueita ja Keskustapuoluetta sekä Kokoomusta. Asettumalla valtapuolueita vastaan hän marginalisoi itsensä. Vennamo ihmetytti hallituksen ja opposition yksimielisyys poikkeuslain suhteen. Pilkan kärki oli lienee suunnattu siihen, että porvaripuolueet olivat samaa mieltä kommunistien kanssa, olihan oikeiston ja vasemmiston välinen jakokeskeinen poliittinen jakoperuste poikkeuslain käsittelyn aikoina.³⁹¹ Vennamo pyrki saattamaan poikkeuslain ajajien motiivit repliikillään hämärän peittoon, jonka jälkeen hän tarjosi tilalle omaa selitystään:

---

³⁸⁵ Ks. Vihavainen 1991, 108 - 145 ja Salminen 1996, 117 - 124

³⁸⁶ Georg C. Ehrnroothin puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3735

³⁸⁷ Ibid., 3735-3736

³⁸⁸ Vrt. Salminen 1996, 226 - 227

³⁸⁹ Helsingin Sanomat 14.1. 1973

³⁹⁰ Ks. kappale 7.1

” Kokoomus elää parhaillaan kokoomuksen Klinjan holkerismin aikakautta. Ja näin tuli ja vesi ovat löytäneet toisensa. Ihanasti on maan asiat rempallaan. Tasatahtia kommunistit, kepu ja kokoomus marssii ja kumartaa ja kansa ihmettelee, että mikä nyt noille herroille tuli. No minä vastaan: herrat laskevat omaa etuansa.”³⁹²

Vennamo asetti poikkeuslain vastustajien tapaan `puolueet` ja `kansan` toisilleen asymmetrisesti vastakkaisiksi käsitteiksi. Tämä oli linjassa hänen puolueensa SMP:n retoriikan keskeisen tehokeinon kanssa. Vennamon puolue pyrki esiintymään ”koko kansan äänenä” ja siten omimaan mahdollisimman laajan kuulijakunnan yleisön joukosta.³⁹³ Vennamo kosiskeli populismillaan kaikkien puolueyhymien kannattajia syyttämällä suuria puolueita periaatteettomuudesta ja epäjohtonmukaisesta poliittisesta linjasta.

SMP:n J. Juhani Kortosalmi puheessaan arvosteli railakkaasti Kekkosta. Hän oli SMP:n aktiivisimpia puhujia ja aloitteiden tekijöitä³⁹⁴. Kortosalmen esiintyminen syksyllä puoluetukilain käsittelyn yhteydessä venytti hyvän maun rajoja. Kortosalmen käyttäytymistä yhdessä Veikko Vennamon ja Rainer Lemströmin kanssa käsiteltiin 17. 1. 1973 poikkeuslakikeskustelun ja budjettikäsittelyn lomassa tarkoituksena nuhteiden ja varoituksen antaminen mainitulle kolmelle SMP:n edustajalle. Asian käsittely kuitenkin siirtyi seuraaville valtiopäiville³⁹⁵

Kun Kortosalmi ilmaisi, että poikkeuslaista tulee mieleen satu Keisarin uusista vaateista, eduskunnasta huudettiin, että se on kerrottu jo. Ehrnrooth kuitenkin pyysi Kortosalmea kertomaan sen uudestaan, mikä kieli puhejarrutuksesta. Välihuutojen eri elementit, *dialogi, konflikti, eetoksen murentaminen ja koomisen vaikutelman tavoittelu*³⁹⁶, tulevat esille seuraavasta esimerkistä.:

”Olipa kerran keisari, jonka hoviin tuli pari kolme viekastelijaa. Nämä viekastelija kertoivat olevansa räätäleitä, oikein hienoja hoviräätäleitä – täytyisi kai sanoa nykykie lellä desingereitä, muotisuunnittelijoita (Ed. Honkonen: Edustaja aliarvioi kuulijansa!). Nämä räätälit kertoivat, että he pystyvät tekemään keisarille niin hienot vaatteet, ettei uskoisi niiden vaatteita olevankaan (Ed. Honkonen: Lastentarhan juttuja! . Ed. Häikiö: Tämä on asiatonta! – Toinen varapuhemies koputtaa). – Nämä vaatteet... (Min. Virolainen: Onko tämä perustuslain tulkintaa?) – Oliko ed. Virolaisella vielä jotakin vielä? (Min. Virolainen: Kuuntelen mielelläni, miten perustuslakia tulkitaan!) – Minä tulkitsen presidentti Kekkonen poikkeusvaalia! (Min. Virolainen: Jaha, no sitä kuunnellaan!) – Herra puhemies! Minä totean, että minua häiritään jatkuvasti!

³⁹¹ Jansson 1993, 83-84

³⁹² Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3751

³⁹³ Vrt. Helander & Toivonen 1971b, 62

³⁹⁴ Määttä 1998, 74-76

³⁹⁵ Vp 1972, Ptk IV, 4363- 4364, 4373

³⁹⁶ Ks. kappale 2.2.

Toinen varapuhemies: Ed. Kortosalmi jatkaa! Puhuja: No niin! Nämä neulojat, ompelijat ryhtyivät toimiin (Naurua), nämä leikkasivat, harsivat, räätälöivät, saksivat, ja viimein saatiin nämä vaatteet sitten muka kuntoon. Itse asiassa nämä neulojat huutoivat ilmaan. Mistään vaatteista ei ollut kysymys, vaan pelkästä petkutuksesta. Mutta keisari kuitenkin uskoi. Ja kun neulojat vakuuttivat vakuuttamasta päästyään, että nyt on hienot vaatteet tulossa, niin uskoihan koko hoviväki ja suuri osa kansaakin aluksi. Sitten näitä vaatteita lähdettiin näyttämään kansalle, ja kansa kummastuneena katseli, että onpas todella keisarilla hienot vaatteet, kunnes eräs pieni lapsi ilmoitti kirkkaalla rehellisellä äänellä, että eihän keisarilla olekaan vaatteita, keisari on alasti (Ed. Kantola: Niinkö? – Niin, nyt se selvisi Kantolallekin!- Eduskunnasta: Korkealentoista!)... Keisari on tässä tällä hetkellä Suomessa tämä Kekkonen, ja uudet vaatteet on tämä hallituksen surkea poikkeuslakiesitys (Eduskunnasta: Ketkä on sitten ne viekastelijat?) – Niin ne neulojat, ompelijat, ne muotisuunnittelijat? No, ehkä ed. Virolainen tuntee heidät paremmin kuin minä! Luulen, että ed. Virolainen on siellä mukana (Min. Virolainen: En tunne ketään!) akselin toisessa päässä, Karjalainenhan oli toisessa päässä (Ed. Sinisalo: Onko Kortosalmi se kirkasääninen lapsi?) – Olen yksi niistä!”³⁹⁷

Kortosalmen tarkoituksena oli sadun avulla osoittaa poikkeuslakihanke yhtä harhaiseksi kuin sadun keisarin toimet. Hän kritisoi myöskin 1970-luvun monoliittista keskustelukulttuuria, jossa erityisesti ulkopoliittikka ja Kekkonen olivat asioita, joista tuli olla yhtä mieltä.³⁹⁸ Sadun kertominen kääntyi kuitenkin puhujaa vastaan. Välihuudoista voidaan päätellä, että Kortosalmen puhetta pidettiin asiattomana, ja siihen vastattiin pilkallisessa rekisterissä.

Kansanedustajatoverit olivat tuskastuneet Kortosalmen ja muiden vennamolaisten puheripuliin, mikä tulehdutti eduskunnan ilmapiiriä. Vastustus lisäsi entisestään vennamolaisten ”taistelutahtoa”, mikä madalsi puheiden tasoa entisestään.³⁹⁹ Kortosalmea ja hänen edustamaansa puoluetta, Veikko Vennamon johtamaa SMP:tä, ei pidetty arvovaltaisena, joten voidaan olettaa, että hänen kohdallaan sallittiin rekisteriltään erittäin pilkalliset välihuudot. Puheen osa ei myöskään täyttänyt eduskunnan työjärjestyksen 39§:n ilmaisemaa vaatimusta, jonka mukaan edustajan on pysyttävä puheenvuorossaan ”asiassa”.⁴⁰⁰

Kortosalmen puhe oli pitkä ja sen teemat rönsyilivät poikkeuslaista aina ulkopoliittikkaan ja kansalaisten sosiaalisiin ongelmiin. Erityisen rankasti Kortosalmi arvosteli Kekkonen, jota kohtaan hän oli koventanut huomattavasti arvostelua puoluetukilain käsittelyn jälkeen. Kortosalmi uskoi, että SMP:n hajoamisen suurin syyppä oli presidentti.⁴⁰¹ Kortosalmi jatkoi presidentin kovasanaista arvostelua:

³⁹⁷ J. Juhani Kortosalmen puhe eduskunnassa 13.1. 1973. Vp 1972, ptk IV, 3754-3755.

³⁹⁸ Ks. Salminen 1996 tai Vihavainen 1991

³⁹⁹ Määttä 1998, 72

⁴⁰⁰ Oinikki (toim.) 1972, 41

⁴⁰¹ Määttä 1998, 77

”Olen omalta osaltani sängen tarkkaan ja aktiivisesti seurannut Suomen sisäpolitiikkaa jo nuoresta saakka, ja mitä enempi olen seurannut, sitä vihaisemmaksi olen tullut (Naurua – Min. Virolainen. Älkää seuratko!). Erityisesti 1950-luvun lopulla, seurattessani presidentti Kekkonen toimintaa ja menettelytapoja, havaitsin silloin nuorena opiskelijana, että maamme oli vuoden 1956 presidentinvaaleissa saanut minun mielestäni aivan väärän miehen valtakunnan päämieheksi; kyynisen juonittelijan ja koko kansan ja isänmaan kokonaisedusta piittaamattoman oman edun tavoittelijan ja keinoja kaihtamattoman oman valtansa pönkittäjän ja oman puolueensa, maalaisliiton vallan pönkittäjän. Esimerkkinä mainittakoon mm. V.J. Sukselainen ja Veikko Vennamo, jotka ovat tämän painostus- ja kostopolitiikan ehkä tunnetuimpia uhreja. Toinen varapuhemies: (koputtaa): Pyydän välttämään ed. Kortosalmea moisia ajatuksia! Ne ovat sopimattomia! Ed. Kortesalmi on hyvä ja jatkaa. (Ed. V. Vennamo: Eikö täällä saa mielipiteitä lausua? – Ed. Friberg: Sopimattomia pitää ajatella, mutta ei lausua ääneen!)”⁴⁰²

Ainoa, joka välihuudoin Kortosalmea tuki, oli hänen puoluetoverinsa Veikko Vennamo. Muiden välihuutojen rekisteri oli erittäin pilkallinen. Puhujalle vastattiin samankaltaisessa rekisterissä kuin mitä oli puheen pitäjän kielenkäytön rekisteri. Oikeusministeri Matti Louekoski arvioi Kortesalmen puhetta tuoreeltaan vastauspuheenvuorossaan:

”Muun muassa ed. Kortesalmen arvioinnista presidentti Kekkonen tavasta hoitaa virkansa ja hänen henkilöstään, tavasta ja arvostelusta, voidaan päätellä, ettei kysymyksessä tällä hetkellä täällä käytävässä arvosteleavassa keskustelussa ole ollenkaan laillisuus tai perustuslaillisuus, vaan tarkoituksena on saada henkilövaihdos tasavallan presidentin paikalle ja jyrkkä muutos meidän maamme harjoittamaan ulko- ja sisäpolitiikkaan (Ed. Ehrnrooth: Totuudenvastainen väite!)”⁴⁰³

Myös muut poikkeuslakia puolustavat edustajat⁴⁰⁴ tuomitsivat jyrkästi Kortesalmen ja jarrutuksessa mukana olleiden, Veikko Vennamon, Tuure Junnilan, Rainer Lemströmin, Victor Procopén ja Georg C. Ehrnroothin käyttäytymisen. Johannes Virolainen ihmetteli, mitä hyötyä epäasiallisesta käyttäytymisestä oli itse asialle, poikkeuslain vastustukselle?⁴⁰⁵

Kortesalmen puhe aiheutti sen, että maltillisemmat poikkeuslain vastustajat sanoutuivat puheenvuoron jälkeen irti Kortesalmen puheesta. He korostivat maltillisuuttaan. RKP:n Gunnar Laatio⁴⁰⁶ ja Kokoomuksen Sami Suominen⁴⁰⁷ sanoutuivat heti irti Kortesalmen kielenkäytöstä sekä poikkeuslain kiihkeimpien vastustajien menettelytavoista, vaikka hekin vastustivat poikkeuslakia. Jarruttajien menettelytavat tuomittiin laajasti sekä puolustajien että vastustajien joukoissa.

---

⁴⁰² J. Juhani Kortesalmen puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, ptk IV, 3756

⁴⁰³ Matti Louekosken vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3762

⁴⁰⁴ Ks. Johannes Virolaisen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3762, Ralf Fribergin puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3774.

⁴⁰⁵ Johannes Virolaisen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3762 - 3763

⁴⁰⁶ Gunnar Laation vastauspuheenvuoro eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3763

Poikkeuslain vastustajat pitivät Korttesalmen puheenvuorojen jälkeenkin pitkiä puheenvuoroja, joissa kinattiin poikkeuslain puolustajien kanssa siitä, oliko vastustajien tarkoituksena muuttaa maan ulkopoliittista linjaa. Kiisteltiin myös siitä, minkälainen käyttäytyminen on hyvien käytöstapojen mukaista.

Puolustajat marginalisoivat kovan kielenkäytön seurauksena poikkeuslain vastustajien poliittisen eetoksen. He pyrkivät erityisesti Korttesalmen tarjoaman ääriesimerkin myötä osoittamaan, että lakia vastustivat ainoastaan kiihkomieliset. Tämä ei tietenkään tehnyt oikeutta kaikille lain vastustajille. Vastustajien puheissa esiintyi kahdenlaista kovasanaisuutta: Länsimielisyys ja epäkorrekti kielenkäyttö.

Länsimielisyys oli yhteistä kaikille vastustajille, epäkorrektiin kielenkäyttöön syyllistyivät erityisesti SMP:n edustajat. SMP:n edustajien puheissa näkyy pyrkimys marginaaliin. Molemmat osapuolet saivat, mitä halusivat. Vastustajat marginalisoivat poliittisesti SMP:n ja SMP vahvisti kuvaansa valtapuolueet haastavana protestipuolueena.

8 LAKIEHDOTUKSEN LEGITIMOINTI YÖISTUNNOSSA

Poikkeuslain ensimmäinen käsittely saatiin päätökseen kello 23.35. Täysistuntoa jatkettiin 0.30. Suuren valiokunnan mietintö oli vastustajien harmiksi nuijittu pikavauhtia läpi. Hallitus oli toivonut asian pikaista käsittelyä, mutta oli joutunut pettymään. Pitkät puheet olivat ruuhkauttaneet pahasti eduskunnan työtä, niinpä toinen käsittely tuli eteen yöllä. Täysistunnossa otettiin toiseen käsittelyyn hallituksen esitys n:o 247 tasavallan presidentin toimikauden jatkamiseksi.⁴⁰⁸ Seuraavana päivänä eduskunta tulisi käsittelemään budjettia poikkeuksellisesti sunnuntai-istunnossa.⁴⁰⁹

Yöistunto ei tuonut juurikaan uusia näkökulmia poikkeuslakiehdotuksesta käytyyn keskusteluun. Oikeusministeri SDP:n Matti Louekoski vastasi yöllä poikkeuslain vastustajille puheenvuorossaan, jossa hän puolusti poikkeuslakihanketta. Hänen puheensa ei kuitenkaan sisältänyt mitään uutta. Puheen pääosa käsitteli ulkopoliittikkaa ja hän kehui Kekkonen saavutuksia sillä saralla. Lain tärkein peruste oli ulkopoliittinen jatkuvuus. Louekoski vakuutti, että tehtävä ratkaisu oli demokraattinen, koska Suomen kansan suuri

---

⁴⁰⁷ Sami Suomisen puhe eduskunnassa 13.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3760-3770

⁴⁰⁸ Vp 1972, Ptk IV, 3799

enemmistö oli Kekkonen takana. Näin ollen vaali oli tarkoituksenmukaisinta suorittaa eduskunnassa, eikä ollut asianmukaista käynnistää raskasta vaalikoneistoa.

Louekoski korosti, että eduskunnan suuri ennemmistö kannatti lakiehdotusta, eikä mikään ”pieni junttaporukka” Näin hän vastasi syytöksiin siitä, että puolue-eliitti olisi runtannut lakiehdotuksen läpi välittämättä edustajien mielipiteistä. Hänen mukaansa 5/6 enemmistön saaminen lakiehdotuksen taakse oli ”poikkeuksellisen harvinainen yksimielisyyden osoitus kansan tahdosta”.⁴¹⁰ Louekosken puheenvuoron kielenkäytön rekisteri oli erittäin maltillinen. Hän ei syyttänyt ketään epäasiallisista menettelytavoista eikä ulkopoliittisesta harhaoppisuudesta. Hänen puheensa argumentaatio perustui lakiehdotuksen keskeiseen käsitteistöön.⁴¹¹

Edustaja Ehrnrooth vastasi Louekoskelle, että poikkeuslaista tulisi ennakkotapaus, koska laki menisi liian heppoisin perusteluin läpi. Hän antoi Louekoskelle tunnustusta siitä, että hän kertoi syyt, mitkä johtivat lakiehdotuksen antamiseen. Kortesalmen mielestä oli hyvä, että lailla turvattaisiin ulkopoliittinen jatkuvuus, mutta samalla hän kysyi, miksi ei huolehdita ”kansanvallan jatkuvuudesta”, joka oli hänen mielestään tärkeämpää.⁴¹² Junnila toisti Louekoskelle argumenttinsa, jonka mukaan kansalaisilta vietäisiin hallitusmuodon suoma äänioikeus.⁴¹³

Toisessa käsittelyssä ei nähty aikaisemmin päivällä pidettyä puhejarrutusta. RKP:n puhejarruttaja Ehrnrooth käytti lyhyen vastauspuheenvuoron. SMP:n edustajat pitivät pitkäähköt puheet, joissa ei tullut uusia argumentteja, mutta kolmen edustajan voimin käsittelyä ei saatu kovin paljon viivytettyä. SMP jätti ehdotuksen, jonka mukaan pykälässä oleva ”1 päivään maaliskuuta 1978 saakka” muutetaan kuulumaan ”1 päivään maaliskuuta 1976 saakka”.

Suuren valiokunnan mietinnön puolesta äänesti 147 ja Vennamon ehdotusta 15 edustajaa. Vennamon kannalla olivat SMP:n edustajien lisäksi mm. Georg C. Ehrnrooth, Kullervo Rainio, Victor Procopé ja Sami Suominen. Mm. Tuure Junnila ja Kullervo Rainio

⁴⁰⁹ Ks. esim. Helsingin Sanomat 15.1. 1973

⁴¹⁰ Matti Louekosken puhe eduskunnassa 14. 1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3802-3803

⁴¹¹ Vrt. Liite 1.

⁴¹² J. Juhani Kortesalmen puhe eduskunnassa 14.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3804

⁴¹³ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 14.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 3806

äänestivät tyhjää,⁴¹⁴ mikä kertoo SMP:n poliittisen uskottavuuden puutteesta. Poikkeuslain käsittelyn jälkeen keskusteltiin neljän puheen verran maataloustulolaista. Lopuksi suoritettiin äänestys. Kansanedustajien pitkä työpäivä päättyi vasta aamuyöllä kello 2.33.⁴¹⁵

9 RETORISTEN LINJOJEN MUOTOUTUMINEN

Hallituksen esittämä toive lakiehdotuksen pikaisesta käsittelystä ei ollut toteutunut. Vastustajat olivat puhejarrutuksellaan viivästyttäneet eduskunnan työtä niin, että oli jouduttu kokoontumaan myös sunnuntaina. Kolmannessa ja ratkaisevassa käsittelyssä pitkät puheet jatkuivat. Puheenvuoroja käytettiin yhteensä 50⁴¹⁶. Tällä kertaa poikkeuslain puolustajat olivat aikaisempaa enemmän äänessä. Eduskuntapuolueista jokainen käytti ns. ryhmäpuheenvuoron, jossa he selvittelivät poikkeuslakiesityksen syitä ja taustoja.

SMP:n edustajat Veikko Vennamo, J. Juhani Kortesalmi ja Rainer Lemström puhuivat jälleen pitkään, samoin tekivät mm. Georg C. Ehrnrooth ja Kullervo Rainio. Puheenvuoroissa oli jarrutuksen makua, sillä ne sisälsivät samoja argumentteja kuin heidän aikaisemmin pitämänsä puheenvuorot. Tämän lisäksi eduskunnan puhujapöytästä kuultiin pitkiä sitaatteja Kekkonen ja hänen ulkopoliittikaansa arvostelevasta kirjallisuudesta.

Poikkeuslain puolesta perustelut olivat toistensa kanssa hyvin samankaltaisia. Kaikki poikkeuslakia tukeneiden puolueiden⁴¹⁷ edustajat sanoivat, että lailla turvattaisiin ulkopoliittinen jatkuvuus muuttuvassa tilanteessa. SDP:n Rafael Paasio⁴¹⁸, SKDL:n Paavo Aitio⁴¹⁹ ja Kepun Eino Uusitalo⁴²⁰ sekä SKYP:n Heikki Kainulainen⁴²¹ korostivat lakiehdotusta perustellessaan rauhaa ja turvallisuutta.

---

⁴¹⁴ Vp 1972, Ptk IV, 3807-3808

⁴¹⁵ Ibid., 3823

⁴¹⁶ Ks. taulukko 1.

⁴¹⁷ SDP, SKDL, Kepu, Kokoomuksesta ja LKP:stä noin puolet sekä SKYP

⁴¹⁸ Rafael Paasion ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4373 - 4375

⁴¹⁹ Paavo Aition ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4375 - 4377

⁴²⁰ Eino Uusitalon ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4377 - 4378

He näkivät Kekkonen olevan rauhantilan ja poliittisen stabiliteetin takaaja, vaikka Euroopassa kauppaneuvottelujen vuoksi tilanne olikin muuttumassakin. Kokoomuksen Harri Holkeri puhui perustellessaan poikkeuslakia muita enemmän kauppapolitiikasta, eikä käyttänyt lainkaan rauha- ja turvallisuusretoriikkaa.⁴²² Puolustajien puheissa esiintyi silmiinpistävän vähän laillisuusretoriikkaa verrattuna vastustajiin.

Kolmannessa käsittelyssä ns. maltilliset vastustajat puhuivat enemmän. Poikkeuslain vastustajat, erityisesti kahtiajakautuneiden puolueiden LKP:n ja Kokoomuksen vähemmistöön jääneet edustajat korostivat kolmannessa käsittelyssä aiempaa kirkkaammin perustuslaillista eetostaan. He halusivat osoittaa, että poikkeuslain vastustamiselle oli jalo motiivi, eivätkä he halunneet tulla samaistetuksi ”kiihkomielisten” kanssa.

SMP:n edustajat käyttivät myöskin samaa argumenttia, mutta heidän uskottavuuttaan söi presidentin kirpeä arvosteleminen, jota he olivat harrastaneet lukuisissa puheenvuoroissaan. Liberaalien Olavi Borg irtisanoutui ”kiihkomielististä”, tuomitsi jarruttajat ja korosti omaa ”maltillisuuttaan”⁴²³. Puheenvuoroa voidaan pitää retorisesti painavana, sillä hän oli arvostettu politiikan tutkija:

”Kantani on, että poikkeuslaki on menettelytapavalintana Urho Kekkonen uudelleen valitsemiseksi paitsi erittäin huono ja sopimaton myös valtiosääntöiseltä kannalta katsoen mitä arveluttavin ja maan poliittisten olojen positiivisen kehityksen kannalta kaikkea muuta kuin rakentava vaihtoehto. Urho Kekkonen ja hänen johtamansa menestyksellisen ulkopolitiikan horjumattomana kannattajana minulle on ollut suorastaan masentavaa olla mukana tällaisessa puuhassa, jonka seurauksena jo nyt on ollut päämiesinstituutin arvolle ja asemalle sopimaton riepottelu.”⁴²⁴

Samassa puheessa Borg sanoi ääriyhmien pilanneen hyvän asian ja kutsuu sillä operointia ”vaaralliseksi” toiminnaksi.⁴²⁵ Borg puheessaan sanoutui referenssiryhmästään – poikkeuslain vastustajista – irti kaikin keinoin paitsi siitä, että hän vastusti

⁴²¹ Heikki Kainulaisen ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4379 - 4380

⁴²² Harri Holkerin ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4378 - 4379

⁴²³ Olavi Borgin puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4412 - 4415

⁴²⁴ Olavi Borgin puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4413

⁴²⁵ Ibid, 4414-4415

poikkeuslakia. Epätavalliseksi lain vastustamisen teki myös se, että Borgin puolue, LKP, oli mukana hallituksessa⁴²⁶:

Borg vetosi hyvin voimakkaasti perustuslailliseen eetokseensa. Hän korosti sitä tuomitsemalla ”kiihkomieliset”. Borgin uskottavuutta lisäsi se, että hänen edustamansa liberaalinen kansanpuolue oli Suomen valtiosäännön luoja K.J. Ståhlbergin puolue, jolla oli ollut voimakas perustuslaillinen eetos.⁴²⁷ Tällöin poikkeuslain vastustaminen oli samassa linjassa paitsi Borgin niin myös hänen puolueensa politiikan (policyn) pitkän linjan kanssa. Borg naulasi perustuslaillisuuttaan korostavan teesinsä siteeraamalla puolueen suurta miestä, presidentti K.J. Ståhlbergia:

”Uskollisena aatteelliselle oppi-isälleni lyhyt lainaus hallitusmuotomme kirjoittajan K. J. Ståhlbergin käsityksestä aikaisempien poikkeuslakikaavailujen yhteydessä, joista ei ole aikaa vielä kulunut kuin vähän yli 20 vuotta. Ståhlberg sanoi silloin sanatarkasti seuraavasti: ”Kuinka matalalle jatkuvat poikkeuslain jo ovat vieneet valtiolliset käsityksemme, näkyy räikeästi siitä, että julkisessa keskustelussa aivan luonnollisena asiana valtiosäännön noudattamisesta käydään kauppaa vaalikustannusten ja vaalivaivan säästämiseksi” ... ”Jos Suomen kansa ei jaksa eikä viitsi kerran kuudessa vuodessa valita itsekin valtion päämiestä, ei se toden totta ansaitse itsenäistä kansanvaltaista valtiota.”⁴²⁸

Borgin puhe kuvastaa hyvin sitä retoriikan tyyllilajia, joka poikkeuslain vastustajien joukossa esiintyi. Poikkeuslain vastustajilla oli kaksi argumenttia ylitse muiden, joilla he pyrkivät perustelemaan ratkaisuaan. Kaikki osapuolet halusivat olla demokraattisia ja kansanvallan puolustajia. Kaikki haluavat noudattaa myöskin `perustuslakia`, jonka 23§ sanoo, että ”Tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa syntyperäisten Suomen kansalaisten joukosta aina kuudeksi vuodeksi”.⁴²⁹ Sikäli lakiehdotuksen neljän vuoden tematiikka oli poikkeuksellista.

Tämän lisäksi sanottiin, ettei ollut olemassa poikkeuksellista tilannetta, joka oikeuttaisi perustuslain kieltämiseen. Maltillinen siipi pitäytyi enimmäkseen laillisuusretoriikassa, kun taas lain ”kiihkeämmät” vastustajat arvostelivat tämän lisäksi erityisesti Kekkonen ja hänen johtamansa Suomen ulkopoliittista linjaa liiasta Neuvostoliittomielisyydestä.

---

⁴²⁶ Hallituskokoonpanosta ks. esim. Seppinen 1997, 611-612: Liberaalien Pekka Tarjanne oli Sorsan hallituksen liikenneministeri.

⁴²⁷ Ks. Häikiö 1993, 325-326

⁴²⁸ Olavi Borgin puhe eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4415

⁴²⁹ Oinikki (toim.) 1972, 2

Poikkeuslain puolustajat käyttivät kansanvallan ja perustuslain käsitteitä niukasti. Puolustajien retoriikka oli juhlatyylistä, jolla ylistettiin ”hyvää”: *Kekkosen persoonaa, ulkopolitiikan jatkuvuutta ja rauhaa* sekä alennettiin ”häpeällistä”: *Lain vastustusta, äärioikeistolaisuutta ja puhejarrutusta*.⁴³⁰ Oikeudellista puhetta heidän keskustelussaan oli huomattavan vähän verrattuna vastustajien argumentointiin.

9.1 Messuhallin tilaisuuden aiheuttama retorinen repeämä

Kolmannen käsittelyn kiinnostavin debatti käytiin ns. Messuhallin tilaisuudesta. Poikkeuslain vastustajat järjestivät 14.1. 1973 puhetilaisuuden Helsingin Messuhallissa, jonne oli kutsuttu puhujia kolmesta eri puolueesta. Tilaisuutta mainostanut lehti-ilmoitus oli otsikoitu: ”Poikkeuslakia vastaan – perustuslaillisen linjan puolesta. Puhujina Ehrnrooth (RKP), Häikiö (Kok.), Junnila (Kok.), Katajavuori (Kok.), Procopé (RKP), Rainio (Kok.), Westerholm (Kristill.). Musiikkia soittaa puhallinyhtye.”⁴³¹ Martti Häikiön mukaan puhujana olisi ollut vielä SMP:n Lemström⁴³², ja myöskin sanomalehdet hänet puhujana mainitsivat.⁴³³ Puhujat olivat siis eduskunnassakin aktiivisina poikkeuslain vastustajina esiintyneet edustajat.

Lehdistö leimasi kansalaistoimikunnan tilaisuuden äärioikeiston juhlaiksi. *Helsingin Sanomat* sanoi tyypillisen osallistujan pukeutuneen krimiturkkiin⁴³⁴ ja *Liiton* tietojen mukaan tilaisuuteen oli ajettu busseilla vanhuksia vanhainkodista yleisöksi.⁴³⁵ Kristillisten Raino Westerholm oli puheissaan rinnastanut poikkeuslain ja lapsenmurhan (abortin). *Kansan Uutiset* varoitti tämänkaltaisten ”äärioikeiston” riehajuhlina johtavan Lapuan liikkeen uuteen nousuun.⁴³⁶

Julkisuudessa tilaisuus leimattiin hurmahenkiseksi lain vastustamiseksi, jolla on myös laajempaa poliittista merkitystä oikeistovoimien nousun uhkan myötä. Tutkituista

---

⁴³⁰ Vrt. Perelman, 1996, 26

⁴³¹ Helsingin Sanomat 13.1. 1973

⁴³² Häikiö 1993, 333

⁴³³ Ks. Uusi Suomi 15.1.1973 ja Kansan Uutiset 17.1. 1973

⁴³⁴ Helsingin Sanomat 15.1. 1973

⁴³⁵ Liitto 16.1. 1973

⁴³⁶ Kansan Uutiset 17.1. 1973

sanomalehdistä ainoastaan *Uusi Suomi* suhtautui myönteisesti Messuhallin tilaisuuteen. Pääkirjoituksessa arvosteltiin *Helsingin Sanomien* pilkallista suhtautumista tilaisuuteen.⁴³⁷

Poikkeuslain puolustajat ryhmäpuheenvuoroissaan sanoivat Messuhallin tilaisuuden olleen äärioikeiston voimanponnistus. He olivat muodostaneet käsityksensä poikkeuslain vastustajista sekä heidän järjestämästään tilaisuudesta lehdistön kautta sekä siitä, mitä eduskunnassa oli kuultu ja nähty poikkeuslain käsittelyn aikana. Poikkeuslain vastustajat olivat korostaneet perustuslaillista eetostaan ja sen pyrkivät poikkeuslain vastustajat, erityisesti vasemmiston edustajat murentamaan. SDP:n Rafael Paasio aloitti poikkeuslain vastustajien arvostelemisen ryhmäpuheenvuorossaan. Leimaamalla vastustuksen äärioikeiston kiihkoksi hän marginalisoi poikkeuslain vastustuksen poliittisen merkityksen:

”Se rajuus ja vihamielisyys, jolla lain vastustajat kävivät kamppailuaan lakiehdotusta vastaan, antoi valitettavaa aihetta epäilyille, että kysymys saattoi olla muustakin kuin siitä, oliko luovuttava valitsijamiesvaalin toimittamisesta ja ratkaistava presidentin toimikauden jatkaminen erityisellä lailla. Koko se näytelmä, jonka todistajina me ja monet muut saivat olla tässä salissa, perustuslakivaliokunnassa ja Messuhallissa, oli murheellinen näytös poliittisesta kiihkomielisyydestä, jota yhä löytyy keskuudestamme. Henkilöön kohdistuneet loukkaukset olivat niin ikään näytteenä tasosta, jolle mielen kiihko painoi useat edustajat tämän lakiesityksen käsittelyn aikana.”⁴³⁸

Kun Paasio puhui henkilökohtaisesta ”vihamielisyydestä”, hän peitti poikkeuslain vastustuksen poliittisen merkityksen. Hänen mukaansa motiivina ei ollut jalo demokratian puolustamisen tai perustuslaillisuus. Kysymyksessä oli pikemminkin Urho Kekkosen ja hänen ulkopoliittikkansa vastustaminen. Samaa mieltä hänen kanssaan oli SKDL:n Paavo Aitio.⁴³⁹ Tällä tavalla vasemmistopuolueiden edustajat antoivat poikkeuslakia vastustaville negatiivisen merkityksen. Paasio syytti siitä, että poikkeuslain vastustajat olivat poikenneet legitiimistä tavasta puhua ulkopoliitikasta ja Urho Kekkosesta:

”Se arvostelu, joka täällä on viime päivinä kohdistunut ei vain presidentti Kekkosen persoonaan vaan myös hänen toimiinsa ulkopoliitiikan alalla, on sisältänyt enemmän väitteitä kuin todisteita vakavista epäonnistumisista...Ja se, mitä tässä asiassa on tähän mennessä tapahtunut, on omiaan vahingoittamaan maamme mainetta ja etuja, joten ne, joille kansamme edut ovat arvokkaita asioita, eivät halua tehdä samoin.”⁴⁴⁰

---

⁴³⁷ *Uusi Suomi* 16.1. 1973

⁴³⁸ Rafael Paasion ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4374

⁴³⁹ Paavo Aition ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4375 - 4377

⁴⁴⁰ Rafael Paasion ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4375

Paasio kohdisti sanansa erityisesti SMP:n edustajille, Vennamolle, Kortesalmelle ja Lemströmille, jotka sanoivat, että poikkeuslaki herjaa Neuvostoliiton johtajia. Heidän mukaansa tällöin oletetaan Neuvostoliiton väkivallalla uhaten vaativan poikkeuslakia. Tätä pelottelua SMP piti ”maan edun” vastaisena. Paasio ilmoittautui itsekin maan edun ajajaksi. Käsitteen merkitys jäi riippumaan siitä, kuka sen kulloinkin määritteli.

Keskustapuolueen Eino Uusitalo ei puuttunut Messuhallin tilaisuuteen, mutta arvosteli vastustajien toimia istuntosalissa sekä perustuslakivaliokunnassa. Hänen mukaansa esiintyminen oli ollut ”ala-arvoista”.⁴⁴¹ Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoron piti poikkeuslain eduskuntaryhmässä läpi runnonut Harri Holkeri.⁴⁴² Hän ei arvostellut millään lailla vähemmistön esiintymistä, vaan sanoi Kokoomuksen joutuneen hankalaan tilanteeseen, koska ehdotus kansanäänestyksen järjestämisestä hylättiin. Hän syytti ehdotuksen hylkäämistä kannattaneita poliittisen tilanteen tarpeettomasta kärjistyksestä.⁴⁴³ Tällä tavalla hän rivien välistä puolusti vastustajia antamalla ymmärtää heidät ”syyntakeettomiksi” hankalassa tilanteessa. Vastustus johtui Holkerin mielestä pikemminkin poikkeuslain ajajien taitamattomuudesta kuin vastustajien moraalittomuudesta.

Pienpuolueet RKP, SKYP ja LKP tuomitsivat vähemmistöön jääneiden toimintatavat.⁴⁴⁴ RKP:n Carl Olof Tallgren sanoi, että ” Inom vår grupp har vi för vana att respektera annorlunda tänkande, men vi brukar kräva parlamentariskt godtagbara former, oberoende av frågans natur och oberoende av, hur hårt de politiska åsikternakan gå isär.”⁴⁴⁵ SKYP ei hyväksynyt vastustukseen liittyvää ”kiihkoa ja henkilövihaa”.⁴⁴⁶ LKP:n Pirkko Aro sanoi, että ” nyt ei ole enää kysymys eduskunnan arvovallan säilyttämisestä, vaan sen palauttamisesta.”⁴⁴⁷

Poikkeuslain vastustajat eivät hyväksyneet saamaansa kiihkomielisen ”lapualaisen” leimaa. Veikko Vennamo sanoi SDP:n Paasiolle ja SKDL:n Aitiolle, että hän ei hyväksy väitettä, jonka mukaan perustuslain ja demokratian puolustaminen olisi kiihkomielisyyttä.

---

⁴⁴¹ Eino Uusitalon ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4377

⁴⁴² Ks. Häikiö 1993, 326

⁴⁴³ Harri Holkerin ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4378

⁴⁴⁴ Ks. Vp 1972, Ptk IV, 4379 - 4381

⁴⁴⁵ Carl Olof Tallgrenin ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4381

⁴⁴⁶ Heikki Kainulaisen ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4379

Hän pyrki auktorisoimaan ”kiihkon” käsitteen omia tarkoituksiperiään varten ja syytti ”kiihkomielisyydestä” niitä jotka SMP:n hajoamisen yhteydessä sulki puoleen edustajia eduskuntatyöstä. Tällöinkin Vennamon mukaan kysymyksessä oli ollut kansanvallan puolustaminen, eikä hän nähnyt siinä mitään viitteitä kiihkosta.⁴⁴⁸

Messuhallin tilaisuuden sekä poikkeuslain vastustuksen innoittamana päivän eniten keskustelua herättäneen puheenvuoron käytti pääministeri Kalevi Sorsa. Hän perusteli lakiehdotusta ulkopoliittisilla syillä ja sanoi sen olevan täysin laillinen. Taustalla oli halu mielistellä Kekkosta.⁴⁴⁹ Kalevi Sorsa raivosi poikkeuslain vastustajille:

”Nyt tehtävä päätös osoittaa Suomen ulkopoliittisen linjan pysyvyyden nopeasti muuttuvassa tilanteessa. Jos politikoitsijoilla ei ole halua tai kykyä tämän tosiseikan panoa tajuta, hänen taipumuksillaan olisi parempi asianomaisen itsensä ja yhteisen edun kannalta harrastella jotakin muuta kuin vastuullista valtiollista toimintaa (Eduskunnasta: Suomen kansan asia on päättää!).”⁴⁵⁰

Hän kyseenalaisti vähemmistön poliittisen toiminnan eetoksen ja ammattitaidon tavalla, joka loukkasi vähemmistöön jääneitä. Edelleen hän kyseenalaisti poikkeuslain vastustajien motiivit. Hän sanoi, että julkisuudessa lausuttujen jalojen motiivien taustalla oli epämoraalinen tavoite nostattaa Suomessa äärioikeistolainen kansanliike, josta saatiin esimakua Messuhallin tilaisuudessa. Tällä lausunnollaan Sorsa muiden poikkeuslain puolustajien tapaan marginalisoi poikkeuslain vastustuksen:

”Lain käsittelyn aikana on käynyt täysin selväksi, että vastustuksen tarkoitus ei ole ollut suinkaan sen paremmin huoli valtiosääntöoikeudellisista näkökohdista kuin valtiollisesta tulevaisuudestakaan (Ed. Junnila: Millä oikeudella herra pääministeri katsoo tuon voivansa sanoa? – Eduskunnasta: Hän tietää vähän enemmän!). – Muun muassa niiden kokouksesta tehtävien johtopäätösten perusteella, joka tässä äskettäin pidettiin ja johon ed. Junnila osallistui (Ed. Junnila: Oliko pääministeri kuuntelemassa siellä?)...Tarkoituksena on ollut saada virike sen äärioikeistolaisen ryhmittymän operaatioille, joka keskuudessamme on erilaisin valheverhoin esiintynyt (Eduskunnasta: Oikein!). Nyt nuo verhot on katsottu voitavan heittää syrjään ja muodostaa julkinen liittouma. Olen kuitenkin täysin vakuuttunut siitä, herra puhemies, että Suomen kansa on vapaissa salaisissa vaaleissa tuomitseva tämän sisäpoliittisesti taantumuksellisen, ulkopoliittisesti epäilyttävän liittouman sekä kieltävä siltä tukensa (Ed. Junnila: Mutta niitä ei sallita, vapaita vaaleja!).”⁴⁵¹

Sorsa halusi tehdä selväksi, että hänen johtamansa hallituksen tekemä ratkaisu oli kansanvaltainen kun hän sanoi, että seuraavissa vaaleissa kansa tuomitsi poikkeuslain vastustajien toimet. Junnilan Sorsalle tämän puheen lopuksi huutama kommentti on

⁴⁴⁷ Pirkko Aron ryhmäpuheenvuoro eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4381

⁴⁴⁸ Veikko Vennamon puhe eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4382

⁴⁴⁹ Ks. esim. Suomi 1998, Lehtinen 2002

⁴⁵⁰ Kalevi Sorsan puhe eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4390

⁴⁵¹ Kalevi Sorsan puhe eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4390

ironialtaan viiltävä palaute Sorsan uhkaukseen siitä, että poikkeuslakia vastustava henkilöt tulisivat tippumaan eduskunnasta. Tuure Junnila vastasi välihuudoissaan samassa rekisterissä kuin oli Sorsan puhekin. Tässä katkelmassa välihuudoilla pyrittiin dialogiin puhujan kanssa.

Sorsan puheen rekisteri oli kova. Se oli kuitenkin linjassa sen kielenkäytön kanssa, mitä kovimmat poikkeuslain arvostelijat käyttivät. Sorsa näytti avoimesti suuttumuksensa, lähti mukaan poikkeuslain vastustajien kielipeliin ja sai ankarat moitteet vähemmistöön jääneiltä. Eduskunnassa nousi kohu Sorsan puheesta. SMP:n edustaja kommentoivat tuoreeltaan puhetta. Veikko Vennamo pilkkaa Sorsaa perustuslain väärästä tulkinnasta. Hänen mukaansa Sorsan tulkinta asiasta on, että ”eduskunta voi tehdä lain, vaikkapa, että se istuu iankaiken, niin kauan kuin kukin kansanedustaja elää, voi tehdä mitä tahansa.”⁴⁵² Kortesalmi kutsui Sorsan puhetta ”halpa-arvoiseksi”.⁴⁵³

Sorsa pyysi ainakin kahdelta poikkeuslakia vastustavalta kansanedustajalta anteeksi äärioikeistolaissyytöksiään. Sorsa oli puheen jälkeen kuullut, että muutamat olivat pahoittaneensa mielensä hänen leimaamisensa johdosta. Tällainen henkilö oli mm. perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja Juuso Häikiö (kok), jonka kanssa käymässä keskustelussa Sorsa pahoitteli syytöksensä yleistä muotoa ja kertoi, ettei hän tarkoittanut Häikiötä. Kansanedustaja Olavi Borg (lib) kysyi puolestaan pääministeriltä tämän jälkeen, ”onko pääministerin tarkoituksena ulottaa lihakirveenkäyttö hallituksen sisällekkin.” Sorsa oli myös tällöin pahoitellut sanomaansa, minkä Borg oli tulkinnut epäviralliseksi anteeksipyynnöksi.⁴⁵⁴ Maltillisiin vastustajiin suhtauduttiin siis ystävällisemmin kuin kiihkomielisiin.

Tuure Junnila puhui ensimmäisen kerran keskustelun edettyä jo pitkälle. Poikkeuslain puolustajat olivat tuominneet jyrkästi vastustajien toimet. Junnilan puheen pääpaino olikin siinä, että hän halusi osoittaa, että poikkeuslain vastustuksella ja kiihkomielisyydellä kanssa ei ollut mitään tekemistä toistensa kanssa. Tällä retorisella siirrolla hän halusi siirtää poikkeuslain vastustuksen kohti maltillisempaa linjaa, jotta kynnys mielipiteen omaksumiseen olisi matalampi. Poikkeuslain vastustajat sanoivat,

---

⁴⁵² Veikko Vennamon vastauspuheenvuoro eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4391

⁴⁵³ J. Juhani Kortesalmen vastauspuheenvuoro eduskunnassa 17.1 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4391

että Messuhallin tilaisuudesta oli annettu julkisuudessa epäoikeudenmukainen kuva. Junnila aloitti vääräksi kokemiensa väitteiden oikaisemisen:

”... lehdistössä, ei aivan kautta linjan, mutta yleisesti, pyritty antamaan tuosta tilaisuudesta vääristely ja valheellinen kuva. Ensinnäkin on tilaisuuden yleisömäärä esitetty olennaisesti pienemmäksi kuin se oli. Edelleen on väitetty, että tuon tilaisuuden kuulijakunta koostui lähinnä 50 – 60-vuotiaista, pääasiassa ruotsia puhuvista, krimiturkkiin ja minkkihattuun pukeutuneista naishenkilöistä. Tämä on tietysti pelkkää hölynpölyä. Mutta ennen kaikkea on vääristely tuossa tilaisuudessa esiintyneitten kansanedustajien puheita ja niiden puheitten tarkoitusta. On puhuttu ”villitsijöitten vastuuttomista puheista”, ”äärioikeistolaisen kansanliikkeen herättelemisestä”, ”folkhysteri som förskräcker”.”⁴⁵⁵

Junnila luki Messuhallissa pitämänsä puheen, joka oli lähes identtinen hänen istuntosalissa aikaisemmin pitämiensä puheiden kanssa. Hän kutsui edelleen lakia ”vallankaappaukseksi lain ja oikeuden varjolla”, mitä lähetekeskustelun yhteydessä enemmistö piti kovana ilmaisuna. Junnila pyrki auktorisoimaan oman tulkintansa sekä poikkeuslaista, että tässä yhteydessä erityisesti Messuhallin tilaisuudesta yläiseen ymmärrykseen. Junnila luki puheen eduskunnan pöytäkirjaan, jotta se jäisi tulevaisuuden tutkijoiden tarkasteltavaksi sekä oikaisisi aikalaisten käsitystä asiasta. Se, että pöytäkirjaan luetaan aikaisemmin pidetty puhe, kielii tässä yhteydessä myös kapinoinnista hallituksen toivetta vastaan. Hallitushan oli toivonut lain käsittelyn sujuvan nopeasti.⁴⁵⁶

Junnilan puoluetoveri Kullervo Rainio luki myöskin otteita Messuhallissa pitämästään puheestaan. Hän pyrki torjumaan syytökset äärioikeistolaisesta kansanliikkeestä. Hän ilmaisi, että kansanliike olisi nostatettava, mutta sen tavoitteista hän oli enemmistön kanssa eri mieltä. Myös hän halusi maltillistaa poikkeuslain vastustuksesta saatua kuvaa. Hän ilmoitti, että hänen edustamansa ryhmä, joka jäi tarkemmin määrittelemättä, ei ollut Kekosta vastaan. Hän penäsi ainoastaan vapaita vaaleja, kansalaisten oikeutta valita presidentti.⁴⁵⁷ Tällä argumentillaan hän vetosi, kuten muutkin poikkeuslain vastustajat perustuslailliseen eetokseen, mitä enemmistö oli järjestelmällisesti puheillaan murentanut. Hän siteerasi puheensa loppuksi Adolf Hitleriä. Tällä rinnastuksella hän ylevöitti oman asiansa ja heitti raskaan varjon poikkeuslakia puolustavien edustajien päälle⁴⁵⁸:

---

⁴⁵⁴ Helsingin Sanomat 19.1. 1973

⁴⁵⁵ Tuure Junnilan puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4391

⁴⁵⁶ Liitto 10.1. 1973

⁴⁵⁷ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4398

⁴⁵⁸ Vrt. Perelman 1996, 26

”Meitä, jotka olemme asettuneet vastustamaan poikkeuslakia, on arvosteltu ja varmaan vielä arvostellaan ottamamme kannan vuoksi seuraavanlaisin sanoin: ”Periaatteella ratsastavien jääräpäiden mielestä demokratian laki on pyhempi kuin kansakunnan onni ja menestys”. Ennen kuin edustajatoverit laajemmalti yhtyivät tämänlaatuisten arvostelijoiden kuuroon, on jokaisen hyvä tietää, että juuri nuo sanat sanoivat aikoinaan Adolf Hitler. Me olemme nousseet puolustamaan perustuslain kansalaisillemme antamia oikeuksia. Se on yksin riittävän suuri asia. On turha etsiä mitään muita toimintamme kannustimia.”⁴⁵⁹

Rainio otti kantaa poikkeuslain keskeiseen perusteluun, ”maan etuun”.⁴⁶⁰ Hän pyrki osoittamaan, että ”maan edun” käsite on määritelmältään niin väljä, että sillä pystyi perustelemaan mitä asiaa tahansa, jopa holokaustia. Lainaus on Pentti Sillantauksen kirjasta *Kaventuva kansanvalta* (1969), jossa Sillantaus tuo esille teesejä, joita Rainio⁴⁶¹ ja useat poikkeuslain vastustajat puheissaan käyttävät.

Messuhallissa puhunut Georg C. Ehrnrooth halusi myöskin osaltaan oikaista vääräksi kokemaansa uutisointia. Pitkän puheenvuoronsa lomassa hän sanoi, että lehdistössä on virheellisesti annettu kuva siitä, että tilaisuudessa laulettiin ”Porilaisten marssi”. Ehrnroothin mukaan marssia ei suinkaan laulettu vaan soitettiin. Hän pyrki tekemään naurunalaiseksi presidentti-instituution protokollan:

”... selostaja ja ilmeisesti otsikon laatijakin hyvin tiesivätkin, ettei Jääkärien marssia laulettu tilaisuudessa, vaan sen soitti puhallinyhtye. Kun tasavallan presidentti esiintyy radiossa ja televisiossa, ennen hänen puhettaan porilaisten marssi. Vaikka tasavallan presidentti yrittää mobilisoida kansalaisia vastustamaan kummitusta, fasismia, jota maassamme ei ole, niin yksikään lehti ei ole otsikoinut hänen puhettaan Porilaisten marssin säkeillä ”Viel’ on Suomi voimissaan, voi vihollisen hurmehella peittää maan” (Naurua).”⁴⁶²

Ehrnrooth hyppäsi puhuessaan Porilaisten marssista sujuvasti kontekstista toiseen – Messuhallin kokouksesta presidentin valtiollisiin esiintymisiin. Hän pyrki tällä, kuten muutkin poikkeuslain vastustajat, puheessaan osoittamaan että poikkeuslain vastustamisessa ei ollut mitään, joka olisi epämoraalista tai tuomittavaa. Pikemminkin hänen mielestään kyseessä oli tavallinen poliittinen kansalaistoiminta, jonka ajan yleinen ilmapiiri tuomitsi äärioikeistolaiseksi toiminnaksi.

---

⁴⁵⁹ Kullervo Rainion puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4398 - 4399

⁴⁶⁰ Ks. Liite 1.

⁴⁶¹ Rainio sanoi, että hänen käyttämänsä Adolf Hitler-sitaatti on peräisin Sillantauksen kirjasta. (Rainio 2003) ja (Sillantaus 1969,11). Kun Rainion puhetta ja Sillantauksen kirjaa luetaan rinnakkain, on havaittavissa, että niissä on huomattavan paljon yhtäläisyyksiä. Sillantauksen kirjassa puhutaan kansanvallan kaventumisesta, korkeakoululaista, puoluevallasta ja sananvapaudesta. Näitä teemoja poikkeuslakikeskustelussa käsitteli myös Rainio.

⁴⁶² Georg C. Ehrnroothin puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4419

Messuhallin tilaisuus ja poikkeuslain vastustajien toiminta herättivät kuitenkin poikkeuslain puolustajat. Poikkeuslain vasemmistolaiset kannattajat antoivat tukensa pääministeri Sorsalle uusintamalla hänen teesinsä ”äärioikeistolaisesta kansanliikkeestä”. Nuoret sosialistit Erkki Tuomioja ja Ilkka-Christian Björklund hyökkäsivät oikeistoa vastaan julistautumalla rauhan sanansaattajiksi ja tuomitsevat poikkeuslain vastustuksen rauhan vastustukseksi. SDP:n vasemmistosiiven edustaja Erkki Tuomioja vastasi vähemmistölle:

”Kun puheissa kerrottiin kansanvallan rappiotilasta, poliittisten johtajien ja vanhojen puolueiden petturuudesta, väkivaltaisen sosialistisen vallankumouksen valmistelusta poikkeuslain siipien suojassa, kaikenlaisen kurittomuuden ja moraalisen rappeutuneisuuden kasvusta ja leviämisestä ja kun näiden pahuuksien vastustamiseksi tapaillaan Jääkärimarssin sanoja ja vaaditaan uuden isänmaallisen kansanliikkeen nostattamista, niin silloin käytetään sellaista kieltä, joka eräissä kohdin on täydellisen identtistä sen kielen kanssa, jota valtaan pyrkivät demokratian vastaiset äärioikeistolaiset liikkeet käyttivät 1930-luvulla.”⁴⁶³

Tuomioja viittasi sekä eduskunnassa että Messuhallissa pidettyihin puheisiin. Hän kyseenalaisti voimakkaasti poikkeuslain vastustajien perustuslaillisen eetoksen. Tuomioja nimitti vastustajien itsensä ”perustuslailliseksi rintamaksi” kutsumaa poliittista liikettä ”uudeksi isänmaalliseksi kansanliikkeeksi”.

Tuolloin historiakeskustelussa peilattiin 1930-luvun tapahtumia sota-aikaan, erityisesti jatkosotaan, jota Suomi kävi Saksan rinnalla. Neuvostoliiton kannalta huomattavasti kiusallisempaa talvisotaa ei muistettu. Vasemmisto näki jatkosodan ja sotaa edeltäneiden vuosikymmenten välillä geneettisen yhteyden.⁴⁶⁴ Historiadebattiin liittyi myöskin SKDL:n Ilkka-Christian Björklundin lausuma poikkeuslain vastustajista. Myös hän pyrki murentamaan poikkeuslain vastustajien perustuslaillisen eetoksen väittämällä, että vastustajat lietsoivat toimillaan sotaa:

”Kuulun niihin, jotka eivät alati jaksakaan polemisoida tuollaista vastaan, niin kieltämättä pelottavaa kuin onkin, että kansakunnan kohtaloista tässä talossa on sellaisiakin, jotka eivät kohta kolmekymmentä vuotta yhden suomalaisen tasavallan luhistumisen jälkeen halua pitää totena historian opetuksia (Ed. S. Suominen: Mikä se oli sitten?) – Sotapolitiikka ja äärioikeistolainen kiihkomielisyys, ed. Sami. Suominen (Ed. Ehrnrooth: Missä edustaja luulee, että me olisimme olleet talvisodan aikana? – Ed. S. Suominen: Älkää puhuko valheita!).”⁴⁶⁵

---

⁴⁶³ Erkki Tuomiojan puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4442

⁴⁶⁴ Ks. Kettunen 1990, 178 - 180

⁴⁶⁵ Ilkka-Christian Björklundin puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4443

Dialoginomaisista välihuudoista kuultaa läpi laitavaseemmiston ja oikeiston ideologinen vastakohtaisuus.⁴⁶⁶ Sami Suominen ja Ehrnrooth vastasivat kireästi takaisin niihin syytöksiin, jotka antoivat ymmärtää, että Suomen joutuminen sotaan Neuvostoliittoa vastaan olisi ollut vältettävissä. Björklundia pidettiin oikeiston piirissä ilmeisen ärsyttävänä hahmona, sillä häneen kohdistettiin runsaasti välihuutoja, paljon enemmän kuin häntä ennen puhuneeseen Tuomiojaan. Välihuudoissa pilkattiin Björklundin porvaritaustaa, joka vähensi huutajien mielestä uskottavuutta työväenliikkeessä toimimiseen. Björklund nimitti nimeltä mainitseemattomia edustajia ”taantumukselliseksi”, jotka ”ovat menettäneet kehityskelpoisuutensa”⁴⁶⁷

Kiista Messuhallin tilaisuuden tulkinnasta etääntyi alkuperäisistä premisseistään. Kiisteltiin itsenäisyyden ajan historian tapahtumien tulkinnoista. Kokoomuksen edustaja Sami Suominen halusi vielä vastauspuheenvuorossaan tuoda esille, ettei missään tapauksessa hyväksynyt Björklundin tulkintaa sotavuosilta. Edelleen puheenvuorossa näkyi repivänä oikeiston ja vasemmiston ideologinen vastakohtaisuus:

”Ed. Björklund sanoi täällä, että Suomen tasavalta luhistui kohta 30 vuotta sitten. Väite on väärä, täysin väärä. Suomen tasavalta, Suomen kansan ensimmäinen ja itsenäinen valtiollinen rakennelma on jo yli 55 vuotta vanha. Jos tämä tosiasia on ed. Björklundille vastenmielinen, niin se ei oikeuta esittämään jokaiselle suomalaiselle tärkeätä ja rakasta itsenäisyyttämme väheksyviä ja vääristeleviä väitteitä...ed. Björklundin muutkin puheenvuorossaan esittämät väitteet ovat samalla tavalla vailla päätä ja häntää eli täysin perättömiä, kuten kommunistien väitteet yleensäkin. (Kättentaputuksia parvella.)”⁴⁶⁸

Puhe oli suunnattu kommunismia ideologisesti vastustaville. Puuttamalla Björklundin argumenttiin Suomen historiasta, Suominen ylevöitti itsensä ja samalla poikkeuslain vastustuksen, niiden silmissä, jotka vastustivat hänen laillaan kommunismia. Tällöin Suomisella ei tarvinnut perustella väitettään saadakseen lehtereillä istuneen yleisön tuen taaksensa, vaan kyseessä oli samanmielisen yleisön tunneperäinen reaktio.

Messuhallin tilaisuudesta välittyä puheiden perusteella kaksi erilaista kuvaa. Tilaisuuteen osallistuneet sanoivat sen olleen normaalia kansalaistoimintaa, eikä siinä ollut kyse kummemmasta suunnitelmallisuudesta. Lain ajajat sanoivat tilaisuuden olevan enne äärioikeiston nousulle. Perusteena he käyttivät puhujien persoonaa. Olihan suurin osa heistä oli osallistunut puhejarrutukseen.

⁴⁶⁶ Vrt. Jansson, 1993, 83 - 84

⁴⁶⁷ Ilkka Christian Björklundin puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4443

⁴⁶⁸ Sami Suomisen puhe eduskunnassa 17.1. 1973, Vp 1972, Ptk IV, 4464

Messuhallin tilaisuuden luonteesta kiistelemine oli osa debattia, jolla pyrittiin murtamaan vähemmistöön jääneiden ”perustuslaillinen eetos”. Poikkeuslain vastustajat pyrittiin leimaamaan ääri liikkeen kannattajiksi, jolloin heidän poliittinen uskottavuutensa kärsisi. Vastustajien joukossa tapahtui kuitenkin ”retorinen repeämä”. ”Maltilliset” vastustajat eivät hyväksyneet ”kiihkomielisten” esiintymistä perustuslakivaliokunnassa, eivätkä halunneet tulla samaistetuksi Messuhallin tilaisuuden kanssa. Messuhallin puhujista kaikki Juuso Häikiötä lukuun ottamatta olivat osallistuneet tai hyväksyivät perustuslakivaliokunnassa tapahtuneeseen jarrutukseen⁴⁶⁹, joka löi myöskin leimansa siihen kuvaan mikä tapahtumasta välittyi.

Se, miksi Messuhallissa pidetystä tilaisuudesta puhuttiin paljon, voi johtua kolmesta syystä. *Ensinnäkin* kun Messuhallin puhujat lukivat pitämänsä puheen pöytäkirjaan, kieli se puhejarrutuksesta, jolla haluttiin kapinoida hallituksen toivetta nopeasta käsittelystä vastaan. *Toiseksi*, Messuhallin puhujat halusivat lukea eduskunnan pöytäkirjoihin aineistoa tulevaisuuden tutkijoita varten. *Kolmanneksi*, poikkeuslain vastustajat olivat jo kärsineet ”PR-tappion” Messuhallin tilaisuudesta. Se oli leimattu äärioikeiston riehajuhlaksi, joka oli omiaan vähentämään vastustajien poliittista uskottavuutta. Puolustajat antoivat ymmärtää, että poikkeuslain vastustus oli vallitsevan rauhantilan vastustamista. Tätä samaa debattia jatkettiin myös eduskunnassa, kun haluttiin murentaa poikkeuslain vastustajien perustuslaillinen eetos. Vastustajat työnnettiin poliittiseen marginaaliin.

10 YHTEENVETOA JA KESKUSTELUA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kuvata poikkeuslain eduskuntakäsittelyä Urho Kekkosen valitsemiseksi presidentiksi vuonna 1973. Pöytäkirjoihin kirjattu puheaineisto oli valtava ja käsiteltäviä teemoja olisi ollut lukuisia. Lakiehdotus koettiin historialliseksi, ja kansanedustajat puhuivat runsaasti asiasta ja sen vierestä, joten tekstimassaa oli hankala käsitellä.

---

⁴⁶⁹ Kansanedustajista Messuhallissa puhuivat RKP:n Georg C. Ehrnrooth ja Victor Procopé, kokoomuksen Juuso Häikiö, Tuure Junnila, Salme Katajavuori ja Kullervo Rainio, SKL:n Raino Westerholm ja SMP:n Rainer Lemström (Häikiö 1993,333)

Tiukempi temaattinen rajaus olisi tiivistänyt esitystä ja sen kautta analyysissä olisi päästy syvemmälle. Esimerkiksi demokratiakeskustelun tarkasteleminen olisi ollut hyvin hedelmällinen näkökulma, kun sen olisi liittänyt laajempaan teoreettiseen keskusteluun. Tässä olisikin hedelmällinen jatkotutkimusaihe. Kapeampi näkökulma olisi kuitenkin jättänyt opinnäytetasoisessa työssä kokonaiskuvan vajaaksi, eikä tutkimuksessa olisi välttämättä päästy haastamaan olemassa olevaa tutkimustietoa.

Sanomalehtiaineisto toisena alkuperäislähteenä toi uutta tietoa, tunnelmista ja tapahtumista eduskunnassa. Ilman lehtien tarjoamaa taustatietoa tutkimuksen kuva olisi jäänyt vaillinaiseksi.

10.1 Retoriikan ja käsitteiden tarkastelu debatissa – keskeiset käsitteet

Tutkimuksessa tarkasteltiin eduskuntakeskustelun retoriikkaa. Tutkimuksen huomio suunnattiin Quentin Skinnerin tapaan retoriikkaan debatissa. Tarkasteltiin kielenkäyttöä kansanedustajien toimintana ja resurssina. Ydinajatuksena oli, että politiikassa sanojen ja tekojen välille ei voi tehdä eroa. Sanoilla halutaan tehdä jotain. Työssä tutkittiin kansanedustajien puhetekoja poikkeuslakikeskustelussa⁴⁷⁰ Työssä huomioitiin myös, kuinka suhteutuminen poikkeuslakiin tuli legitimoituksi⁴⁷¹. Puheet suhteutettiin menneisiin ja samanaikaisiin tapahtumiin, jolloin päästiin dialogimaiseen esitystapaan.

Tutkittiin lakiehdotuksen keskeistä käsitteistöä, *demokratia*, *poikkeus*, *Urho Kekkonen*, *laillisuus ja maan etu*,⁴⁷² mikä oli lähtökohtaisesti hyvä ratkaisu. Aineiston vastarinta toi rinnalle kaksi muuta keskeistä käsitettä, *äärioikeisto* ja *ulkopolitiikka*. Kävi ilmi, ettei hedelmällisintä ollut tarkastella poikkeuslakia puolustavia argumentteja, vaan sitä miten poikkeuslain vastustukseen puolustajien joukossa suhtauduttiin. Näkökulmaa täydennettiin huomioimalla välihuutojen retoriikkaa.

Asymmetrisiä vastakäsitteitä tarkasteleva metodi otettiin tutkimuksessa huomioon, mutta tämä lähestymistapa systemaattisena menetelmänä olisi ollut tutkimustehtävän kannalta liian yksityiskohtainen. Vastakäsitteiden tarkastelutavan kautta luettiin mitä vastustettiin.

---

⁴⁷⁰ Skinner 1988a, 108, Palonen 1997, 128

⁴⁷¹ Vrt. Aarnio 1998, 25-26

⁴⁷² Vrt. liite 1.

Lähemmän tarkastelun kohteeksi oli valittu kaksi lakia vastustavaa kansanedustajaa, Kansallisen kokoomuspuolueen Tuure Junnila ja Suomen Maaseudun Puolueen Veikko Vennamo. Heidän puheitaan suhteutettiin kokonaistilanteeseen, jonka kautta tuotettiin yleisesitystä keskustelusta.

Poikkeuslain vastustajat eivät voineet hyväksyä lakiehdotusta, koska heidän mielestään se oli demokratian vastainen. Kanta oli tuotu aiemmin julki ns. ryhmä 34:n kannanotossa⁴⁷³. Vastustajien mielestä arvokas kansanvalta oli valunut puolueille, mikä oli ehdottomasti kielteinen asia. Vastustajille vaalit olivat demokratian kannalta keskeinen toimi, olihan kansan valitsijamiesten välityksellä suoritettu vaali perustuslain suoma oikeus. Siten demokratia näyttäytyi heille suorittamisena. Tämä oli myös Veikko Vennamon ja Tuure Junnilan vastustuksen ydinargumentti, millä he pyrkivät peittämään vähemmän jalolta kuulostavan motiivin, Urho Kekkosen vastustamisen. Molemmat uskoivat keräävänsä myös seuraavissa eduskuntavaaleissa ääniä istuvan presidentin vastustamisella.

Tämän tutkimuksen valossa demokratian käsite toimi molemmilla osapuolilla välineenä, jolla he sovinnastivat toimensa. Demokratia oli keskustelussa ylin arvo, jota vastaan kukaan ei asettunut. Molemmat osapuolet julistautuivat olevansa demokraattisia. Kielen puolueellisuuden teorian näkökulmasta katsottuna demokratian käsite oli siten kiistanalainen, eikä sillä ollut yhtä, kaikkien hyväksymää merkitystä.

Puhuttaessa demokratiasta erityisesti sosialidemokraattiset poikkeuslain puolustajat tähdensivät puolueensa mielipiteen mukaisesti, että eduskunta oli valittu tehtävänsä vaaleilla ja siten sillä oli riittävä kompetenssi myöntää Kekkoselle jatkoaika. Koska lain takana oli eduskunnan enemmistö, oli sen vastustaminen epädemokraattista. Erityisesti ei-sosialistiset puolustajat vetosivat Kekkosen suureen kansansuosioon. Puolustajien mielestä Kekkosen valinta oli maan edun mukaista. Yleisesti tiedossa ollut asia oli, ettei Kekkosella ollut varteenotettavia haastajia ja presidentti oli kansalaisten keskuudessa erittäin suosittu. Puolustajien mielestä tämä oli riittävä todistus valinnan demokraattisuudesta.

---

⁴⁷³ Häikiö 1993, 306 - 308

Poikkeuksen käsite oli molemmille osapuolille keskeinen. Lakiehdotusta oli julkisuudessa puolusteltu sillä, että vallitseva rauhallinen tilanne jatkuisi edessä olevasta EEC-ratkaisusta huolimatta. Vastustajat käyttivät poikkeuksen käsitettä kahdella eri tavalla. He sanoivat, ettei vallinnut tilanne ollut poikkeuksellinen, jolloin poikkeuksen käsitteeseen tiivistyi ehdotuksen laillisuus. Poikkeustila olisi oikeuttanut perustuslain ohittamiseen ja vaalien pitämättä jättämiseen. Toisaalta poikkeuksen käsitteen avulla pyrittiin saamaan esille poikkeuslakia puolustavia argumentteja erityisesti lähetekeskustelussa. Epäiltiin jossain olevan uhkakuva, joka oli vain puolustajien tiedossa. Tällä keinolla kiistettiin puolustajien argumentti Kekkonen valinnan myötä jatkuvasta rauhantilasta.

Poikkeuksesta keskusteltiin historian esimerkkien avulla. Vastustajat väittivät, että puolustajat olisivat verranneet vallitsevaa tilannetta sotavuoden 1944 poikkeuslakiin. Siten poikkeuksen toivottiin olevan ohimenevä tila joka menisi ohi. Näin poikkeus saatiin kuulostamaan uhkaavalta. Vastustajat asettivat itse vertauksen keskustelun agendalle ja kiistivät tuohtuneena rinnastuksen. Retorisesti tämä tarkoitti sitä, että vastustajat halusivat osoittaa lakiehdotuksen perustelut epäjohdonmukaisiksi.

Toinen historiallinen debatti käytiin vuoden 1949 poikkeuslakiehdotuksen ympärillä. Puolustajat käyttivät Kekkonen esille ottamaa argumenttia osoittaakseen, että kaikki vastustajat olisivat valmiit hyväksymään lakiehdotuksen, mikäli se olisi heille poliittisesti edullista. Kiistely Paasikiven poikkeuslaista tarjosi puolustajille hengähdystauon, sillä keskustelu loittoni monelle kiusallisen lakiehdotuksen keskeisestä käsitteistöä.

Molemmissa historiaa koskevissa kiistoissa menneen ajan tapahtumat näyttivät ehtymättömiltä argumenttivarastoilta. Kukin saattoi poimia keskustelusta juuri sen asian, mikä oli omalle asialle edullisinta. Historialliset ”faktat” typistettiin yksiulotteisiksi argumentoinnin välineiksi. Kiistely historiasta oli puolustajille edullista, sillä siten kierrettiin kiusalliseksi koetun lakiehdotuksen keskeinen käsitteistö.

10.2 Vastustuksen retorinen kahtiajakautuminen

Poikkeuslain eduskuntakeskustelusta aiemmin ollutta ristiriitaista kuvaa pystyttiin retoriikantutkimuksen menetelmin täydentämään. Siihen saatiin siihen useampia vivahteita, mihin Martti Häikiö (1993), Tuure Junnila (1973), Juhani Suomi (1998) ja

Lasse Lehtinen (2002) olivat tutkimuksissaan ja kirjoissaan kyenneet. Heille poikkeuslain eduskuntakäsittely oli kaikkien vastustajien osalta joko maltillista kansanvallan puolustamista (Häikiö, Junnila ja Lehtinen) tai kaikki vastustajat purkivat kiihkeästi vihaansa Kekkosta kohtaan (Suomi). Tutkimuksista ei oltu eroteltu, mitä maltillisuudella ja kiihkomielisyydellä tarkoitettiin. Kuva oli varsin yksiulotteinen.

Vastustus halkesi retorisesti kahtia kahden huomiota herättäneen tapauksen seurauksena. Perustuslakivaliokunnassa tapahtunut jarrutus, jolla pyrittiin viivästyttämään lakiehdotuksen käsittelyä, ehkä jopa kaatamaan se, kuumensi eduskunnan tunteita. Ylipitkät puheet aloitti RKP:n Georg C. Ehrnrooth. Häntä tukivat Junnila, Vennamo ja Procopé. Jarrutuksen taustalla oli lista vaatimuksia, jotka olisivat toteutuessaan kaataneet lain tai lykänneet sen käsittelyn seuraaville, maaliskuussa alkaville valtiopäiville. Tätä seikkaa ei ole tuotu aikaisemmissa tutkimuksissa esiin.

Lain *kiihkovastustajat* joko itse osallistuivat tai puheissaan antoivat tukensa jarruttajille. Suurin osa vastustajista kuului tähän ryhmään. Keskeisimpiä kiihkovastustajia olivat Junnila, Vennamo, Georg C. Ehrnrooth, Victor Procopé, Kullervo Rainio, Raino Westerholm ja kaikki SMP:n edustajat. Kiihkovastustajien retoriikka sisälsi myöskin kansanvallan ja perustuslain puolustamisen eetoksen korostamista. Kiihkovastustajat sisällyttivät puheisiinsa myös Kekkonen ja hänen ulkopoliittikkansa railakasta arvostelua, mikä söi demokraattisen ja perustuslaillisen eetoksen uskottavuutta.

Tilanteen laukaisi kompromissiesitys, joka ei viivästyttänyt käsittelyä. Pöytäkirjaan merkittiin kirjallinen lausunto ulkoasiainministeri Ahti Karjalaiselta, jonka mukaan ulkopoliittisessa tilanteessa ei ollut mitään poikkeuksellista. Jarruttajat siten onnistuivat toisessa tavoitteessaan; yrityksessä pakottaa puolustajat julkilausumaan lakiehdotuksen kiusallisen ontolta kuulostavia perusteita.

Jarrutus siirtyi lähetekeskusteluun, jossa käsiteltiin laajasti ja yksityiskohtaisesti perustuslakivaliokunnan tapahtumia. Kiihkovastustajat pitivät jopa yli tunnin kestäviä puheenvuoroja, jotka etäännyivät lakiehdotuksen tematiikasta. Huipentumana tälle oli SMP:n J. Juhani Korttesalmen seikkaperäisesti kertoma satu Keisarin uusista vaatteista. Korttesalmelle huudetut välihuudot olivat samassa rekisterissä kuin oli puhujan puhekin. Tarkoitus oli pilkallisilla huudoilla murentaa vastustajan eetos. Välihuutojen rekisteri

noudatti läpi keskustelun samaa kaavaa. Huudoilla osallistuttiin keskusteluun samassa rekisterissä kuin oli puhujan kielenkäyttö. Esimerkiksi Veikko Vennamolle ja muille SMP:n edustajille huudettiin salista törkeyksiä, joita ei kenties olisi muita kohtaan suvaittu. Toisaalta Vennamon puheet olivat usein - joko tahallaan tai tahattomasti – koomisia, joten Vennamon puheille myös naurettiin. Usein Vennamolle kohdistetut välihuudot olivatkin tilanteeseen sopivaa huumoria, josta kohde ei pahastunut.

Lakiesityksen *maltilliset vastustajat* eivät osallistuneet jarrutukseen ja tuomitsivat sen parlamenttikäytäntöä loukkaavana. He pitäytyivät lakia vastustaessaan argumentoimaan perustuslain ja kansanvallan käsitteiden avulla. He myös tuomitsivat SMP:n edustajien presidenttiä riepoteleet puheet. Tämä ryhmä oli pieni. Maltillisia edustajia olivat mm. LKP:n Olavi Borg sekä Kokoomuksen Juuso Häikiö ja Sami Suominen. He jäivät kuitenkin vähälle huomiolle, koska poikkeuslain kannattajat ja suuri osa lehdistöstä marginalisoi lain vastustuksen ääriesimerkkien valossa.

Lopullinen poikkeuslain vastustuksen työntäminen poliittiselle sivuraiteella tapahtui ns. Messuhallin tilaisuuden jälkeen. Puheaineiston perusteella tilaisuudesta välittyi kahtalainen kuva. Tilaisuuden osanottajat sanoivat sen olleen poikkeuslakia vastustavan toimikunnan kokoontuminen. Kyse ei ollut normaalia kansalaistoimintaa ihmeellisemmästä asiasta. Tilaisuudessa puhui lain kiihkomielisiä vastustajia sekä Juuso Häikiö.

Poikkeuslain puolustajat sekä suuri osa lehdistöä näkivät Messuhallin tilaisuudessa äärioikeiston voimanponnistuksen. Puhujien persoona ja poliittinen tausta tuotiin esiin ja heidän sanottiin suunnittelevan oikeistovoimien esiinmarssia. Puolustajat tuomitsivat ryhmäpuheenvuoroissaan kiihkomieliset lain kannattajat. Pääministeri Kalevi Sorsa menetti malttinsa. Hän niputti koko lain vastustuksen ääriliikkeen toiminnaksi ja joutui pyytämään anteeksi maltillisilta Häikiöltä ja Borgilta.

Vastustajien toiminta kuohahti yli. Jarrutusnäytelmä perustuslakivaliokunnassa sekä Messuhallissa pidetyt puheet ja sotilaallinen musiikki aiheuttivat sen, että vastustuksesta tuli viimeistään kolmannessa käsittelyssä poliittista toiseutta. Ajan poliittisen kulttuurin valtavirran vastainen toiminta söi vastustuksen poliittisen uskottavuuden, mitä kuvaa puolustajat kernaasti retoriikassaan korostivat. Lähetekeskustelussa sekä ensimmäisessä

käsittelyssä keskustelua hallitsi vastustajien syyttely poikkeuslain epäkansanvaltaisuudesta. Jarrutuksen ja Messuhallin tilaisuuden myötä vastustajat joutuivat sovinnastamaan toimintaansa, mikä vei keskustelun sivuraiteelle lakiehdotuksen keskeisestä käsitteistöä. Ääriesimerkkien myötä puolustajat murensivat vastustuksen poliittisen eetoksen.

Tässä tutkimuksessa piirretty kuva poikkeuslakikeskustelusta vastasi hyvin sitä poliittisen kulttuurin kuvaa, josta Esko Salminen (1996) ja Timo Vihavainen (1991) ovat tutkimuksissaan kertoneet. Urho Kekkonen oli valtakeskiö, jonka yli eikä ohi päässyt. Urho Kekkonen johtama ulkopoliitiikka kävi tärkeysjärjestyksessä sisäpolitiikan edelle, mitä käsitystä poikkeuslain puolustajat kaikissa puheissaan uusinsivat. Poliitiikan valtavirta ei suvainnut Neuvostoliiton, neuvostoliittomielisen ulkopoliitiikan eikä Kekkonen arvostelua. Poikkeuslain puolesta äänestäminen tarkoitti näiden asioiden kannattamista ja päinvastoin. Tämä tutkimus vahvisti sitä kuvaa, että monet poikkeusmenettelylle kriittiset kansanedustajat kallistuivat lain kannalle ulkopoliittisista syistä, esimerkiksi SDP:n Erkki Tuomioja. Poikkeuslain ajajista useimmat olivat joutuneet kiusalliseen tilanteeseen, vaalien ohittamiseen. Lakiehdotus näytti sopivan sitä innokkaimmin ajaneelle SDP:lle, joka näin vankisti asemiaan Kekkonen suosiossa.

Poikkeuslaissa puhuttiin paljon muustakin, mitä 1970-luvun monoliittiseksi kuvattu keskustelukulttuuri olisi pitänyt suotavana. Vastustajien hyökkäykset Kekkostä ja neuvostoliittomielistä ulkopoliitiikkaa vastaan olivat soraääni näitä kannattavien äänten joukossa. Tämän tutkimuksen perusteella vastustus oli kuitenkin vain epäviireinen soitin sinfoniaorkesterissa. Se häiritsi, mutta sen ei annettu haitata. Tätä kuvaa puolustajien välinpitämätön asenne. Lakiehdotus oli juntattu läpi ennen eduskuntaan tulemistä, eivätkä puolustajat olleet välittäneet valmistella lähetekeskusteluun yhtään puheenvuoroa. Puolustajien puheenvuorot keskittyivät ylistämään Urho Kekkostä ja ulkopoliitiikan jatkuvuutta. Laillisuuspuhetta niissä esiintyi vähän verrattuna vastustajiin.

10.3 Junnila ja Vennamo lain vastustajina

Tuure Junnila ja Veikko Vennamo olivat täysipäiväisiä poliitikkoja. Max Weberin luonnehdinnan mukaan on ihmisiä, jotka elävät politiikkaa varten ja ihmisiä, jotka elävät politiikasta. Poliitiikkaa varten elävät nauttivat vallasta ja politiikassa toimimisesta, niin

että se on heille elämäntapa.⁴⁷⁴ Junnila ja Vennamo kuuluivat tähän ryhmään. He eivät olleet niitä, jotka elävät politiikasta, jotka harjoittavat politiikkaa ulkoisista syistä kuten esimerkiksi ansaitakseen elantonsa. Junnila toimi kansanedustajan uran ohella palkkatyössä pankinjohtajana⁴⁷⁵. Vennamo eli politiikalle, muttei välttämättä olisi tarvinnut sitä palkkatyön korvikkeeksi.⁴⁷⁶

Tuure Junnilan puheista kävi ilmi, että hän vastusti kiihkeästi sitä, mitä poikkeuslaki puolustajille edusti. Hän oli jyrkästi Kekkonen ja hänen edustamaansa ulkopoliittista linjaa vastaan, mikä näkemys myötäili hänen poliittisen ajattelunsa pitkää linjaa. Junnila oli länsimielinen ja kannatti EEC-ratkaisua, muttei hyväksynyt lakiehdotuksen sisäänrakennettua toivetta kauppaliittoon liittymisestä. Hän piti sitä liian epämääräisenä viittauksena.

Junnila käytti eduskunnassa kovaa kieltä. Hänet tunnettiin äärioikeistolaisena, mikä näkyi eduskuntakeskustelussakin selkeästi. Kiistellessään SKP:n Aarne Saarisen kanssa lakiehdotuksen demokraattisuudesta, hän käytti kieltä, joka mahtui aikansa 'äärioikeistolaisen' määritelmään.⁴⁷⁷ mutta hän käänsi asetelman päinvastoin. Hän nimesi lain ajajat fasisteiksi ja julistautui itse demokraattiseksi.

Esimerkki kuvastaa sitä purevaa ivaa, mitä hän läpi keskustelun lain vastustajia kohtaan osoitti. Junnilalle huudetut välihuudot olivat samassa rekisterissä, piikikkäitä ja pisteliäitä tokaisuja. Ilmoittautumalla demokraattiseksi hän sovinnaisesti politiikan valtavirtaa vastaan kulkeneen lain vastustuksen. Lain puolustajat eivät tätä hyväksyneet. Osallistumalla puhejarrutukseen sekä Messuhallin tilaisuuteen Junnila oli yksi 'kiihkomielisten' keulahahmoista.

Veikko Vennamon kielenkäyttö mahtui myöskin samaan äärioikeistolaiseen muottiin kuin Junnilankin.⁴⁷⁸ Junnila pitäytyi puheessaan pääasiassa lakiehdotuksen keskeisessä käsitteistöissä⁴⁷⁹. Vennamon puheet sisälsivät myöskin kaikki lakiehdotuksen keskeiset

---

⁴⁷⁴ Weber 1994, 318 - 319

⁴⁷⁵ Ks. esim. Eskola 438 - 440

⁴⁷⁶ Suomi 1998, 68

⁴⁷⁷ Ks. esim. Vihavainen 1991 ja Salminen 1996

⁴⁷⁸ Ks. *ibid.*

⁴⁷⁹ Ks. liite 1.

teemat. Erona Junnilaan oli, että Vennamo puhui erittäin pitkiä puheenvuoroja, joiden teemat laajenivat hyvin etäälle varsinaisesta asiasta.

Kekkonen ei halunnut asettua ”halpahintaisena demagogina” pitämänsä Vennamon riepotehtavaksi,⁴⁸⁰ olihan hänellä kokemusta Vennamon kanssa kiistelystä heidän toimiessaan Maalaisliitossa 1940- ja 1950- luvuilla.⁴⁸¹ Lopullisesti miesten välit rikkoutuivat, kun Vennamo erotettiin Maalaisliitosta. Hän kärsi täydellisen poliittisen tappion K-linjalle ja Kekkonen kannattajille. Poikkeuslain armoton vastustus kuvastaa osaltaan tätä traumaa. Lain yhdeksi syyksi tiedettiin, että kukaan muu kuin Vennamo ei normaaleissa vaaleissa tulisi haastamaan istuvaa presidenttiä. Syyn lausui eduskuntakeskustelussa kommunistien Rauno Korpinen, minkä Vennamo kuittasi ”hölynpölynä”

Tässä tutkimuksessa osoitettiin, että Vennamon – kuten hänen puoluetovereidensa puheet – olivat tyypillistä SMP:n retoriikkaa. Puheissa puolustettiin laillisuutta valtapuolueiden epärehellisyyttä vastaan. Puheista kuului perinteinen ”herraviha”, josta SMP ammensi kannatuksensa. Puolueet olivat Vennamon mukaan poikkeuslakiehdotuksen myötä irtautuneet ”kansasta” ja poikkeuslain vastustus edusti kansan ”todellista” tahtoa.

Vennamo käytti arvokkaita käsitteitä, kuten ’kansanvalta’ ja ’perustuslaki’ ja julistautui ylevästi näiden asioiden vankkumattomaksi puolustajiksi. Vennamon monet teemat olivat muodollisesti asiallisia, mutta niiden painoarvoa söi se, että häntä pidettiin eduskunnan häirikkönä. Myös Vennamon tapa yhdistellä argumentteja estottomasti toisiinsa, kuten esimerkiksi ”vallitseva moraalinen rappio” ja poikkeuslaki, heikensi hänen poliittista uskottavuuttaan. Hän osallistui vastauspuheenvuoroin aktiivisesti keskusteluun, mikä kertoo hyvistä puhujanlahjoista. Vennamon kielenkäyttö oli erittäin taitavaa ja sanallisesti rikasta. Vennamo oli tutkimusaineiston valossa puhdasverinen populistisi, joka ei pyrkinyt yhteistyöhön edustajatovereiden kanssa, vaan puhui sellaista asiaa, millä uskoi turvaavansa kannatuksensa.

Junnila ja Vennamo olivat molemmat korkeasti koulutettuja ihmisiä, jotka olivat ajautuneet politiikassa sivuraiteelle. Junnila siksi, että hän oli ajan henkeen liian

---

⁴⁸⁰ Suomi 1998, 16, 68

⁴⁸¹ Ks. Suomi 1990

länsimielinen ja oli Kekkonen politiikkaa vastaan. Vennamon periaatteettomuus ja populistinen esiintyminen tekivät hänestä toisten silmissä yhteistyökelvottoman. Lisäksi hänkin arvosteli voimakkaasti harjoitettua Neuvostoliitolle mieleistä ulkopoliitikkaa. Kummankaan kyvykkyyttä politiikassa toimimiseen ei kukaan asettanut kyseenalaiseksi.

Molempien poliittista profiilia poikkeuslain vastustus palveli. Vaalipoliitikon mielessä ovat seuraavat vaalit ja suuri äänimäärä. Tätä tarkoitusta varten poikkeuslain vastustus näytti tarkoituksenmukaiselta. Heidän molempien puheista näkyy katkeruus Kekkonen vastaan. Molemmat poliitikot olivat vuosikauden profiloituneet Kekkonen vastustajina. Heille tämä huipentui juuri poikkeuslaissa. Kekkonen oli valtansa huipulla. Henkilökohtaisella tasolla molemmat varmasti tunsivat, että yksi mies oli sysännyt heidät pois valtakeskiöstä. Sen vuoksi Junnilan ja Vennamon lain ankara ja keinoja kaihtamaton vastustus oli inhimillisesti ymmärrettävää.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet

Valtiopäivät 1972, Pöytäkirjat III, Helsinki 1973

Valtiopäivät 1972, Pöytäkirjat IV, Helsinki 1974

Hakala Kari, Korkkia Elina, Lehtonen Päivi, Mäkinen Arja, Vihonen Lasse: 2002

Suomen historian ääniä 1917 – 2002. CD-levy. Radioarkisto. Helsinki: YLE Tallennemyynti.

Sanomalehdet

Helsingin Sanomat 8.1. – 20.1. 1973

Kansan uutiset 8.1. – 20.1. 1973

Liitto 8.1. – 20.1. 1973

Suomen Sosialidemokraatti 8.1. – 20.1. 1973

Uusi Suomi 8.1. – 20.1. 1973

Muut lähteet

Pieni lakisarja n:o 13: 1967. Hallitusmuoto, valtiopäiväjärjestys sekä eräitä muita eduskuntaa koskevia lakeja: Helsinki.

Oinikki Erkki (toim.): 1972. Suomen laki II. Helsinki: Suomen lakimiesliitto.

Suomen eduskunta 1972. Valittu 1972: Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Tutkimuskirjallisuus

Borg, Olavi: 1970. Puolueiden ohjelmat 1970. Helsinki: Tammi.

Eskola, Seikko: 1981. Konservatiivi intellektuelli. Kanava 7/1981, 438-440.

Eskola, Seikko: 2000. Tuure Junnilan myrskyinen vuosisata. Kanava 1/2000, 76-78.

Hakanen, Yrjö: 1985. Kuusi kuvaa Kekkosesta. Helsinki: Love-kirjat.

Helander, Voitto: 1971a. Populismi ja populistiset liitteet. Teoksessa Voitto Helander (toim.), Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Turun yliopiston valtio-opin laitos, 9-21.

Helander, Voitto: 1971b. Vennamolaisen liikkeen ekologinen profiili. Teoksessa Voitto Helander (toim.), Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Turku: Turun yliopiston valtio-opin laitos, 79-89.

Helander, Voitto – Toivonen, Timo: 1971a. Vennamolaisen liikkeen paikalliseliitti: Sosiaalinen ja poliittinen tausta. Teoksessa Voitto Helander (toim.): Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Turku: Turun yliopiston valtio-opin laitos, 142-163.

Helander, Voitto – Toivonen, Timo: 1971b. Vennamolaisuus populismin ideoiden heijastajana. Teoksessa Voitto Helander (toim.) Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Turku: Turun yliopiston valtio-opin laitos 61-67.

Hentilä, Seppo: 2003. Kaksi Saksaa ja Suomi. Saksan-kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena. Helsinki: SKS.

Hentilä, Seppo: 1999: Kekkonen zeniitti. Historiallinen aikakauskirja 1/1999, 81-83.

Holopainen, Kauko: 1989. Harri Holkeri. Kahden presidentin mies. Helsinki: Kirjayhtymä.

Häikiö, Martti: 1993. Presidentin valinta. Miten valtionpäämiehen on Suomessa valittu, millaisiin poikkeusmenetelmiin valinnoissa on turvauduttu ja miksi presidentin toimikautta jatkettiin kokonaan ilman vaalia vuonna 1973. Helsinki: WSOY.

Jakobson, Max: 1993. Suomalainen puolueettomuuspolitiikka. Teoksessa Haataja Lauri ym. YYA-Suomi. Helsinki: Historian ystävien liitto ja WSOY.

Jansson, Jan-Magnus: 1993. Hajaannuksesta yhteistoimintaan. Suomalaisen parlamentarismien vaiheita. Tampere: Gaudeamus.

Kääriäinen, Seppo: 2002. Sitä niittää, mitä kylvää. Keskustan strategiset valinnat 1964 – 2001. Helsinki: Gummerus.

Lehtinen, Lasse: 2002. Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Kekkonen suhteet 1944-1981. Helsinki: WSOY.

Lehtinen, Lasse Juhani: 1996. Kokoomus vai konservatismi. Kokkola: Kärppä-julkaisut.

Meinander, Henrik: 1999. Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle. Espoo: Schildts-kustannus.

Mäkinen, Janne: 2003. ”Poikkeuksellistako vain talven lämpimys?” Presidentti Kekkonen poikkeuslakivalintaa koskeva kirjoittelu seitsemässä valtakunnallisessa sanomalehdessä vuosina 1972 – 1972. Suomen ja Skandinavian historian Pro gradu-työ. Oulu: Oulun yliopisto.

- Määttä, Juha:** 1998. ”Valpas, toimelias ja rohkea” – J. Juhani Korttesalmen toiminta SMP:n kansanedustajana 1970 – 1989. Suomen ja Skandinavian historian Pro Gradu-työ. Oulu: Oulun yliopisto.
- Noponen, Martti:** 1989. Kansanedustajan toimi, sen hoitotapa ja kehitys. Teoksessa Martti Noponen (toim.), Suomen kansanedustusjärjestelmä. Helsinki: WSOY, 167-224.
- Nousiainen, Jaakko:** 1992. Suomen poliittinen järjestelmä. Helsinki: WSOY.
- Nousiainen, Jaakko:** 1985. Suomen presidentit valtiollisina johtajina. K.J. Ståhlbergistä Mauno Koivistoon. Helsinki: WSOY.
- Ojala-Laires, Marjatta:** 1985. Urho Kekkosen poliittinen ideologia: tutkimus presidentin poliittisesta ideologiasta ja mahdollisuudesta toimia sovittelevana voimana. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Oksanen, Matti ja Pitkänen, Weijo:** Kansanedustajan rooli – roolikäsityksen, niiden synty ja merkitys. Teoksessa Martti Noponen (toim.), Suomen kansanedustusjärjestelmä. Helsinki: WSOY, 225-254.
- Rautkallio, Hannu:** 1992. Novosibirskin lavastus. Helsinki: Tammi.
- Salminen, Esko:** 1988. Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950-1980. Teoksessa Tommila Päiviö (toim.). Suomen lehdistön historia 3. Kuopio: Kustannuskiila.
- Salminen, Esko:** 1996. Vaikeneva valtiomahti: Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968-1991. Helsinki: Edita.
- Seppinen, Jukka:** 1997. Ahti Karjalainen. Poliittinen elämäkerta. Helsinki: Otava.
- Smolander, Jyrki:** 2000. Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointimalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Helsinki: SKS.
- Soikkanen, Hannu:** 1975. Kohti kansanvaltaa I. SDP 1899 – 1937. Vaasa: Suomen sosialidemokraattinen puolue, Puoluetoimikunta.
- Suomi, Juhani:** 1990. Kuningastie; Urho Kekkonen 1950-1956. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani:** 1998. Liennytyksen akanvirrassa; Urho Kekkonen 1972-1976. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani:** 1994. Presidentti; Urho Kekkonen 1962-1968. Helsinki: Otava.
- Suomi, Juhani:** 1996. Taistelu puolueettomuudesta; Urho Kekkonen 1968-1972. Helsinki: Otava.
- Sänkiäho, Risto:** 1971. Populismien syntymalli. Teoksessa Voitto Helander (toim.), Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Turun yliopiston valtio-opin laitos, 22-44.

- Vares, Vesa:** 1999. Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen nuorten liiton historia 1928 – 1996. Helsinki: Kokoomuksen nuorten liitto r.y.
- Vihavainen, Timo:** 1991. Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia. Helsinki: Otava.
- Tarkka, Jukka:** 2002. Uhan alta unioniin. Asennemuutos ja sen unilukkari Eva. Helsinki: Otava.
- Tommila, Päiviö ja Salokangas, Raimo:** 1998. Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Helsinki: Edita.
- Tuikka, Timo J. :** 2002. Kekkonen konstit. Valtio-opin ja Suomen historian pro gradu-työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vahtola, Jouko:** 2003. Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin. Helsinki: Otava.
- Vares, Vesa (toim.):** 1996. Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen nuorten liiton historia 1928 – 96. Helsinki: Kokoomuksen Nuorten Liitto.
- Vihavainen, Timo:** 2001. Hyvinvointi-Suomi. Teoksessa Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY. 847 – 915.
- Vihavainen, Timo:** 1991. Kansakunta rähmällään. Helsinki: Otava.

Aikalaiskeskustelut ja muistelmat

- Borg, Olavi:** 1995. Edistyksen ja tasavallan aate. Puheita ja puheenvuoroja 1960-90-luvuilta. Helsinki: K. J. Ståhlbergin säätiö.
- Junnila, Tuure:** 1960. Jäädetytty demokratia. Jyväskylä: K .J. Gummerus osakeyhtiö.
- Junnila, Tuure:** 1950. Länsimaailman keskuksista kotoisiin huoliin. Esseen tapaisia talouspoliittisista ja vähän muistakin kysymyksistä. Helsinki: WSOY.
- Junnila, Tuure:** 1962. Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna. Helsinki: WSOY.
- Junnila, Tuure:** 1971. Suomen itsenäisyydestä on kysymys. Helsinki: WSOY.
- Junnila, Tuure.** 1973. Vallankaappaus lain ja oikeuden varjolla. Poikkeuslakitaistelu lain vastustajan näkökulmasta. Rauma: Oy Länsi-Suomi.
- Kekkonen, Urho;** 1972. Demokratia ja perusoikeudet. Teoksessa Puheita ja kirjoituksia IV. Helsinki: Weilin-Göös, 113-173.
- Loikkanen, Jouko:** 1967. K-linja. Helsinki: Akateeminen kustannusliike.
- Rainio, Kullervo:** 2003. Kekkoista kaatamassa. Suomen Kuvalehti 33/2003, 42-45.
- Rainio, Kullervo:** 1968. Valta ja vallan käyttö. Helsinki: WSOY.

- Sillantaus, Pentti:** 1969. Kaventuva kansanvalta. Gummerus: Jyväskylä.
- Sorsa, Kalevi:** 2003. Kansankoti ja punamulta. Poliitiikan kuvioita 1972 – 1976. Helsinki: Otava.
- Sorsa, Kalevi:** 1974. Kansanvallan kysymyksiä. Helsinki: Tammi.
- Tuomioja, Erkki:** 1993. Kukkaisvallasta Kekkosvaltaan. Helsinki: Tammi.
- Vennamo, Veikko:** 1973. Ajan valtimolla. Porvoo: Oy Uusimaa.
- Virolainen, Johannes:** 1986. Vallankäyttö Kekkonen kaudella. Helsinki: Otava.

Teoreettinen kirjallisuus

- Aarnio, Eeva:** 1998. Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: SoPhi.
- Aristoteles:** 2000. IX. Retoriikka. Runousoppi. Tampere: Gaudeamus.
- Ball, Terence:** 1988. Transforming Political Discourse. Political Theory & Critical Conceptual History. Oxford: Basil Blackwell.
- Graham, Keith:** 1988. How do Illocutionary Descriptions Explain? Teoksessa Meaning and Context, James Tully (toim.), Iso-Britannia: Princeton University Press, 147 – 151.
- Hiidenmaa, Pirjo:** 2001. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa Heikkinen Vesa, Hiidenmaa Pirjo & Tiililä Ulla, Teksti työnä, virka kielenä, Helsinki: Gaudeamus, 35 – 62.
- Hyvärinen, Matti:** 1996. Vallan retorinen konstruointi. Teoksessa Palonen Kari ja Summa Hilka (toim.), Pelkkää retoriikkaa. Vastapaino: Tampere, 175-193.
- Hänninen, Sakari:** 1981: Aika, paikka ja politiikka. Marxilaisen valtioteorian konstituutiosta, Oulu: Tutkijaliiton julkaisusarja 17.
- Janda Kenneth, Berry Jeffrey M, Goldman Jerry:** 1998. The Challenge of Democracy. Government in America. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Kalela, Jorma:** 1993. Aika, historia ja yleisö. Kirjoituksia historiantutkimuksen lähtökohdista. Turku: Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto.
- Kalela, Jorma:** 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.
- Kanerva, Jukka:** 1994. ”Ryvettymisen hyvä puoli...” Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto.
- Kettunen, Pauli:** 1990. Poliitiikan menneisyys ja poliittinen historia. Teoksessa Ahtiainen ym. Historia nyt. Näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta, Helsinki: WSOY, 163 – 207.

- Kinnunen, Aarne:** 1994. Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys. Helsinki: WSOY.
- Korhonen, Anu:** 2001. Naurun teorit ja historiantutkimus. Historiallinen aikakauskirja 1/2001, 169 – 179.
- Palonen, Kari:** 1997. Kootut retoriikat. Jyväskylä: SoPhi.
- Palonen, Kari:** 1998. Parlamentarismi poliittisena aikapelinä. Tutkimusprojektin problematiikan esittelyä. Poliitikka 1/1998, 58 – 64.
- Palonen, Kari:** 2003. Parlamentarismi – puhetta puolesta ja vastaan. Keski-suomalainen 12.7. 2003, 2.
- Palonen, Kari:** 1996. Retorinen käänne poliittisen historian tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari:** 1988a. Sanansaivartelua, Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta, Julkaisusarja 25.
- Palonen, Kari:** 1988b. Tekstistä politiikkaan. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari ja Summa, Hilikka:** 1996. Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Palonen Kari & Summa Hilikka, Pelkkää retoriikkaa. Tampere: Vastapaino. 7-19.
- Pekonen, Kyösti:** 1991. Symbolinen modernissa politiikassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Perelman, Chaïm:** 1996. Retoriikan valtakunta, Tampere: Vastapaino.
- Renvall, Pentti:** 1983. Nykyajan historiantutkimus. Helsinki: WSOY.
- Rousseau, Jean-Jaques:** 1988. Yhteiskuntasopimuksesta eli valtio-oikeuden johtavat aatteet. Hämeenlinna: Karisto.
- Räsänen, Iisa:** 1997. ”Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten”. Itsenäisyyteen liittyvät valtamerkitykset EU:n vastaisina argumentteina suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos/valtio-oppi. Julkaisuja 71.
- Skinner, Quentin:** 1988a. Analysis of Political Thought and Action. Teoksessa James Tully (toim.), Meaning and Context. Iso-Britannia: Princeton University Press, 97 - 118.
- Skinner, Quentin:** 1988b. Language and Political Change. Teoksessa James Tully (toim.), Meaning and Context. Iso-Britannia: Princeton University Press, 119 – 134.
- Skinner, Quentin:** 1988c. Meaning and Understanding in the History of Ideas. Teoksessa James Tully (toim.), Meaning and Context. Iso-Britannia Princeton University Press, 29 – 67.

Skinner, Quentin: 1988d. A Reply to my Critics. Teoksessa James Tully (toim.), *Meaning and Context*. Princeton University Press, Iso-Britannia, 231 – 288.

Weber, Max: 1994. *The Profession and Vocation of Politics*. Teoksessa *Political Writings* (ed. Peter Lassman&Ronald Speirs). Cambridge: Cambridge University Press.